

INITIATIVE ON
Agroecology

AGROEKOLOJİ İLE BİYOÇEŞİTLİLİK KORUMA EYLEMİNE HIZ VERMEK

Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve
Eylem Planı Hazırlama Rehberi

YASAL UYARI

Gıda Geleceği için Küresel İttifak, Biovision Vakfı, WWF International, Uluslararası Biyoçeşitlilik İttifakı ve Uluslararası Tropikal Tarım Merkezi ile Agroekoloji Koalisyonu, bu belgenin ortak tasarım ve katılım sürecini yürütmüştür. Belge; yazarlar ve ortaklar tarafından, agroekoloji ve biyoçeşitlilik yoluyla gıda sistemlerinin dönüşümüne ilişkin kritik konularda tartışmayı teşvik etmek ve ortak eylemlere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmıştır. Yazarlar, sürdürülebilir gıda sistemleri reformuna ilişkin tartışmalara katkı sunmak ve sürdürülebilir gıda sistemi uygulamalarını ulusal biyoçeşitlilik stratejilerine dâhil etmek isteyen hükümetlerin kullanımına destek olmak için bu belgeyi geniş bir paydaş kitlesinin erişimine açmıştır. Bu belge bağımsız yazarların çalışmasıdır; burada ifade edilen görüşler, Gıda Geleceği için Küresel İttifak üyelerinin resmi görüşlerini yansıtmayabilir.

Telif Hakkı © 2024 Gıda Geleceği için Küresel İttifak, Biovision Vakfı, WWF International, Uluslararası Biyoçeşitlilik İttifakı ve Uluslararası Tropikal Tarım Merkezi. Bu çalışma, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında yayımlanmıştır.

İlk yayımlanma tarihi 2024. Önerilen kaynak gösterimi: Global Alliance for the Future of Food, Biovision Foundation, WWF International, Alliance of Bioversity International and the International Center for Tropical Agriculture, and the Agroecology Coalition. Boosting Biodiversity Through Agroecology: *Guidance for Developing and Updating National Biodiversity Strategies and Action Plans*. n.p.: Global Alliance for the Future of Food, 2024.

Tasarım uyarlama: Cihan Uyanık
Çeviri: Esin Aslan Gürbüz

FOTOĞRAF KAYNAKLARI

Kapak: Patates tutan eller — Sara A. Fajardo, Uluslararası Patates Merkezi. Sayfa 3: Çiftçiler — Cañete Nehri Havzası, Peru; Neil Palmer, CIAT. Sayfa 6: Sarımsak soğanları — Laura Berman. Sayfa 7: Keçi sürüsü — Hayvancılık; Biovision. Sayfa 21: Yeşillik toplayan adam — Biovision, Mayıs 2024, Kiambu. Sayfa 27: Domatesler — Laura Berman. Sayfa 28: Toprağa tohum ekme — Oscar Acuña, SWISSAID. Sayfa 35: Pazardaki adam — Nairobi, Kenya'daki yerel meyve ve sebze pazarı; iStock. Sayfa 53: Manzara — Biovision. Sayfa 63: Darı tarlası — Biovision. Sayfa 64: Kahverengi inekler — Reserva Natural El Hatico, Kolombiya'daki silvopastoral sistem; Kaynak: 2010 CIAT/Neil Palmer. Sayfa 66: İnsan grubu — Biovision, Nairobi; Mayıs 2024. Sayfa 67: Mor patates — David Duddenhoefer, Uluslararası Patates Merkezi. Sayfa 69: Göl kenarındaki tarlada kadınlar — Sara A. Fajardo, Uluslararası Patates Merkezi.

İÇİNDEKİLER

REHBER HAKKINDA	1
YÖNETİCİ ÖZETİ	3
BİRİNCİ KISIM: AGROEKOLOJİ: ULUSAL BİYOÇEŞİTLİLİK EYLEMİ İÇİN DÖNÜŞTÜRÜCÜ BİR FIRSAT	6
BÖLÜM 1: AGROEKOLOJİ, BİYOÇEŞİTLİLİK KRİZİNİ AŞMAYA YARDIMCI OLUR	7
1.1 Agroekolojiyi Anlamak	10
1.2 Agroekoloji ve Gıda Sistemleri	14
1.3 Agroekoloji ve Biyoçeşitlilik: Bağlantıları Kurmak	16
1.4 Agroekolojik Yaklaşımlara Yönelik Artan İlgi	19
BÖLÜM 2: AGROEKOLOJİ VE KÜRESEL BİYOÇEŞİTLİLİK ÇERÇEVESİ	21
2.1 Agroekoloji İlkeleri ve Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi	21
2.2 10 Numaralı KBÇ Hedefi ve Agroekoloji	26
İKİNCİ KISIM: ULUSAL BİYOÇEŞİTLİLİK STRATEJİSİ VE EYLEM PLANINI AGROEKOLOJİ TEMELİNDE HAZIRLAMAK VE UYGULAMAK	27
BÖLÜM 3: UBSEP HAZIRLAMA SÜRECİNİN TEMEL BİLEŞENLERİ	28
3.1 UBSEP'in Misyon ve Vizyonunun Tanımlanması	30
3.2 UBSEP için Biyoçeşitliliğin Durumu, Eğilimler, Tehditler ve Katkıların Değerlendirilmesi	32
3.3 DUBSEP Hazırlama ve Güncelleme Sürecinin ve Yönteminin Tasarlanması	33
BÖLÜM 4: KBÇ KAAPSAMINDAKİ ULUSAL HEDEFLERE ULAŞMAK İÇİN MÜDAHALE ALANLARI	35
4.1 Biyoçeşitliliğe Yönelik Tehditlerin Azaltılması	37
4.2 Sürdürülebilir Kullanım ve Fayda Paylaşımı Yoluyla İhtiyaçların Karşılanması	42
4.3 Uygulama ve Yaygınlaştırma için Araçlar ve Çözümler	47
BÖLÜM 5: UYGULAMA ARAÇLARI: BEŞ KESİŞEN KALDIRAÇ	53
5.1 Politikalar: Dönüştürücü, Sistemsel, Uyumlu, Siyasal Uyum İçinde	54
5.2 Finansman: Artırılmış, Sağlam Temelli, Esnek, Teşvik Edici	56
5.3 Kapasite: Güçlendirilmiş, Bilgilendirilmiş, İşbirliğine Açık	59
5.4 Yönetişim: Eşgüdümlü, Kapsayıcı, Uygun	60
5.5 İzleme: Erişilebilir, Uyarlanabilir, Hesap Verebilir	61
SONUÇ	63
EK: İLAVE KAYNAKLAR HAKKINDA	64
TEŞEKKÜR	66
YAZARLAR HAKKINDA	67
DİPNOTLAR	69

KUTULAR, ÖRNEKLER, ŞEKİLLER VE TABLOLAR

Kutular

Kutu 1.1 — UBSEP nedir?	7
Kutu 1.2 — Gıda sistemlerini dönüştürmek derken neyi kastediyoruz?	8
Kutu 1.3 — Biyoçeşitlilik kaybının başlıca nedeni olarak endüstriyel tarım	8
Kutu 1.4 — Agroekolojinin tanımı	10
Kutu 1.5 — Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamında tarımsal biyoçeşitlilik	16
Kutu 3.1 — Agroekolojinin UBSEP'lere entegrasyonunun gelişimi	28
Kutu 4.1 — Agroekoloji yoluyla KBÇ ve diğer BM çerçeveleri arasındaki sinerjileri artırmak	41
Kutu 5.1 — Tarımsal biyoçeşitliliğe ilişkin uluslararası çerçeve ve araçlar	55
Kutu 5.2 — Topluluk temelli izleme	62

Örnekler

Örnekler 1.1 — Agroekolojinin sosyal boyutları: CSHEP Kenya	15
Örnekler 1.2 — Peru patates parkı: Farklı peyzajlarda biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı	19
Örnekler 2.1 — Kamboçya: Yerel gıda güvenliği, geçim kaynakları ve biyoçeşitliliği güçlendiren peyzaj yaklaşımı	23
Örnekler 4.1 — Kavango-Zambezi peyzajında agroekoloji ve yaban hayatının eşzamanlı mevcudiyeti	37
Örnekler 4.2 — Brezilya'da sosyo-biyoçeşitlilik ürünlerine yönelik stratejiler	46
Örnekler 4.3 — DYTAES: Senegal'de agroekolojik dönüşüm için çok sektörlü işbirliği	52
Örnekler 5.1 — İklim değişikliğine dirençli ve biyoçeşitliliğin zengin olduğu araziler için finansman kaynaklarından yararlanma	58

Şekiller

Şekil 1.1 — Biyoçeşitlilik kaybının sürdürülebilir olmayan gıda sistemleriyle bağlantılı yapısal etkenleri	9
Şekil 1.2 — Agroekoloji: Gıda güvenliği ve beslenmeyi geliştiren sürdürülebilir ve adil gıda sistemleri için bir yaklaşım	13
Şekil 1.3 — Agroekolojinin tarım sisteminin farklı bileşenlerinde biyoçeşitliliğin korunmasına katkısı	17
Şekil 1.4 — Agroekolojinin farklı peyzajlarda biyoçeşitliliğin korunmasına katkıları	18
Şekil 2.1 — Agroekoloji ve KBÇ hedefleri arasındaki kesişim noktaları	22
Şekil 3.1 — GBÇ sonrası UNSEP'ler (Ocak 2023 – Temmuz 2024 arası)	22
Şekil 4.1 — KBÇ ulusal hedeflerine ulaşmak için agroekoloji müdahale alanları	29
Şekil 4.2 — Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve KBÇ kapsamında agroekoloji ve pestisitlere ilişkin hedeflerin uyumlaştırılması	36
Şekil 5.1 — Uygulama araçları: Beş kesişen kaldıraç	42
	53

Tablolar

Tablo 1.1 — FAO Konseyi'nin Agroekolojinin 10 Unsuru ile HLPE'nin Agroekolojinin 13 İlkesi arasındaki bağlantı	11
Tablo 2.1 — Doğanın insanlara sağladığı 18 katkının listesi ve tanımı	24

REHBER HAKKINDA

“Bu rehber, agroekoloji kavramını (ve gıda sistemleri perspektifini) Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planları ile biyoçeşitliliği koruma süreçlerine dahili etmek üzere hazırlanmış bugüne kadar gördüğüm en kapsamlı ve eksiksiz çalışma. Küresel paydaşların, uluslararası kuruluşların ve ulusal paydaşların yeni nesil strateji ve eylem planları geliştirmesinde son derece yararlı olacaktır. İlaveten, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi COP16 sürecinin yanı sıra önümüzdeki dönemde geliştirilecek UPSEP’ler için de önemli bir kılavuz belge niteliği taşımaktadır.”

—José Luis Chicoma, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Kıdemli Gıda Sistemleri Danışmanı

Bu belge, Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi’nde (KBÇ) yer alan ilkelerle uyumlu olarak, Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planları’nı (UBSEP) hazırlama ve uygulama süreçlerine agroekoloji kavramının ve gıda sistemlerinin dahil edilmesine yol göstermektedir. Rehberin amacı, KBÇ’nin ulusal düzeyde uygulanmasını desteklerken aynı zamanda söz konusu çerçeve ile açlığın sona erdirilmesi, gıda güvenliğinin ve sağlıklı beslenmenin sağlanması ve sürdürülebilir tarımın teşvikine odaklanan 2 numaralı Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) ve Birleşmiş Milletler Gıda Sistemleri Zirvesi’nin (BMGSZ) sürdürülebilir gıda sistemlerine yönelik ulusal yol haritaları gibi gıda sistemlerini konu alan uluslararası hedefler arasındaki politika uyumunu güçlendirmektir. Rehber ayrıca ulusal düzeyde eşgüdümlü politika planlama ve uygulamanın fırsatlarını ve zorluklarını ortaya koymaktadır. Agroekolojinin UBSEP’lere entegre edilmesi; iklim değişikliği, çölleşme, afet riski azaltımı, sağlık, beslenme, açlıkla mücadele ve yoksulluğun azaltılması gibi diğer uluslararası hedeflere doğru ilerlerken biyoçeşitliliği ele almak için önemli bir fırsat sunmaktadır.

HEDEF KİTLE VE AMAÇLAR

Bu rehber özellikle iki hedef grup gözetilerek hazırlanmıştır. İlki, UBSEP ulusal odak noktaları ve UBSEP’lerin hazırlanması ve güncellenmesinden sorumlu ekiplerdir. İkincisiyse agroekoloji ilkelerini kullanarak gıda sistemlerinin dönüştürülmesi hedefi doğrultusunda çalışan gıda sistemi uzmanları ve diğer ilgili aktörlerdir. Bu hedef gruplar dikkate alındığında, rehberin başlıca iki amacı bulunmaktadır:

- 1. UBSEP ulusal odak noktalarına** biyolojik çeşitlilik kaybına neden olan etkenleri bir taraftan insanların ihtiyaçlarını karşılamaya devam edecek şekilde ele alırken bir gıda sistemleri yaklaşımı benimsemeleri için yol göstermek. Bu rehber, gıda sistemlerinin UBSEP’lerde üzerinde durulması gereken pek çok husustan biri olduğunu ve hükümetlerin gıda sistemleriyle doğrudan ilişkili olmayan diğer konuları da bu planlara dahil etmek zorunda olduğunu kabul etmektedir.
- 2. Başta agroekoloji alanında görev yapanlar olmak üzere gıda sistemleri bünyesindeki ilgili tüm aktörleri,** ülkelerindeki UBSEP süreçlerine etkin bir şekilde katılmak üzere güçlendirmek. Söz konusu kişi ve kurumların, UBSEP ile ilgili istişare, veri doğrulama, izleme ve güncelleme süreçleri ve çalıştaylar aracılığı ile uzmanlık bilgilerine dayalı somut geri bildirimler vermesi sağlanarak agroekolojinin UBSEP’lere tam anlamıyla derç edilmesi ve gıda sistemlerinin hem biyoçeşitlilik hem de insan lehine işlemesi sağlanabilir.

REHBERİN HAZIRLANMASI

Gıda Geleceği için Küresel İttifak, Biovision Vakfı, WWF International, Uluslararası Biyoçeşitlilik İttifakı ve Uluslararası Tropikal Tarım Merkezi ile Agroekoloji Koalisyonu ulusal ve uluslararası düzeyde gıda sistemlerinin dönüştürülmesi üzerine çalışan başlıca kurumlardır. Bu belgede yer alan kılavuz bilgiler, Doğu Afrika, Latin Amerika, Güney Doğu Asya ve Avrupa'dan 75 politika yapıcı ve şekillendiricinin, 12 Mart 2024 tarihinde çevrimiçi ortamda yapılan iki paydaşlar arası diyalog toplantısı, 9-10 Mayıs 2024 tarihlerinde Kenya'nın Nairobi şehrinde gerçekleştirilen yüz yüze toplantılar ve Biyoçeşitlilik Sözleşmesi'nin Bilimsel, Teknik ve Teknolojik Danışma Amaçlı Yan Organı'nın (BTDDYO) sırasıyla 15 Ekim 2023 ve 14 Mayıs 2024 tarihli 25. ve 26. toplantıları kapsamında düzenlenen iki yan etkinlik sırasında alınan görüş ve içgörülerine dayanmaktadır. Diyalog sürecine Biyoçeşitlilik Sözleşmesi gözlemci ve tarafları da dahil olmak üzere 22 ülkeden* hükümetler (UBSEP odak noktaları, gıda sistemleri ve agroekoloji odak noktaları), sivil toplum örgütleri, çiftçi örgütleri ve çok taraflı kuruluş ve araştırma enstitüleri katılmıştır. Ayrıca, diğer önemli kuruluşlardan seçkin uzmanlar ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi delegeleri ve gözlemcileri ile görüşmeler yapılmış, agroekolojinin ulusal planlara dahil edilmesine yönelik paylaştıkları örnek politikalar, uygulamalar ve içgörüler uzmanlar tarafından değerlendirilip doğrulandıktan sonra rehberde dahil edilmiştir.

Bu rehber, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Sekretaryası'nın UBSEP hazırlama ve güncelleme rehberini ve diğer ilgili organlarca hazırlanan UBSEP rehberlerini tamamlayıcı niteliktedir. Rehberin hazırlanması sırasında, gıda sistemi yaklaşımlarına ilişkin mevcut bilgilendirici araçlarda sunulan önerilerden de yararlanılmıştır(bkz. [Ek](#)).

REHBERDEKİ BÖLÜMLERİN İÇERİKLERİ

- **Birinci bölüm, agroekoloji kavramını tanımayanlar için başlangıç noktasıdır.** Bu bölümde, agroekoloji ilkeleri ve bu ilkelerin biyoçeşitliliğin korunmasıyla ilgisi açıklanmakta, daha detaylı bilgiler için zemin hazırlanmaktadır. Okuyucu bu kavramı iyi biliyorsa, sonraki bölümlere geçebilir.
- **İkinci bölüm** agroekoloji anlayışı üzerinde durmakta ve **agroekolojik yaklaşımlar ile KBÇ arasındaki bağlantılara** odaklanmaktadır. Agroekoloji ile KBÇ hedefleri arasında kurulabilecek köprülerin ele alındığı bölümde, bu yaklaşımın UBSEP'lerin hazırlanma ve uygulanmasında kullanılmasının sağlayacağı faydalara ışık tutulmaktadır.
- **Üçüncü bölüm, UBSEP** kapsamındaki misyon ve vizyon belirleme, biyoçeşitlilik değerlendirme ve strateji oluşturma süreçlerinde agroekolojik düşünce sistematığının nasıl geliştirilebileceğine dair ayrıntılı bir yönlendirme sunmaktadır.
- **Dördüncü bölüm,** agroekolojinin UBSEP eylemlerine sistemli olarak yerleştirilmesi suretiyle, **gıda sistemi dönüşümünü destekleyecek müdahale alanlarını** ele almaktadır.
- **Beşinci bölüm,** ulusal seviyede UBSEP hedeflerine ulaşmak için gereken **agroekolojik dönüşümün hayata geçirilmesini kolaylaştıran süreçleri** ön plana çıkarmaktadır.

* Bu ülkeler: Belçika, Bolivya, Brezilya, Kanada, Kamboçya, Kosta Rika, Fransa, Almanya, İtalya, Kenya, Malezya, Meksika, Hollanda, Güney Afrika Cumhuriyeti, İsviçre, Tanzanya, Uganda, Birleşik Krallık, ABD, Vietnam, Zimbabve.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Gıda sistemleri, biyoçeşitlilik ile yakından bağlantılıdır. Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi kapsamındaki hedeflerin birçoğuna ulaşmanın yolu gıda sistemlerini dönüştürmekten geçer. İyi tasarlandıklarında gıda sistemleri, biyoçeşitlilik kaybını durdurma ve süreci tersine çevirme, bozulmuş kara ve su ekosistemlerinin korunması ve onarılmasına ilişkin süreçleri hızlandırma, genetik kaynak çeşitliliğini sağlama ve iklim değişikliğine uyumun ve dayanıklılığın artırılması yolunda tarımsal biyoçeşitliliği idame ettirme ve geliştirme gibi pek çok konuda faydalı olabilir.

Agroekolojinin biyoçeşitlilik açısından faydalı gıda sistemleri tasarlama ve uygulamada bütünleşik ve bütünsel bir yaklaşım sunduğu, giderek yaygınlaşan bir anlayıştır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamında düzenlenen 15. Taraflar Konferansı'nda (COP15) taraflar, agroekolojik gıda sistemlerini *"Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılık sektörlerinde biyoçeşitliliğin ve sürdürülebilirliğin artırılması"* konulu 10 numaralı KBÇ hedefine dahil etmek suretiyle bu sistemlerin önemini doğrudan kabul ettiklerini göstermişlerdir. Bu durum aynı zamanda tarafların Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planlarını (UBSEP) güncellediği süreç boyunca öncelik verdikleri politik ve teknolojik hususlara da yansımıştır. Öyle ki, Ağustos 2024 itibarıyla, COP15 sonrası dönemde Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi sekretaryasına sunulan 13 UBSEP'ten 9'unda agroekoloji kavramının ulusal hedeflerle açıkça bütünleştirildiği görülmektedir.

Bu gelişmeler, son on yıl içinde, silolaşmış ve sektör sınırlarını aşamayan yaklaşımlardan uzaklaşmak için politika eylemlerinde gıda sistemlerine yer vermenin nasıl önemli hale geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte, agroekolojinin UBSEP'lere dahil edilmesi hiç de kolay bir süreç değildir. Bu süreçte aşağıdaki sorular sık sık gündeme gelmektedir:

- Agroekoloji ve KBÇ arasındaki bağlantılar, 10 numaralı hedefin ötesine nasıl taşınır?
- Ülkeler agroekoloji kavramını UBSEP'lerine nasıl sistematik biçimde dahil edebilirler?
- Ulusal düzeydeki biyoçeşitlilik eylemini gıda sistemlerimizin agroekoloji düzleminde dönüştürülmesi yoluyla kuvvetlendirmek için hangi alanlara müdahale edilmeli ve hangi tedbirler alınmalıdır?
- Bu müdahalelerin istenilen sonuçları vermesi için hangi uygulama yöntemlerine başvurulmalıdır?

Bu rehber politika yapıcılara ve gıda sistemi savunucularına bu soruların cevaplarını vermeyi amaçlamaktadır

AGROEKOLOJİ: BÜTÜN KBÇ HEDEFLERİYLE UYUMLU DÖNÜŞTÜRÜCÜ BİR YAKLAŞIM

Üzerinde mutabakata varılmış “*Agroekolojinin 13 İlkesi ve 10 Unsuru*” konulu rehberle dayanan bir yaklaşım olarak agroekoloji, ülkelerin KBÇ kapsamındaki taahhütleri yerine getirmeleri ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin 2050’ye kadar doğa ile uyum içinde bir yaşam kurma hedefine ulaşmaları için kapsamlı bir yol göstericidir. Agroekoloji, yalnızca üretimden ziyade bütün gıda sistemine vurgu yapar ve çiftçilerin özne olma hali, hakları ve geçim kaynakları bakımından eşitlik gibi sosyal değerleri ön plana çıkarır. Bu yönleriyle agroekolojinin en dönüştürücü gıda sistemleri yaklaşımı olduğu düşünülmektedir. KBÇ ve agroekoloji aynı zamanda temel ilkeler açısından da ortak paydaya sahiptir çünkü her iki çerçeve de katılım, yönetim, adalet ve şeffaflık kavramlarının önemini altını çizmektedir. Başta genetik kaynaklardan elde edilen faydanın adil ve eşit olarak paylaşılması konulu 13 numaralı hedef ve zararlı girişimlerin azaltılması konulu 18 numaralı hedef olmak üzere, KBÇ kapsamındaki hedefler agroekolojinin daha sürdürülebilir ve daha eşitlikçi gıda sistemlerine yönelik çağrısıyla uyum içindedir.

Bu rehber, UBSEP geliştiren politika yapıcılarının kaçırmaması gereken üç önemli fırsattan bahsetmektedir:

1. Gıda sistemi yaklaşımını benimsemek ve agroekolojiyi tüm UBSEP’lerde ana akımlaştırmak

Agroekoloji, ancak ve ancak UBSEP’lerin hazırlanması sırasında bir gıda sistemi yaklaşımı olarak benimsenir ve uygulanırsa tam anlamıyla faydalı olabilir. Daha somut bir ifadeyle, UBSEP’lerde kabul edilen misyon ve vizyon beyanları, biyoçeşitliliğin korunması, onarılması ve geliştirilmesinin arkasındaki başlıca itici güçler arasında gıda sistemlerine de yer veren bir gelecek tasviri yapmalıdır. Bu beyanlar aynı zamanda, agroekolojinin KBÇ hedeflerine ulaşmada ve beslenme, sağlık, ekonomik istikrar, azaltım ve uyum ve çevresel sürdürülebilirlik açısından eş faydalar elde etmede ne kadar önemli olduğunu kabul etmek için önemli bir fırsattır. UBSEP’ler kapsamında gıda sistemleri ve biyoçeşitlilik eyleminin mevcut durumuna ilişkin yapılacak değerlendirmelerin bütünsel nitelikte olmalı; sentetik girdilere, tek ürüne dayalı tarıma (monokültür) ve toprağın aşırı işlenmesine bağlı olan ve yerel gıda pratikleriyle sınırlı bağlantılara sahip endüstriyel gıda sistemleri gibi biyoçeşitlilik kaybına neden olan doğrudan ve dolaylı etkenleri hesaba katmalıdır. Ayrıca, aralarında agroekoloji alanında çalışanlar, hak sahipleri, tedarikçiler, üreticiler, tüketiciler, finansal kurumlar ve diğer ilgili tarafların da bulunduğu gıda sistemi paydaşlarının sürece aktif olarak katılması, UBSEP’lerin disiplinler arası ortak bir çalışmanın meyvesi olarak ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

2. KBÇ’nin üç hedef kümesini kapsayacak şekilde, üretimden tüketime kadar uzanan her adımda agroekolojik müdahaleler planlamak

Agroekolojik müdahaleler, gıda sisteminin dönüştürülmesi amacıyla, sistemin üretimden tüketime kadarki her aşamasında, tedarik zincirleri, işleme ve pazar girişimleri gibi ele alınması gereken çeşitli unsurları kapsayacak şekilde hazırlanır. Bu müdahaleler 10. hedefin yanı sıra, KBÇ’nin resmî üç hedef kümesine birden ulaşma yolunda ülkelerin çalışmalarını destekler. Hedef kümeleri şunlardır:

- **Birinci hedef kümesi: Biyoçeşitliliği olumsuz etkileyen tehditlerin azaltılması** — Agroekolojik tedbirler sayesinde, ekosistem bütünlüğünü sağlamlaştıran ekolojik ve sosyal süreçler idame ettirilip korunabilir, onarılabilir ve iyileştirilebilir. Örneğin, tarım alanında kimyasal girdiler yerine biyolojik girdi ve doğal döngülere dayalı yöntemler kullanılabilir.

- **İkinci hedef kümesi: İhtiyaçların sürdürülebilir kullanım ve fayda paylaşımı yoluyla karşılınması** — Agroekolojik müdahaleler biyoçeşitliliği koruyan, besleyen ve geliştiren faaliyetlerde bulunmaları için çiftçilerin ve gıda üreticilerinin güçlendirilmesini ve emeklerinin karşılığını almalarını sağlarken bir taraftan da döngüsel ekonomi ilkelerini yaygınlaştırır ve bölgesel gıda sistemlerini güçlendirir.
- **Üçüncü hedef kümesi: Uygulama ve ana akımlaştırma araçları ve çözümleri** — Bu bağlamda yapılan çalışmalarda, küçük ölçekli çiftçiler, kadınlar, gençler, yerli halklar ve yerel topluluklar gibi biyoçeşitliliğin korunmasında kilit öneme sahip olan toplumun ötekileştirilmiş kesimlerine öncelik verilmektedir. Ayrıca, agroekolojik yaklaşımlar sürdürülebilir ve sağlıklı yeme ve tüketim alışkanlıklarını destekler ve ortaklaşa bilgi üretimine ve paylaşımına zemin hazırlar.

3. Güçlü politikalar, finansman mekanizmaları, izleme sistemleri, yönetim düzenlemeleri ve kurumsal kapasite aracılığıyla agroekolojik müdahalelerin temellerini atmak

Agroekolojik yaklaşımlar, sisteme yönelik sağlam değişikliklerin yapılmasına olanak tanıyan ve gıda sistemini zararlı uygulamalardan arındıran teşvik politikalarıyla desteklenmelidir. Söz konusu politikalar aracılığıyla bilgi paylaşımı ve aktarımını kolaylaştıran, pazar gelişimini destekleyen ve eşitlik ve verimlilik dengelerini kuran diğer elverişli etkenlerin de önü açılabilir. Ancak bu politikaların gerçekten etkili olabilmeleri için güçlü finansman modelleriyle desteklenmeleri şarttır. Biyoçeşitlilik ve agroekoloji odaklı dönüştürücü finansman mekanizmaları yalnızca fon akışını arttırmakla kalmamalı, aynı zamanda finansman kuruluşlarını, akışlarını ve düzenlemelerini etkileyen adalet, geçmişten gelen miras ve ekolojik borç gibi hususlara da değinmelidir. Bu süreçte diğer bir önemli başarı faktörü ise UBSEP'lerin tasarlanması, uygulanması ve izlenmesi için gereken kurumsal kapasitenin oluşturulmasıdır. Bunun uygulamaya yansımış hali, kapsamlı biyoçeşitlilik stratejilerini planlama ve uygulama kapasitesini haiz güçlü kurumlar, beceri sahibi personel ve doğru araç ve yöntemler olarak kendini gösterir. Kritik rollerdeki gıda sistemi aktörlerinin UBSEP sürecinin her kademesine dahil edilmesini sağlayan kapsayıcı süreçler de eşit derecede önemlidir. Son olarak, UBSEP'ler kapsamında agroekoloji ilkelerine ve unsurlarına ilişkin ulusal göstergeler belirlenmeli, bunların KBÇ hedeflerine ve bileşen göstergelerine nasıl katkı sağladığı gösterilmeli ve ilerleme etkili bir şekilde izlenmelidir.

Bu rehber, içinde bulunduğumuz UBSEP güncelleme sürecinde, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi taraflarına, agroekolojinin biyoçeşitlilik krizine karşı mücadelede sunabileceği katkıları arttıracak sağlam ve kapsamlı planlar geliştirmeleri için bir eylem çağrısı niteliğindedir. Agroekoloji odaklı bir yaklaşım sayesinde, Rio Sözleşmeleri (Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM İklim değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC), BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi (UNCCD), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve sürdürülebilir gıda sistemlerine yönelik ulusal senaryolar kapsamındaki taahhütler arasında da sinerji yaratılabilir. Ülkeler agroekolojiyi içselleştirerek gıda sistemlerinin iklim uyumu ve azaltımı, gıda güvenliği, sağlık ve beslenme, ekosistemlerin dayanıklılığı, sürdürülebilir geçim kaynakları, sosyal uyum, kültürel mirasın sahiplenilmesi ve insan haklarının korunması gibi pek çok alanda ortak faydalar ortaya çıkaracak bir niteliğe kavuşmasını sağlayabilir.

Biyoçeşitlilik kaybı, iklim krizi ve ekolojik çöküşle mücadele; gıda sistemlerinin üretimden tüketime uzanan tüm aşamalarında köklü dönüşümlere odaklanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu dönüşüm için gereken zaman eşiğine gelinmiş olup eylem artık ertelenemez. Bu rehberin, söz konusu süreçte karar alıcılar ve uygulayıcılar için yol gösterici olmasını umuyoruz.

BİRİNCİ KISIM:

AGROEKOLOJİ: ULUSAL BİYOÇEŞİTLİLİK EYLEMİ İÇİN DÖNÜŞTÜRÜCÜ BİR FIRSAT

Agroekoloji temelli gıda sistemleri yaklaşımını Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı'na (UBSEP) entegre etmek, öncelikle agroekolojinin tanımını, ilkelerini ve bunların gıda sistemleri, biyolojik çeşitlilik, UBSEP'ler ile Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi (KBÇ) hedefleriyle nasıl ilişkilendiğini kavramayı gerektirir. Bu rehberin Birinci Kısmı; agroekolojiyi ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki temel faydalarını tanıtırken (Bölüm 1), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ne (BÇS) taraf olan ülkelerin UBSEP'lerini KBÇ ile uyumlu hâle getirirken kullanabilecekleri çok sayıda sinerjiyi (Bölüm 2) de ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 1: AGROEKOLOJİ, BİYOÇEŞİTLİLİK KRİZİNİ AŞMAYA YARDIMCI OLUR

“2050 yılına kadar, biyoçeşitliliğin kıymetlendirildiği, korunduğu, onarıldığı ve akıllıca kullanıldığı, ekosistem hizmetlerinin devamlılığının sağlandığı, gezegenin sağlığının korunduğu ve tüm insanlar için gerekli faydaların sunulduğu bir dünya.”

—Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi Vizyonu

Aralık 2022’de düzenlenen 15. Taraflar Konferansı (COP15), süregelen biyolojik çeşitlilik krizinin ve bunun gezegenimiz üzerindeki kritik etkilerinin üstesinden gelmek için ortak eylemin zorunlu hale geldiğini bir kez daha ortaya koymuştur. Taraflar, biyoçeşitlilik kaybını durdurmayı, toplumların doğa ile ilişkilerini dönüştürmeyi ve 2050 yılı itibarıyla “doğa ile uyum içinde yaşama” vizyonunu desteklemeyi hedefleyen kapsamlı Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi’ni (KBÇ) kabul etmiştir. KBÇ’de yer alan 23 hedefe ulaşılması için Taraflar, Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejilerini ve Eylem Planlarını (UBSEP) söz konusu hedeflerle uyumlu hâle getirmeyi taahhüt etmiştir. ([Kutu 1.1](#)).

KUTU 1.1 — UBSEP NEDİR?

UBSEP, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin (BCS) sahadaki uygulamasını temin eden başlıca araçtır. Sözleşmeye taraf ülkeler, BCS’yi ulusal ölçekte hayata geçirmek amacıyla belirledikleri hedefleri ve ilişkili eylem planlarını yansıtan bir UBSEP hazırlamakla yükümlüdür. Bu planın temel işlevi, biyolojik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımının ulusal karar alma süreçlerine dâhil edilmesini ve ülke ekonomisinin tüm sektörleri ile politika yapım çerçevesine entegre edilmesini sağlamaktır.

2022 yılında BCS Tarafları, UBSEP’lerini KBÇ ile uyumlu hâle getirecek şekilde güncelleme taahhüdünde bulunmuştur. UBSEP’lere ilişkin ayrıntılı bilgi için [BCS’nin resmi internet sitesine](#) ve [Sözleşme’nin 6. maddesine](#) başvurulabilir.

Gıda sistemleri, biyolojik çeşitlilik ile doğrudan ilişkilidir ve KBÇ kapsamındaki hedeflerin çoğunun başarıyla gerçekleştirilmesi bu sistemlerin dönüştürülmesine bağlıdır (bkz. [Kutu 1.2](#)). Monokültüre dayalı üretim, kimyasal girdilere bağımlılık ve yerel gıda kültürüyle zayıf etkileşim gibi unsurlarla şekillenen endüstriyel gıda modelleri; ekosistem çöküşü, biyolojik çeşitlilik kaybı, toprak kirliliği ve tatlı su kaynaklarının aşırı tüketiminin temel itici güçleridir (bkz. [Kutu 1.3](#)). Bu bağlamda agroekoloji gibi doğa ile uyumlu, endüstriyel paradigmadan kopuşu hedefleyen yenilikçi yaklaşımlar söz konusu krizin aşılmasında kilit rol oynamaktadır.

KUTU 1.2 — GIDA SİSTEMLERİNİ DÖNÜŞTÜRMEK DERKEN NEYİ KASTEDİYORUZ?

Chatham House, “gıda sistemlerinin dönüşümü”nü şu alanlarda köklü değişiklikler olarak tanımlamaktadır: (i) gıda üretimi – neyin, nerede ve nasıl üretildiği; (ii) gıda tüketimi – tüketilen miktar ve ürün yelpazesi; (iii) gıda kaybı ve israfı – sistemin tüm aşamalarında kayıpların kayda değer ölçüde azaltılması; (iv) piyasa teşvikleri – üretim ve tüketimdeki yapısal değişimlerle uyumlu ekonomik düzenekler; (v) gıda ticareti hükümleri – üretim süreçlerindeki dönüşüme paralel ticaret politikaları. Gıda işleme, dağıtım, pazarlama ve perakende satış da bu dönüşümün bütünüleyici bileşenleridir.

Agroekoloji, KBÇ’nin etkin bir şekilde uygulanması için gereken yenilikçi ve sinerjik çerçeveyi sunar. Bu yaklaşım; ekosistem direncini artırır, ekosistem işlevleri ve hizmetlerini korur ve geliştirir, iklim değişikliğine uyum ve azaltım çabalarını destekler, tarımsal biyoçeşitliliği muhafaza eder ve zenginleştirir, ayrıca toprakların korunmasını ve iyileştirilmesini sağlar. Küresel bulgular, agroekolojik dönüşümlerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik çok sayıda sosyal, çevresel ve ekonomik eş-fayda yarattığını göstermektedir. Söz konusu dönüşümler; verimde istikrar, ürün direncinin yükselmesi, gelir artışı ve geçim kaynaklarının güçlendirilmesinden, eşitliğin ve toplumsal uyumun teşvikine, geleneksel gıda uygulamalarının yaşatılmasına ve beslenme ile gıda güvenliğinin iyileştirilmesine kadar geniş bir yelpazede olumlu etkiler oluşturur. Agroekoloji, yeterli gıdaya erişim hakkı ile temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını doğrudan desteklemektedir.

Agroekoloji-odaklı politika yaklaşımı; Rio Sözleşmeleri (BÇS, UNFCCC, UNCCD), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA’lar) ve sürdürülebilir gıda sistemlerine yönelik ulusal yol haritaları dâhil olmak üzere çok sayıda uluslararası ve ulusal taahhüt arasında güçlü sinerjiler yaratır.

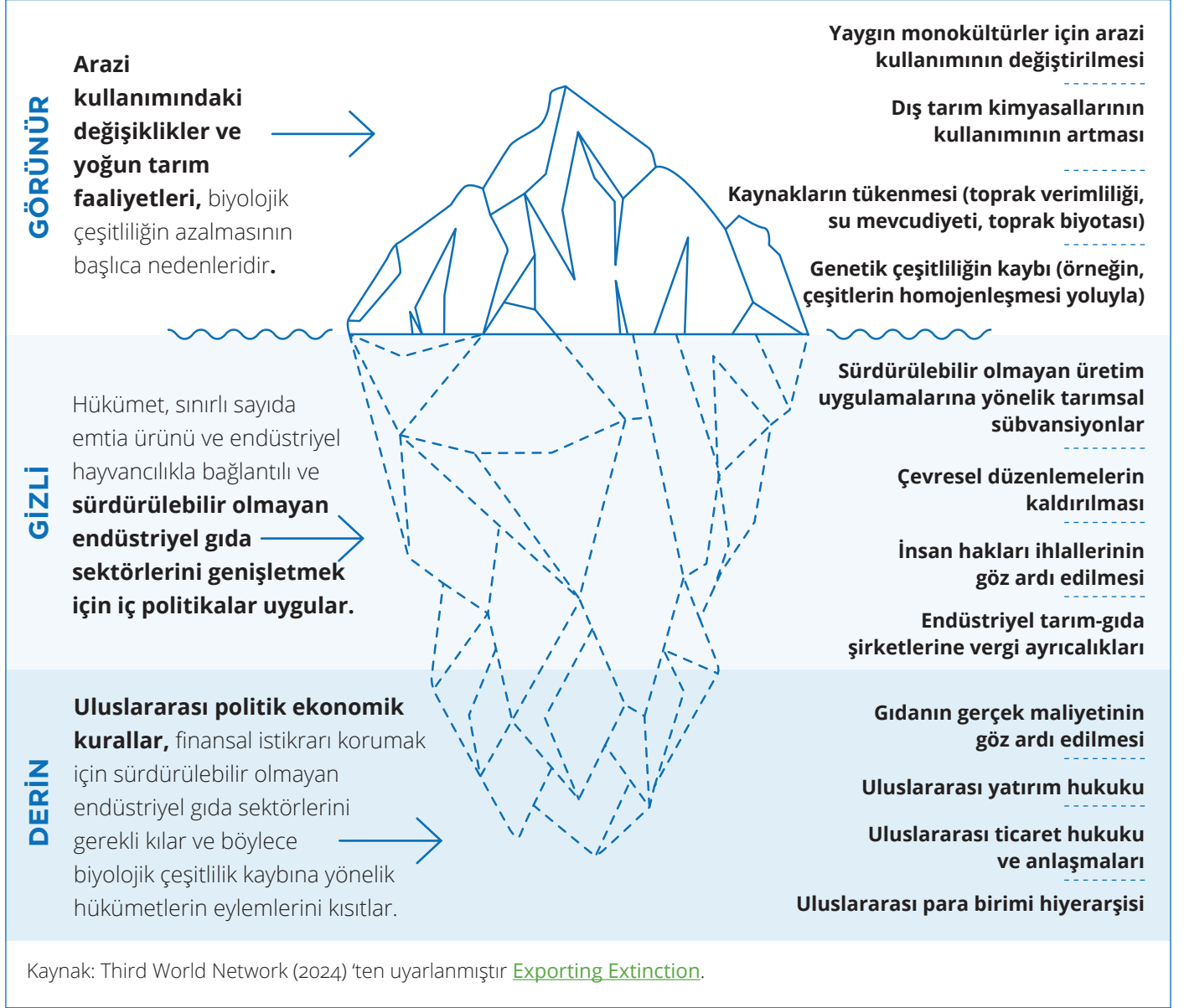
KUTU 1.3 — BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK KAYBININ BAŞLICA NEDENİ OLARAK ENDÜSTRİYEL TARIM

Endüstriyel tarım, arazi dönüşümüne sebep olması ve zararlı yoğunlaştırma uygulamaları (sentetik girdilere aşırı bağımlılık, monokültüre dayalı üretim, aşırı toprak işleme vb.) nedeniyle biyolojik çeşitlilik kaybının başlıca itici gücüdür; aynı zamanda iklim kırılganlığını artırarak ve arazi bozumunu tetikleyerek bu yıkıma dolaylı şekilde de neden olmaktadır. Hükümetlerarası Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Platformu’nu (IPBES) göre, kara alanlarının %75’i önemli ölçüde dönüştürülmüş, okyanusların %66’sı ciddi olumsuz etkilere maruz kalmış ve sulak alanların %85’inden fazlası yok olmuştur. Küresel endüstriyel gıda sistemi ise sera gazı emisyonlarının üçte birini üretmekte ve tatlı su kaynaklarının %70’ini tüketmektedir.

Tür ölçeğinde bakıldığında, yürürlükteki tarım sistemleri küresel ölçekte tehdit altındaki 28.000 yabani hayatı türünün %86’sı üzerinde baskı oluşturmaktadır; tarımsal biyoçeşitlilik de hızla gerilemektedir. Son yüzyılda bitki ve hayvan genetik çeşitliliğinin önemli bölümü kaybedilmiştir. Günümüzde küresel gıda tüketiminin %75’i yalnızca 12 bitki ve 5 hayvan türüne dayanmakta, temel kalori alımının yarısından fazlasını ise üç ana tahıl—buğday, pirinç ve mısır—sağlamaktadır.

Endüstriyel tarım modellerinin yaygınlaşması, elli yılı aşkın süredir Küresel Kuzey’de, son dönemde ise artan biçimde Küresel Güney’de “görünür”, “gizli” ve “derin” sistemsel dinamiklerle beslenmektedir. Daha düşük maliyetle daha fazla gıda üretimini önceleyen politikalar ve ekonomik yapılar; arazi mülkiyetindeki kalıplaşmış modeller, mekanizasyona yönelik yüksek yatırımlar ve gıda değer zinciri boyunca güçlü aktörlerin baskınlığı gibi “kilitlenmeler” yaratarak agroekoloji gibi sürdürülebilir alternatiflere geçişi zorlaştırmaktadır.

ŞEKİL 1.1 — BİYOÇEŞİTLİLİK KAYBININ SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMAYAN GIDA SİSTEMLERİYLE BAĞLANTILI YAPISAL ETKENLERİ

1.1 Agroekolojiyi Anlamak

“Agroekoloji, endüstriyel gıda üretimi tarafından tahrip edilmiş bir gıda sistemi ve kırsal ortamda maddi gerçekliğimizi nasıl dönüştürüp onarabileceğimizin cevabıdır.”

— Uluslararası Agroekoloji Forumu Deklarasyonu

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Agroekoloji Bilgi Merkezi, agroekolojiyi “bir bilim, uygulamalar bütünü ve toplumsal bir hareket” olarak tanımlamakta; kavramın son yıllarda tarlalardan tüm tarım-gıda sistemlerine uzanan kapsayıcı bir çerçeveye evrildiğini vurgulamaktadır. Günümüzde agroekoloji, üretimden tüketime kadar gıda sistemlerinin ekolojik, sosyo-kültürel, teknolojik, ekonomik ve politik boyutlarını içeren disiplinlerarası bir alanı temsil etmektedir.

KUTU 1.4 — THE DEFINITION OF AGROECOLOGY

FAO, *agroekolojiyi* “gıda ve tarım sistemlerinin tasarım ve yönetiminde ekolojik ve sosyal ilke ve kavramları eşzamanlı olarak hayata geçiren entegre bir yaklaşım” olarak tanımlar. Bu yaklaşım, sürdürülebilir ve adil bir gıda sistemi için toplumsal boyutları gözetirken, bitkiler, hayvanlar, insanlar ve çevre arasındaki etkileşimleri en üst düzeye çıkarmayı hedefler.

FAO’ya göre agroekoloji, “Sürdürülebilir Gıda ve Tarım için Ortak Vizyon”un vazgeçilmez bir bileşeni olup, istikrarsız iklim koşullarına karşı küresel yanıtın kilit unsurlarındandır. Gelecekte artması beklenen gıda talebini karşılarken kimseyi geride bırakmayan benzersiz bir yol sunar. Bireylerin ne yiyeceklerini, nasıl ve nerede üreteceklerini seçebilecekleri, sosyal açıdan adil gıda sistemlerine yönelik gereksinimi karşılar.

Agroekoloji; rejeneratif ve organik tarım, permakültür, biyoçeşitliliğe duyarlı uygulamalar, doğal tarım, doğa pozitif ve iklim-akıllı tarım, doğa temelli çözümler ile koruyucu tarım gibi yaklaşımlarla pek çok ortak paydaya sahiptir. Ancak agroekoloji, yalnızca üretim sürecini değil, bütünsel bir bakış açısıyla tüm gıda sistemini ve sosyal değerleri (çiftçilerin temsil gücü, hakları ve geçim kaynakları dâhil) odağına alır; bu yönüyle gıda sistemlerinin gerçek anlamda dönüşümüne yönelik küresel ölçekte kabul gören bir çerçeve sunar.

FAO Konseyi, 2019 yılında gerçekleştirdiği 163. oturumunda 197 üye ülkenin mutabakatını yansıtarak [10 Agroekolojinin 10 Unsuru’nu](#) “yaşayan bir belge” olarak onaylamıştır*. Aynı yıl, BM Dünya Gıda Güvenliği Komitesi (CFS) Yüksek Düzeyli Uzmanlar Paneli (HLPE) tarafından hazırlanan rapor, 13 Agroekoloji İlkesini içeren bütünlük bir liste yayımlamıştır. Her iki çerçeve büyük ölçüde uyumlu olup (bkz. [Tablo1.1](#)) agroekolojik eylem ve geçiş süreçlerine rehberlik etmek amacıyla yaygın biçimde kullanılmaktadır.

* [FAO Konseyi’nin](#) 163. oturum belgesine ve resmi [onayına](#) bakınız.

TABLO 1.1 — FAO KONSEYİ’NİN AGROEKOLOJİNİN 10 UNSURU VE HLPE’NİN AGROEKOLOJİNİN 13 İLKESİ ARASINDAKİ BAĞLANTILAR

İLKE	FAO AGROEKOLOJİ UNSURLARI	UYGULAMA ÖLÇEĞİ
Gıda Verimliliğini Artırmak		
 1. Geri dönüşüm. Tercihen yerel yenilenebilir kaynakları kullanarak besin maddesi ve biyokütle döngülerini mümkün olduğunca kapatın.	Geri dönüşüm	 Tarla Çiftlik, Tarım ekosistemi
 2. Girdi azaltma. Satın alınan girdilere bağımlılığı asgariye indirin ya da tamamen ortadan kaldırın; öz-yeterliliği artırın.	Verimlilik	 Çiftlik, Tarım ekosistemi Food system
Dayanıklılığı Arttırmak		
 3. Toprak sağlığı. Özellikle organik madde yönetimi ve biyolojik aktivitenin artırılması yoluyla toprak işlevselliğini güvence altına alın ve geliştirin.	Çeşitlilik (kısmen)	 Tarla
 4. Hayvan sağlığı. Hayvan refahını ve sağlığını koruyun.	Sinerji	 Tarla Çiftlik, Tarım ekosistemi
 5. Biyolojik çeşitlilik. Türlerin çeşitliliğini, işlevsel çeşitliliği ve genetik kaynakları koruyun ve geliştirin, böylece tarla, çiftlik ve peyzaj ölçeklerinde zaman ve mekanda genel tarımsal ekosistem biyolojik çeşitliliğini koruyun.	Çeşitlilik (kısmen)	 Tarla Çiftlik, Tarım ekosistemi
 6. Sinerji. Tarımsal ekosistemlerin unsurları (hayvanlar, mahsuller, ağaçlar, toprak ve su) arasında olumlu ekolojik etkileşimi, sinerjiyi, entegrasyonu ve tamamlayıcılığı geliştirin.	Katılımcı ve paylaşımcı bilgi	 Tarla Çiftlik, Tarım ekosistemi
 7. Ekonomik çeşitlilik. Küçük ölçekli çiftçilerin daha fazla mali bağımsızlığa ve katma değer fırsatlarına sahip olmalarını ve aynı zamanda tüketicilerin taleplerine cevap verebilmelerini sağlayarak çiftlik gelirlerini çeşitlendirin.	İnsani ve sosyal değerler ve kültür ve gıdaya ilişkin gelenekler (kısmen)	 Çiftlik, Tarım ekosistemi Gıda sistemi
Sosyal Eşitlik/Sorumluluk		
 8. Bilginin ortaklaşa yaratılması. Özellikle çiftçiler arası bilgi alışverişi yoluyla, yerel ve bilimsel inovasyon dahil olmak üzere bilginin ortaklaşa yaratılmasını ve yatay paylaşımını geliştirin.		 Çiftlik, Tarım ekosistemi Gıda sistemi

TABLO 1.1 —FAO KONSEYİ’NİN AGROEKOLOJİNİN 10 UNSURU VE HLPE’NİN AGROEKOLOJİNİN 13 İLKESİ ARASINDAKİ BAĞLANTILAR DEVAMI

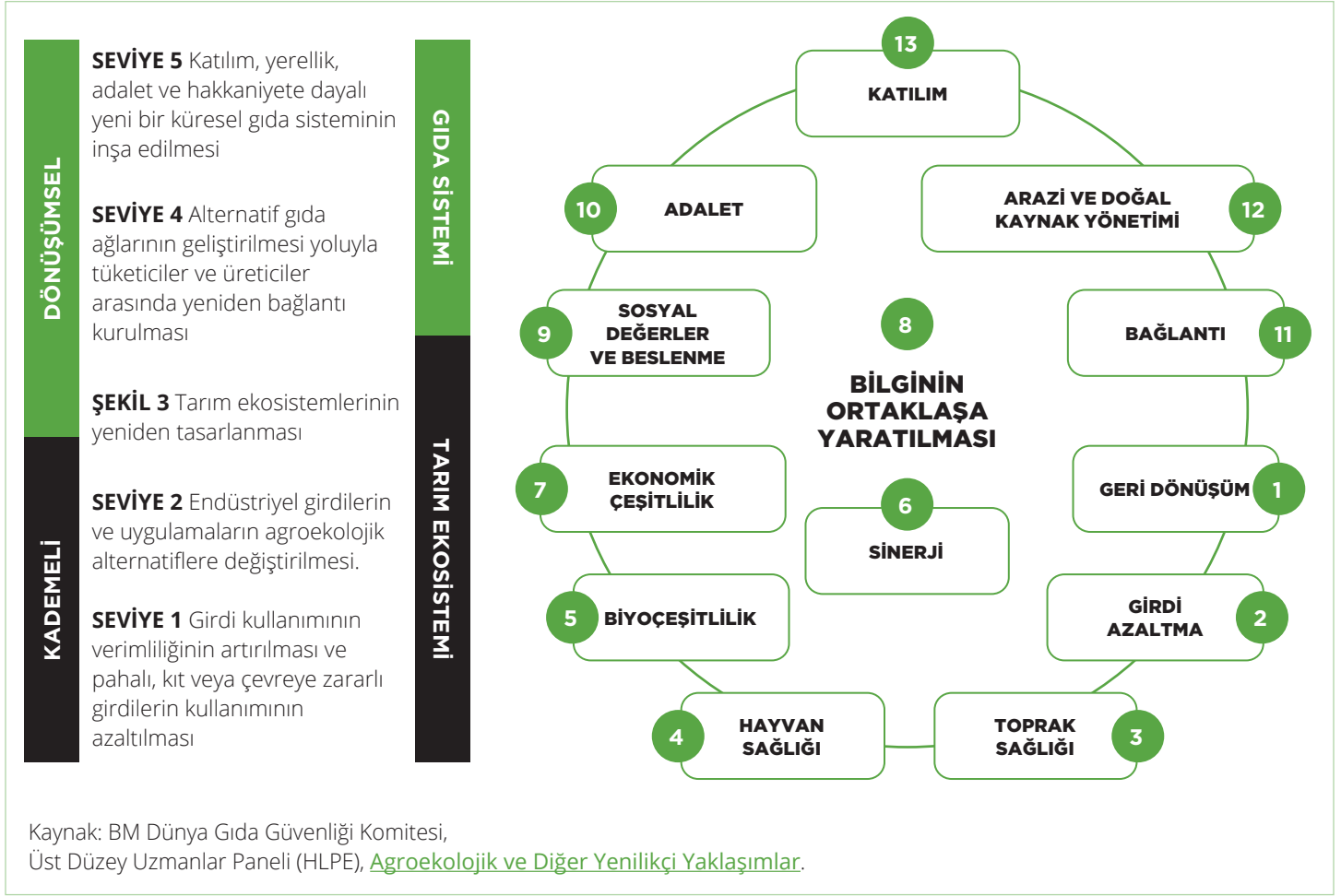
İLKE	FAO AGROEKOLOJİ UNSURLARI	UYGULAMA ÖLÇEĞİ
Sosyal Eşitlik/Sorumluluk (Devam)		
 9.Sosyal değerler ve beslenme. Yerel toplulukların kültürü, kimliği, geleneği, sosyal ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı, sağlıklı, çeşitlilik içeren, mevsimsel ve kültürel açıdan uygun beslenme sağlayan gıda sistemleri oluşturun.		 Çiftlik, Tarım ekosistemi Gıda sistemi
 10. Adalet. Adil ticaret, adil istihdam ve fikri mülkiyet haklarının adil bir şekilde ele alınmasına dayalı olarak, gıda sistemlerinde yer alan tüm aktörlerin, özellikle küçük ölçekli gıda üreticilerinin insana yaraşır ve sağlam geçim kaynaklarına sahip olmasını destekleyin.		 Çiftlik, Tarım ekosistemi Gıda sistemi
 11. Bağlantı. Adil ve pratik dağıtım ağlarının teşvik edilmesi ve gıda sistemlerinin yerel ekonomilere yeniden entegre edilmesi yoluyla üreticiler ve tüketiciler arasında yakınlık ve güven oluşturun.	Döngüsel ve dayanışma odaklı ekonomi	 Çiftlik, Tarım ekosistemi
 12. Arazi ve doğal kaynak yönetimi. Çiftçi aileler, küçük ölçekli çiftçiler ve köylü gıda üreticilerinin doğal ve genetik kaynakların sürdürülebilir yöneticileri olarak tanınması ve desteklenmesi dahil olmak üzere, iyileştirmeye yönelik kurumsal düzenlemeleri güçlendirin.	Sorumlu yönetim	 Çiftlik, Tarım ekosistemi Gıda sistemi
 13. Katılım. Gıda üreticileri ve tüketicilerin karar alma süreçlerine daha fazla katılımını ve sosyal örgütlenmeyi teşvik ederek, tarım ve gıda sistemlerinin merkezi olmayan yönetimi ve yerel uyarlanabilir yönetimini destekleyin.		 Gıda sistemi

Kaynak: BM Dünya Gıda Güvenliği Komitesi, Üst Düzey Uzmanlar Paneli (HLPE), [Agroekolojik ve Diğer Yenilikçi Yaklaşımlar](#).

Agroekolojinin 13 ilkesi, (bkz [Şekil 1.2](#)), çiftlikten tarlaya uzanan farklı ölçeklerde uygulanabilir (bkz [Tablo 1.1](#), sağ sütun) ve sürdürülebilir gıda sistemlerinin üç genel değeri etrafında gruplandırılabilir:)

- 1. Kaynak verimliliğini iyileştirmek:** Geri dönüşüm (1) ve Girdilerin azaltılması (2) ilkeleri.
- 2. Dirençliliğin arttırılması:** Toprak sağlığı (3), Hayvan sağlığı (4), Biyoçeşitlilik (5), Sinerjiler (6) ve Ekonomik çeşitlilik (7) ilkeleri.
- 3. Sosyal eşitliğin güvence altına alınması:** Bilginin ortaklaşa yaratılması (8), Sosyal değerler ve beslenme (9), Adalet (10), Bağlantı (11), Arazi ve doğal kaynak yönetimi (12) ve Katılım (13) ilkeleri.

ŞEKİL 1.2 — AGROEKOLOJİ: GIDA GÜVENLİĞİ VE BESLENMEYİ GELİŞTİREN SÜRDÜRÜLEBİLİR VE ADİL TARIM VE GIDA SİSTEMLERİ İÇİN BİR YAKLAŞIM

Bu Unsurlar ve İlkeler, tek tek ya da seçmeci biçimde kullanılması amaçlanan araçlar değil; politika tasarımı ve saha uygulamaları için bütünsel bir yol haritası niteliğindedir. Örneğin, yalnızca “Girdi azaltma” ilkesine odaklanıp “Bilginin ortaklaşa yaratılması” veya “Adalet” ilkelerini göz ardı etmek, tedarik zincirlerinde eşitsizlikleri derinleştirebilir.

Gıda sistemlerimizde köklü dönüşüme duyulan ihtiyaç ve agroekolojinin bu dönüşümdeki potansiyeli konusunda küresel farkındalık hızla artmaktadır. Eylül 2021’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Gıda Sistemleri Zirvesi’nde (UNFSS) vurgulanan ortak eylem ihtiyacı, Agroekoloji Koalisyonu’nun oluşumuna zemin hazırlamıştır. Dünya genelinde büyüyen agroekoloji hareketinden güç alan Koalisyon, gıda sistemlerini dönüştürürken biyoçeşitlilik kaybı dâhil pek çok sorunu eşzamanlı ele almayı hedeflemektedir. Güncel durumda Koalisyon; 50’den fazla ulusal hükümet, 2 alt-ulusal yönetim, 3 bölgesel komisyon ile sivil toplum kuruluşları, çiftçi örgütleri, araştırma merkezleri, bağışçılar, BM kuruluşları ve KOBİ’ler gibi farklı paydaş kategorilerinden 250’yi aşkın paydaşı bir araya getirmiştir.

1.2 Agroekoloji ve Gıda Sistemleri

“Küresel gıda sistemleri çökmüş durumda ve milyarlarca insan bunun bedelini ödüyor.”

— BM Genel Sekreteri António Guterres

BM Gıda Sistemleri Zirvesi +2 Durum Değerlendirmesi

Üretimden tüketime uzanan tüm tedarik zincirinde gıda sistemleri, doğal çevre ve gezegen sağlığı* üzerinde derin ve çok boyutlu etkiler yaratmaktadır.* Tarım uygulamaları ile arazi kullanımındaki değişikliklerin biyoçeşitlilik kaybının ve iklim değişikliğinin başlıca itici güçleri olduğu açıkça ortaya konmuştur. Güncel küresel gıda üretim modeli, gıdaya erişimi, beslenme kalitesini ve tüketim alışkanlıklarını olumsuz etkileyerek her türden sağlıksız ve yetersiz beslenmeye zemin hazırlamaktadır. Bunun sonucu olarak milyarlarca insan, ya çeşitli biçimlerde yetersiz beslenmeye maruz kalmakta ya da aşırı beslenmeye bağlı sorunlar yaşamaktadır.

FAO'nun hesaplamalarına göre küresel tarım-gıda sisteminin “gizli” yıllık maliyeti—sera gazı emisyonları, su kullanımı ve kirliliği, arazi kullanım değişikliği, sağlıksız beslenme kalıpları, yetersiz beslenme ve yoksulluk gibi dışsallıklar dâhil—12 trilyon ABD dolarına (günde yaklaşık 35 milyar ABD doları) ulaşmaktadır. Endüstriyel gıda sistemleri biyoçeşitliliği tahrip ederken, yerli halklar, küçük ölçekli çiftçiler ve geleneksel topluluklar tarafından yönetilen biyoçeşitlilik açısından zengin araziler, agroekoloji ilkelerini korumada ve sürdürülebilir bir şekilde hayata geçirmede ön safta yer almaktadır. Bu topluluklar, doğayla uyum içinde çalışarak küresel yenilebilir gıdanın kayda değer bir bölümünü üretmektedir (bkz. [Örnek 1.1](#)).

Bitki, hayvan ve mikroorganizma çeşitliliği gıda sistemimizin can damarı, iklim değişikliğine uyumun ise temel dayanağıdır. Tarımsal biyoçeşitliliğe ilişkin gelişmiş bilgi ve uygulamaları kendi tarlalarında, peyzajlarında, otlaklarında, tohumlarında, ormanlarında ve sulak alanlarında yaşatan yerel topluluklar; özellikle tür içi heterojenlik ve çeşitliliğin (“tür içi biyoçeşitlilik”) korunmasında kritik rol oynar. Bu genetik çeşitlilik, bitki ve hayvan popülasyonlarının değişen çevre koşullarına, zararlılara ve hastalıklara uyum sağlaması için zorunludur.

Biyoçeşitlilik, sürdürülebilir kullanımla gelişir. Yerel aktörler, uygulamaları, deneyimleri ve yenilik sayesinde topluluklarına enerji, yem, ilaç, barınak ve geçim kaynağı sağlayan biyolojik kaynakları ve gıda sistemlerini üretir, besler ve korurken bir taraftan da gıda güvenliği ile iklim uyumunu da destekler.

İklim değişikliğine uyumu, gıda sistemlerinin dayanıklılığını, biyoçeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını, insan sağlığını ve beslenmeyi eşzamanlı olarak güçlendiren yenilikçi yaklaşımlar hayati önem taşımaktadır. İklim değişikliği, gıda sistemleri ve beslenme temelli hastalıklarla ilgili mevcut zorlukları daha da derinleştirmektedir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), tarımsal verimlilikteki düşüşler ve gıda güvenliğinin zedelenmesiyle ilişkili yedi temel beslenme ve gıda güvenliği riskinin “herkesi etkileyeceği”

* “Planetary health” refers to the state of natural systems upon which health depends, including the climate system, the biosphere, and freshwater systems. For more information, see the [World Health Organization](#) (WHO).

uyarısında bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise “gıda sistemlerinin iklim değişikliğini tetiklemedeki – ve diğer ekosistemlerin savunmasızlığını arttırmadaki- rolünün bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. 2022’de WHO, agroekolojiyi UNFCCC kapsamında gıda ve tarıma ilişkin gelecekteki çalışma akışları için kilit ilkelerden biri olarak tanımlamıştır. UBSEP’ler, çevre anlaşmaları ile küresel sağlık planları arasında gıda sistemi hedef ve amaçlarının uyumlaştırılması açısından stratejik bir araçtır.

ÖRNEK 1.1 — AGROEKOLOJİNİN SOSYAL BOYUTLARI: CSHEP KENYA

Agroekoloji, gıda üretiminin yalnızca biyofiziksel boyutlarını ele almakla yetinmez; Topluluk Temelli Sürdürülebilir Tarım ve Sağlıklı Çevre Programı (CSHEP) gibi sosyal temelli girişimler aracılığıyla bütünsel bir yaklaşıma dönüşür. Kenya’nın Kajiado ve Kiambu bölgelerinde faaliyet gösteren CSHEP, küçük ölçekli çiftçilere—özellikle kadınlara—yönelik eğitim ve kapasite geliştirmeye odaklanan bir topluluk temelli kuruluş niteliğindedir. Kuruluşun temel amacı, çiftçilere sürdürülebilir, organik ve biyo-yoğunt* bahçecilik ile tarım tekniklerini benimseterek üretim ve gelirlerini yükseltmek, gıda güvenliğini sağlamak ve çevreyi korumaktır. CSHEP; uzun vadede çiftçilerin, özellikle kadınlar ile gençlerin, geçim kaynaklarıyla çevre arasındaki sinerjiyi kavrayarak bilinçli kararlar almalarını ve eyleme geçmelerini teşvik etmeyi, böylelikle bütünsel toplumsal kalkınma ve refahı desteklemeyi hedeflemektedir. Nihai vizyon, yerel kaynakları akılcı biçimde yönetebilen, çevresel refahı gözetten bir tarım topluluğunun oluşturulmasıdır.

CSHEP’in öncelikli hedefleri şöyledir:

- Cinsiyet dengesi gözetilerek hane düzeyinde yeterli ve güvenli gıda teminini sağlamak;
- Ekolojik açıdan sağlıklı tarım uygulamalarını teşvik ederek çevreyi korumak;
- Kırsal kesimdeki küçük çiftçilerin gelirini, küçük ölçekli projeler ve ürün fazlasının satışı yoluyla artırmak;
- Sağlıklı, ev yapımı beslenme alışkanlıklarını yaygınlaştırarak—hasta ve hassas durumdaki çocuklar dâhil—tüm hane bireylerinin yüksek nitelikli besine erişimini güvence altına almak.

CSHEP’in topluluk temelli yaklaşımı gibi yerel çözümler, agroekolojinin sosyal boyutunu somutlaştırır ve tarımsal biyoçeşitliliğin korunmasında kilit rol oynar.

* **FAO’nun biyo yoğun tarım tanımı:** “Biyoçeşitliliği ve toprak verimliliğini artırırken toprak, su, hava ve güneş gibi yaşamsal unsurlarla uyum içinde en yüksek verimi hedefleyen sürdürülebilir bir organik tarım sistemi”

Kaynak: [CSHEP](#).

1.3 Agroekoloji ve Biyoçeşitlilik: Bağlantıları Kurmak

“KBÇ’yi başarılı bir şekilde uygulamak istiyorsak, her şeyden önce tarım ile bağlantısını kurmamız gerekiyor. Biyoçeşitlilik söz konusu olduğunda gıda ve tarım sektörü de devreye giriyor. Bu durum KBÇ’nin bütün unsurlarını etkiliyor.”

— David Cooper, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Genel Sekreter Vekili, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (BTDDYO 26 yan etkinlik, Nairobi, Mayıs 2024)

Tarımsal biyoçeşitlilik, agroekolojinin merkezinde yer alır ve 1996’dan bu yana Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin (BÇS) öncelikli alanlarından biridir (bkz. Kutu 1.5). Bu kavram; karasal ve yabani türler ile bunların akrabaları dâhil, gıda ve tarım ile ilişkili biyoçeşitliliğin tamamını ve bu çeşitliliğin korunması ve beslenmesi ile ilgili bilgileri kapsar. Günümüz tarımsal bilgisi, yüzyıllar boyunca sürdürülebilir kullanım ve geleneksel bilginin uygulanması yoluyla edinilmiş; bu süreçte genetik (tür içi), tür ve ekosistem düzeylerinde çeşitlilik sürekli gelişmiştir. Aynı zamanda tarımsal biyoçeşitlilik, gıda sistemlerinin dayanıklılığının da temel unsurudur. Dünya Sağlık Örgütü’nün *Beslenme ve Sağlık için Biyolojik Çeşitliliğin Yaygınlaştırılması Kılavuzu* ile FAO’nun *Biyolojik Çeşitlilik ve Beslenme: Ortak Bir Yol* yayınları, biyoçeşitlilik ile gıda ve sağlık arasındaki kritik ilişkileri açıkça ortaya koymaktadır.

KUTU 1.5 — BİYOÇEŞİTLİLİK SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA TARIMSAL BİYOÇEŞİTLİLİK

BÇS kapsamında 1996’da başlatılan Tarımsal Biyoçeşitlilik Çalışma Programı, o tarihten bu yana değerlendirme, uyarlanabilir yönetim, kapasite geliştirme ve anaakımlaştırma bileşenlerini içerecek şekilde genişlemiştir. Program; tozlaştırıcılar, toprak biyoçeşitliliği, gıda ve beslenme ile genetik kullanım kısıtlama teknolojileri gibi kesişen konulara da odaklanmaktadır.

Aşağıda, tarımsal biyoçeşitlilik konusundaki BÇS COP kararlarının kısa bir özeti sunulmaktadır:

III/11 sayılı karar

Tarımsal biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı

IV/6 sayılı karar (ayrıca bakınız III/4 sayılı BTDDYO tavsiyesi) Tarımsal biyolojik çeşitlilik

V/5 sayılı karar

Tarımsal biyolojik çeşitlilik: Çalışma programının birinci aşamasının değerlendirmesi ve çok yıllık çalışma programının kabulü

VI/5 sayılı karar

Tarımsal biyolojik çeşitlilik

VII/3 sayılı karar

Tarımsal biyolojik çeşitlilik

VIII/23 sayılı karar

Tarımsal biyoçeşitlilik

IX/1 sayılı karar

Tarımsal biyoçeşitlilik çalışma programının derinlemesine değerlendirmesi

X/34 sayılı karar

Tarımsal biyoçeşitlilik

15/8 sayılı karar

Biyoçeşitlilik ve tarım

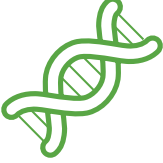
Daha fazla bilgi için tarımsal biyoçeşitlilik hakkındaki [BÇS resmi internet sayfasını](#) ziyaret edin.

Agroekoloji, gıda sistemlerini yalnızca besin ve geçim kaynağı olarak ele almakla kalmaz; aynı zamanda kültürün ve biyokültürel mirasın temel bileşenleri olarak konumlandırır. Böylece, endüstriyel ve monokültür

modellerinin dışındaki biyolojik çeşitliliğin önemini görünür kılarak değerinin anlaşılmasını sağlar. Küçük ölçekli çiftçiler ve çiftçi aileler, hayvan yetiştiricileri, çobanlar, orman ve kıyı toplulukları ile Yerli Halklar, bugün 7.000'e yakın evcil bitki türünü (yaklaşık 2,1 milyon çeşit) üretmekte ve 50.000–60.000 yabancı akraba bitki türünü muhafaza etmektedir; bu genetik varlıkların tahmini ekonomik değeri 196 milyar ABD dolarına ulaşmaktadır. Aynı topluluklar, tarım ve gıda üretiminde kullanılan 8.800 farklı hayvan ve kuş ırkını da yetiştirmiştir. Buna karşılık, endüstriyel gıda sistemlerinin sağladığı toplam kalorisinin %60'ı genetik olarak benzeşik pirinç, mısır ve buğdaydan elde edilmekte; bu tek-tipleşme her üç kişiden birinin farklı biçimlerde yetersiz beslenmesine yol açmaktadır.

Agroekolojik yaklaşımlar, çiftçilerin tarla büyüklüklerini çeşitlendirmek, ağaçları üretim alanlarına entegre etmek gibi çeşitli uygulamalarla genel bitki-hayvan çeşitliliğini artırmalarına ve biyoçeşitlilik etki ve sonuçlarını iyileştirmelerine olanak tanır (bkz. [Şekil 1.3](#)). Bu yaklaşımlar, tarım peyzajları içindeki ekosistem işlevlerini güçlendirerek çiftlik sınırları ötesinde bireysel biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve ekosistem sağlığının iyileştirilmesine katkı verir. Agroekoloji doğal habitatları bütünleştirir, habitat parçalanmasını—örneğin kenar etkilerini*—azaltır ve su ekosistemleri gibi hassas bölgelerde sızıntıları en aza indirir. Aynı zamanda tozlaşma, besin ve su döngüsü gibi önemli ekosistem süreçlerinin devamlılığını sağlar. Agroekoloji besin, su, tohum ve hayvan geçişlerine elverişli ortam hazırlayarak farklı ölçeklerdeki peyzajları birbirine bağlar. Böylece yaban hayatı koridorlarını destekler ve insan-yaban hayatı uyumunu teşvik eder (bkz. [Örnek 4.1](#)). [Şekil 1.4](#) agroekolojinin çeşitli peyzajlarda biyolojik çeşitlilik için sunduğu faydaların bazılarını özetlemektedir.

ŞEKİL 1.3 — AGROEKOLOJİNİN TARIM SİSTEMİNİN FARKLI BİLEŞENLERİNDE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASINA KATKISI

GENETİK SEVİYE		• Yabancı akrabaların korunması • Evcilleştirilmiş ve yarı evcilleştirilmiş türlerin çeşitlerinin ve türler arası çeşitliliğin yerinde korunması • Yerel koşullara uyum sağlamış yerel türlerin korunması için çiftçiler tarafından yürütülen seçim uygulamalarının sürdürülmesi
TÜR SEVİYESİ		• Mahsuller/yönetilen bitkiler/balıklar/çiftlik hayvanları ve gıda dışı türlerin (gölge ağaçları, eşlikçi bitkiler) yönetilen çeşitliliğinin sürdürülmesi • Yerli, az kullanılan ve yerel mahsullerin yerinde korunması • Nadir ve nesli tükenmekte olan türlerin ve karakteristik kültürel peyzajların (örneğin, tarlakuşu veya kızkuşu) korunması
AGROEKOLOJİK SEVİYE		• Çeşitli ve biyolojik olarak aktif toprak ekosistemlerinin korunması (örneğin, toprak bozulmasının azaltılması, organik madde ve yüksek kaliteli organik girdilerin artırılması) • Habitat yapısını geliştirerek (örneğin, ürünlerin birlikte ekilmesi, gölgelik, alt bitki örtüsü ve yer örtüsü oluşturulması yoluyla) arsa düzeyinde mikro iklim nişlerinin artırılması • İşlevsel grupların (polen taşıyıcılar, faydalı böcekler, çürüten maddeleri yiyenler ve üreticiler) teşvik edilmesi

Kaynak: Yazarlar.

* Işık düzeyi ve gündüz sıcaklıklarının artması, rüzgâr hızının yükselmesi ve nemin azalmasıyla tür esenliği ve bileşimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilen bir tür habitat parçalanması.

Agroekoloji, yerli ve geleneksel bilgiye yaslanan, tarımsal biyolojik çeşitliliğin koruyucusu çiftçi ailelerin haklarının güçlendirilmesi suretiyle gıda egemenliğini** bir dayanıklılık ile toplumsal uyum aracı olarak öne çıkaran bir yaklaşımdır (bkz. [Örnek 1.2](#)). Bu çerçeve; yerli toplulukların biyokültürel normları gibi sosyo-kültürel değerleri ile politik etmenleri planlama süreçlerine dâhil ederek, güçlü ve sürdürülebilir biyolojik çeşitlilik koruma programları için kritik bir zemin oluşturur.

Dünyada 90'dan fazla ülkede, yedi sosyo-kültürel bölgede yaşayan 476 milyonun üzerindeki yerli halk, genellikle olağanüstü biyolojik çeşitliliğe sahip alanlarda bulunur; kuşaklar boyunca korudukları zengin biyokültürel çeşitlilik ve bilgi birikimine sahiptir. Biyolojik çeşitliliğin korunması, bu toplulukların kültürel ve dilsel çeşitliliğinin, maneviyatının ve kozmogonilerinin ayrılmaz parçasıdır; bu nedenle gıda sistemleri doğayla sıkı ilişki içindeki biyo-merkezci bir yaklaşıma dayanır.

ŞEKİL 1.4 — AGROEKOLOJİNİN FARKLI PEYZAJLARDA BİYOÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASINA KATKILARI

ÜRETİM PEYZAJLARI	 • Biyoçeşitliliğin her boyutunun (tür zenginliği, bolluk ve ekosistem bağlantısı) artırılması; • Peyzaj karmaşıklığı ile yerel / küresel öneme sahip türler için uygun habitatların genişletilmesi; • Azalma eğilimindeki polen taşıyıcı ve böcek (entomofauna) topluluklarının desteklenmesi; • Toprak ile bitki örtüsünün iyileştirilerek ekosistem restorasyon çabalarının güçlendirilmesi.
MOZAİK PEYZAJLAR*	 • Doğal habitatlardaki kenar etkilerinin* azaltılması; • Türlerin peyzaj içindeki hareket ve yayılımının desteklenmesi; • Sulak alanlar ve diğer su ekosistemlerine sızıntıların en aza indirilmesi; • Yerel iklim düzenlemesi gibi doğal habitatların uzun vadeli korunmasına destek olacak süreçlerin idame ettirilmesi; * <i>Mozaik peyzaj</i>, farklı arazi kullanımının ve ekosistemlerin yama veya mozaik şeklinde dizildiği bir peyzaj türüdür. Söz konusu peyzajlar, orman, tarım alanı, sulak alan, çayır, su kütlesi, yerleşim alanları gibi çeşitli unsurları bünyesinde barındırır.
DOKUNULMAMIŞ/ AZ MÜDAHALE EDİLMİŞ PEYZAJLAR	 • Korunan peyzajlar arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi; • Çevredeki tampon kuşaklarda yaşayan toplulukların gıda güvenliğinin (örn. tarım ormancılığı yoluyla) desteklenmesi; • Ekoturizm gibi alternatif geçim kaynakları aracılığıyla koruma için ek finansman yaratılması • Tarım sistemlerindeki çeşitliliği artırarak korunan peyzajlarla ilişkili türlerin sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesi.

Kaynak: FAO, Biovision Vakfı ve Agroekoloji Koalisyonu, [Agroekoloji Diyalog Dizisi](#).

** [Afrika Gıda Egemenliği İttifakı \(The Alliance for Food Sovereignty in Africa\)](#) gıda egemenliğini "halkların ekolojik açıdan sağlıklı ve sürdürülebilir yöntemlerle üretilen, kültürel olarak uygun, besleyici gıdalara erişim hakkı ile kendi gıda ve tarım sistemlerini belirleme hakkı" olarak tanımlar.

ÖRNEK 1.2 — PERU PATATES PARKI: FARKLI PEYZAJLARDA BİYOÇEŞİTLİLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KULLANIMI

Peru'nun Cusco bölgesinde yer alan Patates Parkı (*Parque de la Papa*), sürdürülebilir arazi kullanımı ile biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik yenilikçi bir modeli temsil eder. Altı Quechua topluluğunun yönettiği 10.000 hektarlık bu biyokültürel koruma alanı, agroekolojik uygulamalar ve geleneksel bilgiye ilişkin yaşayan bir laboratuvar niteliğindedir. Park; bölgede yetiştirilen 1.300'den fazla patates çeşidinin ekimi ile korunmasına adanmış olup, hem genetik çeşitliliği hem de yerel tarım gelenekleri ile geçim kaynaklarını korur. Bu uygulama, genetik erozyona neden olan ve sadece bir düzine tür etrafında şekillenen endüstriyel üretim modellerine güçlü bir alternatif sunar. Topluluklar, geleneksel tarım teknikleri ve ürün rotasyonu aracılığıyla toprak verimliliğini ile ekosistem sağlığını koruyarak uzun vadeli sürdürülebilirliği teminat altına almaktadır.

Patates Parkı örneğindeki geleneksel ve yerinde biyoçeşitlilik koruma uygulamaları, sürdürülebilir kullanım alanlarının, biyoçeşitlilik koruma çalışmalarına etkin bir şekilde katkı sağlayabildiğini göstermektedir. Alanın bütünsel bir yaklaşımla yönetilmesi, tarımsal faaliyetlerin koruma çabaları ve geleneksel bilgiyle entegre edilmesi, geleneksel koruma stratejilerine bir alternatif sunmaktadır. Bu yaklaşım, biyolojik çeşitliliğin korunmasını yalnızca türlerin veya habitatların izolasyonuna indirgemeyip, peyzajın kültürel ve ekolojik dokusunun toplamının muhafazasına odaklanmaktadır.

Kaynak: A. Argumendo, [Patates Parkı, Peru](#).

1.4 Agroekolojik Yaklaşımlara Yönelik Artan İlgi

“Paris Anlaşması'nın uzun vadeli hedeflerine tam olarak ulaşılabilmesi için izlenecek her yolun tarım ve gıda sistemlerini içermesi gerektiğini vurguluyoruz. İklim değişikliğinin yarattığı koşullara yanıt verebilmek amacıyla tarım ve gıda sistemlerinin süratle uyum sağlaması ve dönüşmesi gerektiğini teyit ediyoruz.”

— COP28 BAE [Sürdürülebilir Tarım, Dayanıklı Gıda Sistemleri ve İklim Eylemi Bildirisi](#)

Son on yılda politika geliştirme, finansman, araştırma ve kapasite geliştirme kanalları aracılığıyla agroekolojiye verilen destek dikkat çekici biçimde artmıştır. Uluslararası kuruluşlar agroekoloji temelli yaklaşımları giderek daha kararlı biçimde savunurken, Brezilya, Kolombiya, Danimarka, Ekvador, Fransa, Meksika, Senegal ve Vietnam gibi çok sayıda ülke agroekolojiye ilişkin strateji ve politikalarını başlatmış veya güncellemiştir. Benzer şekilde Doğu Afrika'da Uganda, Kenya ve Tanzanya ulusal ve alt-ulusal stratejilerini hazırlamakta ya da uygulamaya koymaktadır. Devlet girişimiyle başlatılan programlar açısından da artan bir ivme bulunmaktadır. Örneğin Hindistan'ın Andhra Pradesh eyaletinde hükümet, Topluluk Yönetimli Doğal Tarım programı aracılığıyla yüz binlerce çiftçinin agroekolojik uygulamalara geçişini desteklemektedir; 2016'da başlatılan inisiyatif hâlihazırda 600.000'den fazla çiftçiye ulaşmıştır.

Finansman ve uluslararası işbirliği alanlarındaki gelişmeler de bu süreci hızlandırmaktadır. Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu (IFAD), Küresel Çevre Fonu, Avrupa Komisyonu ve Agroekoloji Fonu gibi özel hayır kurumları; onlarca bağışçı ve vakıfla birlikte projelere kaynak sağlamaktadır. 2023 yılında, 25 hayır kurumu Gıda Geleceği için Küresel İttifak'la uyumlu olarak şu ortak hedefi ilan etmiştir: 2040'a dek küresel üretimin %50'sini

rejeneratif ve agroekolojik sistemlere taşımak, 2050'ye kadar ise tarım ve gıda sistemlerinin tamamında bu dönüşümü tamamlamak. Agroekoloji ekosistemi, araştırma merkezleri ile projelerden oluşan dinamik bir ağı ve bu yaklaşımı yaygınlaştırmaya adanmış binlerce sivil toplum kuruluşunun desteğine de sahiptir. 2021'de kurulan Agroecology Coalition (Agroekoloji Koalisyonu); yaklaşık 50 ulusal hükümet, 2 alt-ulusal yönetim, 3 bölgesel komisyon ve STK'lar, çiftçi örgütleri, araştırma kurumları, bağışçılar, BM kuruluşları ile KOBİ'ler dâhil 250'ye yakın paydaşı bir araya getirmektedir.

Agroekolojiyi anaakımlaştırma ve büyütmeyle dair sistemik engellere, özellikle de politika ve düzenleme alanlarını etkileyen çıkar gruplarına rağmen ivme, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde agroekolojik yaklaşımlar lehine artmaktadır.

Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi (KBÇ), Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planları (UBSEP) aracılığıyla, koruma toplulukları ile agroekoloji paydaşlarının küresel ve ulusal politika çabalarını birleştirmeleri için önemli bir fırsat sunmaktadır.

BÖLÜM 2: AGROEKOLOJİ VE KÜRESEL BİYOÇEŞİTLİLİK ÇERÇEVESİ

Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi (KBÇ), biyolojik çeşitlilik eylemlerinin ve insan haklarının toplumsal boyutlarını öne çıkaran, yönetimin tüm kademelerini kapsayan bütünsel ve sistemsal bir yaklaşım sunar. KBÇ aynı zamanda agroekolojiyle yüksek düzeyde sinerji içermektedir. Bu bölüm, hükümetlere bir gıda sistemleri perspektifi dahilinde kapsamlı bir agroekolojik yaklaşım benimseyerek KBÇ hedeflerini hayata geçirmeye yönelik somut yol haritaları sunar.

Bölüm 2.1, agroekoloji ve KBÇ arasındaki bağlantıların haritasını sunarken, Bölüm 2.2 agroekoloji ve KBÇ'nin 10 numaralı hedefi (*Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyoçeşitlilik ve sürdürülebilirliğin artırılması*) arasındaki bağlantıları ayrıntılı biçimde ele almaktadır.

2.1 Agroekoloji İlkeleri ve Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi

Gıda sistemleri Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi ve bu çerçevenin bileşenlerini oluşturan hedefler ile yakından bağlantılıdır. İyi tasarlanmış gıda sistemleri; biyolojik çeşitlilik kaybının durdurulması ve tersine çevrilmesi, bozulmuş kara ve su ekosistemlerinin korunması ile restorasyonunun hızlandırılması, genetik kaynak çeşitliliğinin güvence altına alınması, iklim değişikliğine uyum ve direnç kapasitesinin güçlendirilmesi gibi hedeflere doğrudan katkı sağlayabilir.

Gıda sistemleri; KBÇ Bölüm I – *Biyolojik Çeşitliliğe Yönelik Tehditlerin Azaltılması (Hedef 1-8)* kapsamında doğrudan etkilidir. Gıda sistemlerinin tasarımı; alan kullanım planlaması, türlerin korunması, restorasyonu ve yönetimi uygulamaları, kimyasal girdiler ve iklim etkilerini tamponlama potansiyelini belirleyerek söz konusu hedeflerin pratiğe aktarılmasında kilit rol oynar.

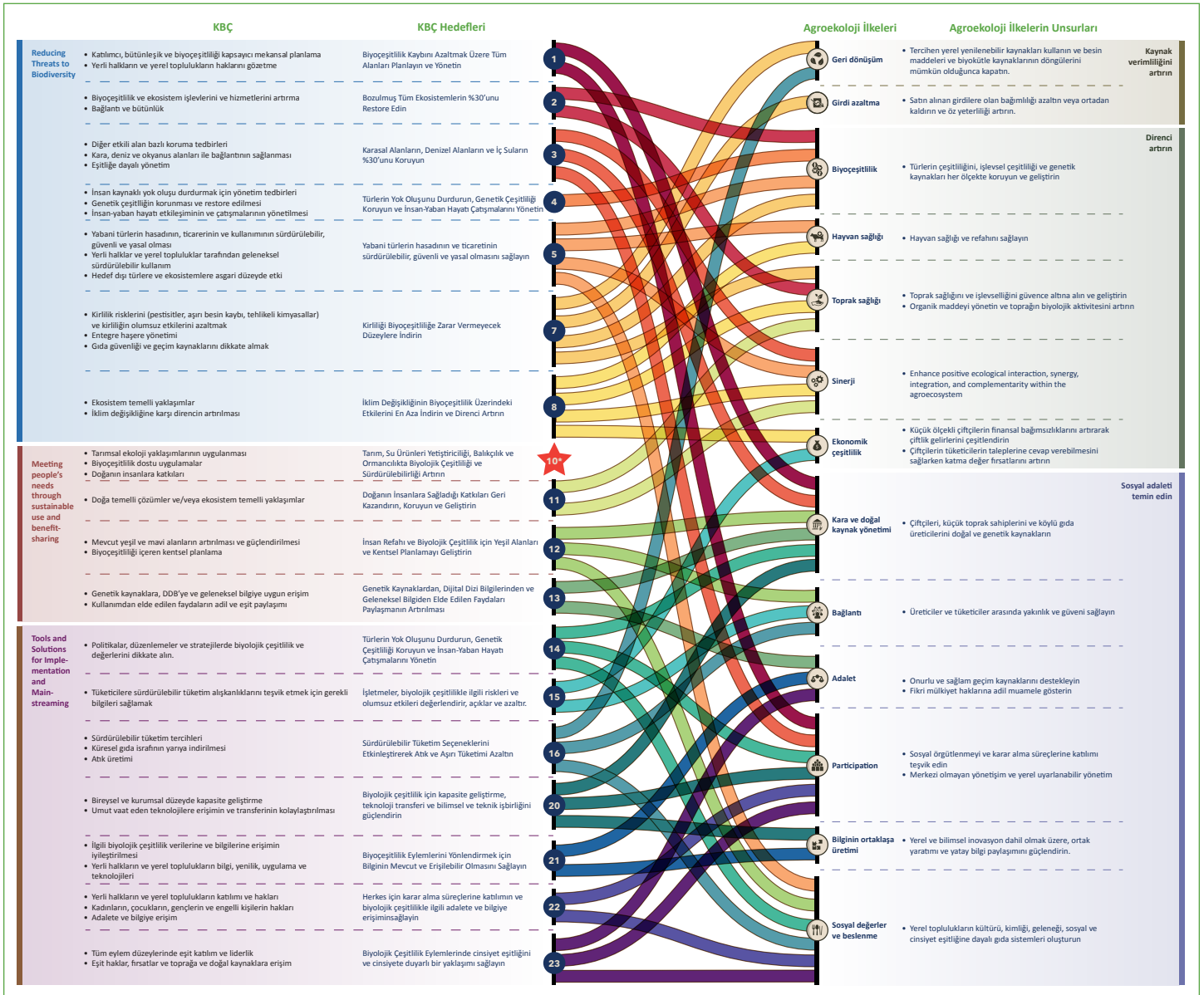
Gıda sistemleri aynı zamanda KBÇ Bölüm II – *Sürdürülebilir Kullanım ve Fayda Paylaşımı (Hedef 9-13)* kapsamında da bariz bir etkiye sahiptir. Söz konusu sistemler, yabani türlerin yönetimi, tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılığın yanı sıra hava, su, toprak ve diğer doğal kaynakların sunduğu ekosistem hizmetlerini kapsayan doğanın insanlara katkıları* üzerinde de doğrudan etkilidir. Ayrıca genetik kaynaklar, dijital veri ve geleneksel bilginin kullanımı da doğrudan gıda sistemlerinin yapısına bağlıdır.

* [Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri hakkında Hükümetlerarası Bilim-Politika Platformu \(IPBES\)](#), tanımına göre, doğanın insana katkıları kavramı, canlı doğanın (tüm organizmalar, ekosistemler ve bunlara ilişkin ekolojik ve evrimsel süreçler) insanlar için olumlu-olumsuz tüm etkilerini kapsar ve 18 kategoriye ayrılır..

Gıda sistemleri; KBÇ Bölüm III – Uygulama ve Yaygınlaştırma için Araçlar ve Çözümler (Hedef 14-22) bağlamında da önemli bir rol oynamaktadır. Gıda sistemleri; karar alma süreçleri, işletme uygulamaları, tüketim-atık yönetimi (gıda kaybı dahil), biyogüvenlik ve biyoteknoloji, teşvikler-finance, kapasite geliştirme, bilgiye erişim, adil katılım ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi başlıklarda temel kaldıraç işlevi görür.

KBÇ, Üst Düzey Uzmanlar Paneli'nin (HLPE) tanımladığı 13 Agroekoloji İlkesi ile büyük ölçüde örtüşür. **Şekil 2.1**, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi taraflarınca belirlenen her bir KBÇ hedefinin ana unsurlarını söz konusu ilkelerle eşleştirerek bu yakınlığı görsel olarak ortaya koymaktadır. Bu uyum, agroekolojinin UBSEP'lere entegre edilmesi hâlinde KBÇ hedeflerinin büyük bölümüne nasıl doğrudan katkı sağlayabileceğini gösterir. Şekilde gösterilen bağlantılar, olası bağlantıların tamamını kapsamamaktadır. Hedef 10 (★) tüm agroekolojik ilkelerle kesiştiğinden, bu hedefle ilgili bağlantılar görsel karmaşıklığı azaltmak amacıyla Şekil 2.1'de ayrıca gösterilmemiştir.

ŞEKİL 2.1 — AGROEKOLOJİ VE KBÇ HEDEFLERİ ARASINDAKİ KESİŞİM NOKTALARI

Kaynak: Biovision Vakfı v.d., **Agroekoloji Yoluyla UBSEP'leri Güçlendirmek (Boost NBSAPs through Agroecology)**.

Agroekoloji, birden fazla hedefe doğrudan ve eşzamanlı katkı sağlayabilecek bütünsel bir çerçeve sunar. Örneğin, arazi ve doğal kaynak yönetimi ilkesinin odağında; küçük ölçekli çiftçiler, çiftçi aileler ve gıda üreticilerinin doğal ve genetik kaynakların sürdürülebilir yöneticileri olarak haklarının tanınması ve desteklenmesi yer alır. Bu yaklaşım, 1 numaralı KBÇ hedefi (biyoçeşitlilik kaybını azaltmak amacıyla tüm alanların planlanması ve yönetimi) ile 22 numaralı KBÇ hedefinin (karar alma süreçlerine evrensel katılımın ve biyolojik çeşitlilikle ilgili adalet ile bilgiye erişimin sağlanması) hayata geçirilmesini doğrudan destekler. Aşağıda sunulan [Örnek 2.1](#), agroekolojinin aynı anda birden fazla KBÇ hedefine nasıl hizmet edebileceğini göstermektedir.

ÖRNEK 2.1 — KAMBOÇYA: YEREL GIDA GÜVENLİĞİ, GEÇİM KAYNAKLARI VE BİYOÇEŞİTLİLİK GÜÇLENDİREN PEYZAJ YAKLAŞIMI

Aşağı Mekong havzasındaki geniş pirinç tarlaları, barınma, üreme ve beslenme için çevredeki su kütleleri ile mevsimsel taşkın alanlarını kullanan sucul biyoçeşitliliğe ev sahipliği yapmaktadır. Agroekolojik uygulamalar sayesinde pirinç yetiştiriciliği ve yabani balıkçılık, farklı yabani balık, sucul hayvan ve bitki türlerini gıda kaynağı olarak içeren “pirinç tarlası balıkçılığı” sistemiyle birleştirilmiştir. Bu entegre üretim modeli, özellikle Tonle Sap Gölü çevresindeki tarlalarda yaygın olarak uygulanır.

Sel döneminde ortak kaynak niteliği kazanan pirinç tarlası balıkçılığı, yoksul ve topraksız hanelere gıda güvenliği ve gelir sağlama açısından başlıca dayanaklardan biridir. Bu gerçeklik Kamboçya Gıda Güvenliği ve Beslenme Ulusal Stratejisi'ne de yansımıştır. Tarımsal ekosistemlerde yabani sucul türleri destekleyen politikalar, yerel gıda sistemleri, ekonomi ve çevre üzerinde çok yönlü fayda yaratır. Ancak sistemin sürdürülebilirliği, politika yapıcılar, yatırımcılar ve uygulayıcılar arasındaki sürekli işbirliğine bağlıdır. Bu amaçla Kamboçya Balıkçılık İdaresi, 1995'ten itibaren komşu pirinç tarlalarına bağlı, yıl boyu su tutan Topluluk Balık Sığınakları (CFR) kurarak verimliliği artırmaya başlamıştır.

Uluslararası kuruluş WorldFish, 2012-2016 döneminde 40 CFR'de yönetim kapasitesini güçlendirmek üzere müdahalelerde bulunmuş; pirinç tarlası balıkçılığı ile CFR yönetiminin sucul tür çeşitliliği, balıkçılık üretimi ve yerel gıda güvenliğine etkilerini değerlendirmek için kapsamlı biyolojik, av ve tüketim araştırmaları yürütmüştür. Bulgular, Tonle Sap peyzajında balık, yılan, kurbağa, çift kabuklu, karides, yengeç, kaplumbağa, su kuşu, böcek ve su bitkileri dâhil en az 150 yabani su türünün bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu türlerin çoğu gıda olarak kullanılmakta, hasat edilen türler, yerel çiftçi-balıkçı hanelerinde tüketilen su ürünlerinin %60'ından fazlasını karşılarken, ülke genelindeki toplam iç su balık avının yaklaşık üçte birini temsil etmektedir. Yabani su bitkilerinin yem olarak kullanımı da geçim kaynaklarına dolaylı katkıda bulunur; fazla ürünler gelecekte tüketilmek üzere işlenip saklanır.

Bugün Kamboçya Balıkçılık İdaresi 1.200'den fazla CFR tesis etmiştir. WorldFish'in Aralık 2020-Mart 2024 dönemini kapsayan değerlendirmesine göre, balık biyolojik çeşitliliği %14, balık türü sayısı %30 artmış, toplam av miktarı ise %20 çoğalmıştır. Bu sonuçlar, biyoçeşitlilik ile gıda güvenliği, geçim kaynakları ve refah arasındaki güçlü karşılıklı bağlı net biçimde ortaya koymaktadır.

Kaynak: WorldFish, [Kamboçya Pirinç Tarlası Balıkçılığı Projesi](#).

Agroekoloji ile KBÇ hedefleri arasındaki uyum üst seviyededir. Örneğin, agroekoloji ilkeleri, KBÇ'nin 11 numaralı doğanın insanlara katkılarını onarma, devam ettirme ve iyileştirme hedefiyle uyumlu bir şekilde, IPBES tarafından belirlenen doğanın insana katkılarından 13'ünü (1, 2, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 17, ve 18) özellikle destekler niteliktedir. (Bkz [Tablo 2.1](#)).

TABLO 2.1 — DOĞANIN İNSANLARA SAĞLADIĞI 18 KATKININ LİSTESİ VE TANIMI

Not: Sarı ile işaretli katkılar agroekolojik sistemler tarafından desteklenmektedir.

	Katkı	Açıklama
1	Habitat Oluşturma ve Sürdürme	Ekosistemlerin, insanlar açısından kritik olan türler için gerekli veya elverişli çevresel koşulları oluşturma ve koruma kapasitesi
2	Tozlaşma ve Tohum Dağılımı	Hayvanlar aracılığıyla çiçekler arasında polen transferinin kolaylaştırılması; ayrıca insan refahı üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri bulunan organizmaların tohum, larva veya sporlarının yayılımı
3	Hava kalitesinin düzenlenmesi	Ekosistemler tarafından atmosferik gazların düzenlenmesi (engellenmesi veya yönetiminin kolaylaştırılması); kirleticiler maddelerin filtrelenmesi, sabitlenmesi, bozunması veya depolanması
4	İklimin Düzenlenmesi	Seragazi emisyonlarının azaltılması, biyofiziksel geri beslemelerin yönetilmesi ve biyogenik uçucu organik bileşikler ile aerosoller üzerinden iklimin (küresel ve bölgesel) düzenlenmesi
5	Okyanus Asitlenmesinin Düzenlenmesi	Fotosentetik organizmalar aracılığıyla atmosferik CO ₂ seviyelerinin ve buna bağlı olarak deniz suyu pH'nın düzenlenmesi
6	Tatlı Su Miktarının, Konumunun ve Zamanlamasının Düzenlenmesi	Yüzey ve yeraltı su akışlarının hacim, mekânsal dağılım ve mevsimsellik açısından yönetilmesi
7	Tatlı ve Kıyı Suyu Kalitesinin Düzenlenmesi	Partiküllerin, patojenlerin, fazla besin maddelerinin ve diğer kimyasalların filtrelenmesi ile su kalitesinin korunması
8	Toprak Oluşumu, Korunması ve Arındırılması	Sediment tutma, erozyonun önlenmesi, toprak verimliliğinin sürdürülmesi ve kirleticilerin parçalanması veya depolanması dâhil uzun vadeli toprak bakımı
9	Tehlikelerin ve Aşırı Olayların Düzenlenmesi	Doğal tehlikelerin etkilerinin hafifletilmesi, sıklığının azaltılması ve ekosistem tabanlı risk yönetimi

TABLO 2.1 – DOĞANIN İNSANLARA SAĞLADIĞI 18 KATKININ LİSTESİ VE TANIMI DEVAMI

	Katkı	Açıklama
10	İnsanlara Zararlı Organizmaların Düzenlenmesi	Zararlı böcek, patojen, avcı, parazit ve rekabetçi türlerin popülasyonlarının ekosistemler tarafından kontrolü
11	Enerji	Biyoyakıt bitkileri, hayvan atıkları, yakacak odun ve tarımsal kalıntılar gibi biyokütle kaynaklı yakıt üretimi
12	Gıda ve Yem	Kara ve deniz ekosistemlerindeki yabani, yönetilen veya evcilleştirilmiş organizmalardan gıda ve yem temini
13	Malzemeler ve Yardım	Yetiştirilen veya vahşi ekosistemlerdeki organizmalardan elde edilen malzemelerin üretimi ve canlı organizmaların dekorasyon, eşlik, ulaşım ve işgücü amaçlı doğrudan kullanımı
14	Tıbbi, Biyokimyasal ve Genetik Kaynaklar	Tıbbi amaçlarla organizmalardan elde edilen malzemelerin üretimi; genlerin ve genetik bilginin üretimi
15	Öğrenme ve ilham	Eğitim, bilgi edinme ve sanat-teknoloji tasarımı için doğadan ilham alınarak yetkinlik geliştirilmesi (ör. biyomimikri)
16	Fiziksel ve Psikolojik Deneyimler	Doğayla yakın temas temelinde fiziksel ve psikolojik açıdan faydalı faaliyetler, şifa, dinlenme, eğlence, boş zaman ve estetik zevk için fırsatlar
17	Kimlikleri destekleme	Dini, manevi ve sosyal uyum deneyimlerinin temeli; canlı dünyanın farklı varlıklarıyla ilişkili yer, amaç, aidiyet, köklülük veya bağlılık duygusu; anlatılar ve mitler, ritüeller ve kutlamalar; belirli bir manzara, deniz manzarası, habitat veya türün varlığından duyulan memnuniyet
18	Seçeneklerin korunması	Ekosistem, habitat, tür ve genotip çeşitliliğinin sürdürülerek gelecekteki yaşam kalitesini destekleyecek seçeneklerin açık tutulması

Kaynak: Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Hükümetlerarası Bilim-Politika Platformu. Doğanın insanlara katkısı; ve Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Hükümetlerarası Bilim-Politika Platformu. (2020). Bölüm 2.3 [Mevcut Durum ve Eğilimler: Doğanın İnsanlara Katkıları](#)

2.2 10 numaralı Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi Hedefi ve Agroekoloji

BÇS COP15'te taraflar, KBÇ Hedef 10 kapsamında gıda üretim sistemlerinin biyolojik çeşitlilik ve insan refahı açısından stratejik önemini açıkça kabul etmiştir:

Üretim sistemlerinin dayanıklılığı ve uzun vadeli verimliliği ve üretkenliği ve gıda güvenliği, biyoçeşitliliğin korunması ve restorasyonu ve ekosistem işlevleri ve hizmetleri dahil olmak üzere doğanın insanlara katkılarının sürdürülmesine katkıda bulunan; sürdürülebilir intensifikasyon, agroekolojik ve diğer yenilikçi yaklaşımlar gibi biyoçeşitlilik dostu uygulamaların tatbikinde önemli bir artış dahil olmak üzere, özellikle biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı yoluyla tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılık yapılan alanların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlayın.

Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, ormancılık ve balıkçılık gıda sistemlerinin kalbini oluşturur. Hedef 10'un ifadesi, agroekolojinin temel ilke ve uygulamalarıyla doğrudan örtüşmektedir:

- Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı yoluyla...sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi. Somut örnekler için bkz [Bölüm 1.3](#) ve [Şekil 1.3](#)
- *Biyoçeşitlilik dostu uygulamalar* (gıda üretiminin biyoçeşitlilik üzerindeki olumlu etkilerini artırıp olumsuz etkilerini azaltmak için). Somut örnekler için bkz. [1.3](#) ve [1.4](#)
- *Doğanın insanlara katkıları* (uzun vadeli sürdürülebilir üretim, beslenme ve iklim direnci için tarımsal biyoçeşitliliğin ve ekosistem işlevlerinin ve hizmetlerinin devamlılığının sağlanması). Somut örnekler için bkz [Tablo 2.1](#)

Agroekoloji—13 İlke ve 10 Unsur temelinde—daha sürdürülebilir gıda sistemlerine ve biyoçeşitliliğe çoklu faydalar sağlayan uygun bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, Bölüm 1 ve Bölüm 2.1'de gösterilmiştir. Dolayısıyla, agroekoloji KBÇ'nin 10 numaralı hedefi ile doğrudan bağlantılıdır ve bu hedefin uygulanması için elverişli bir çerçeve sunar.

10 numaralı hedefe ulaşmak, gıda üretim sistemlerinin dayanıklılığını, uzun vadeli verimliliğini ve üretkenliğini güçlendirir, ulusal düzeyde gıda güvenliğine katkı sağlar, ekosistem işlevlerini ve hizmetlerini koruyup iyileştirerek doğanın insanlara katkılarını sürdürür. Ayrıca, ulusal düzeyde UBSEP'lerin geliştirilmesi sırasında agroekoloji yaklaşımının benimsenmesi ve bir gıda sistemleri çerçevesinin uygulanmasıyla, ortaya çıkan olumlu etkiler 10 numaralı hedefin de ötesine geçer ve diğer KBÇ hedeflerine de katkı sağlar. Dahası, agroekoloji odaklı UBSEP'ler, UNFCCC kapsamındaki Küresel Uyum Hedefi gibi Rio Sözleşmeleri çerçevesindeki ulusal taahhütlerin yerine getirilmesini de destekler.

İKİNCİ KISIM:

ULUSAL BİYOÇEŞİTLİLİK STRATEJİSİ VE EYLEM PLANINI AGROEKOLOJİ TEMELİNDE HAZIRLAMAK VE UYGULAMAK

“Ulusal politikalar, hem yakın gelecekte hem de uzun vadede tüm insanların ve gezegenin refahına katkıda bulunmak için gıda sistemlerinden daha fazla yararlanmaya daha fazla önem vermelidir.”

— Genel Sekreter Raporu, BM Gıda Sistemleri Zirvesi +2

Bu Kılavuzun II. Kısımı, Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (UBSEP) odak noktalarına ve agroekoloji/gıda sistemleri paydaşlarına, UBSEP’leri agroekoloji perspektifinden hazırlama ve uygulama konusunda yol göstermeyi amaçlar. Bu kısmı oluşturan bölümlerde sunulan içerik; akranlar arası diyaloglar, BTDDYO (Biyoçeşitlilik Sözleşmesi’nin Bilimsel, Teknik ve Teknolojik Danışma Amaçlı Yan Organı) oturumları ve uzman görüşmelerine dayanmaktadır (bkz “[Bu Rehber Hakkında](#)”). Rehber, Agroekolojinin 13 İlkesi ile UBSEP’lerin nasıl bütünleştirilebileceğine dair bir çerçeve sunmaktadır.

İkinci Kısım üç ana bölümden oluşuyor: 1) UBSEP hazırlama sürecinin temel bileşenleri (Bölüm 3); 2) Ulusal KBÇ hedeflerine ulaşmak için müdahale alanları (Bölüm 4) ve 3) uygulamayı hızlandıracak kesişen kaldırıcı noktaları (Bölüm 5).

UBSEP hazırlığına yönelik ayrıntılı bilgi ve araçlar [Ek](#) bölümünde derlenmiştir.

BÖLÜM 3: UBSEP HAZIRLAMA SÜRECİNİN TEMEL BİLEŞENLERİ

Bu bölümde, UBSEP hazırlama sürecinin üç aşamasında agroekoloji yaklaşımının nasıl dikkate alınacağına dair bilgiler yer almaktadır.

1. Misyon ve vizyon tanımlama aşaması
2. Biyoçeşitliliğin durumunun, eğilimlerin ve tehditlerin değerlendirilmesi aşaması
3. UBSEP oluşturma ve güncelleme süreçlerinin ve yöntemlerinin tasarlanması aşaması

Yinelenebilir nitelikteki bu faaliyetler, somut eylemlerin tanımlanması, paydaş rollerinin netleştirilmesi ve gıda sistemlerimizin hem biyolojik çeşitlilik hem de insan refahı için çalışmasını sağlayacak etkili hedef belirleme ve uygulama süreçlerinde sektörler arası işbirliğini teşvik etmesi bakımından kritik öneme sahiptir.

Siyasi iradenin güçlü olduğu ulusal bağlamlarda, UBSEP metnine agroekolojinin açıkça dâhil edilmesi ve 13 Agroekoloji İlkesinin tamamıyla azami uyum gözetilmesi tavsiye edilir. Agroekoloji kavramının uygun bir giriş noktası oluşturmadığı ülkelerde ise hükümetlerin, gıda sistemlerine ilişkin eylemler ve KBÇ hedefleri içine bu 13 ilkeyi anaakımlaştırmaya odaklanmaları önerilir. Örneğin, dış kimyasal girdilere bağımlılığı azaltmak ve öz-yeterliliği artırmak amacıyla organik sektörünün geliştirilmesine yönelik destek, hem KBÇ Hedefi 10'a hem de Hedef 7'ye (*biyolojik çeşitliliğe zarar vermeyecek düzeyde kirliliğin azaltılması*) entegre edilebilir. UBSEP'te agroekolojik uygulama ve önlemlerin açık biçimde tanınması, ilgili paydaşların program ile faaliyetleri için finansal ve teknik destek almalarının önünü açacaktır.

KUTU 3.1 —AGROEKOLOJİNİN UBSEP'LERE ENTEGRASYONUNUN GELİŞİMİ

COP10 sonrası hazırlanan ve çevrim içi olarak erişilebilen 43 UBSEP üzerinde yapılan hızlı bir inceleme, yalnızca 10 ülkenin biyoçeşitlilik hedeflerinde temel yaklaşım olarak agroekolojiyi açıkça benimsediğini göstermektedir.* Bununla birlikte, söz konusu planlar çoğunlukla gıda üretiminin tekil unsurlarına odaklanmakta; sistematik bir bakış açısı yerine yalnızca münferit agroekolojik uygulamaları teşvik etmektedir. Örneğin Brezilya'nın 2017 tarihli UBSEP revizyonunda, "agroekolojik uygulamaların yürütüldüğü tarıma elverişli alanların genişletilmesi" ve "yerli topraklarında agroekolojik projeler için teşvik sağlanması" gibi somut eylemler, çeşitli ulusal hedeflerin arasında yer almıştır."

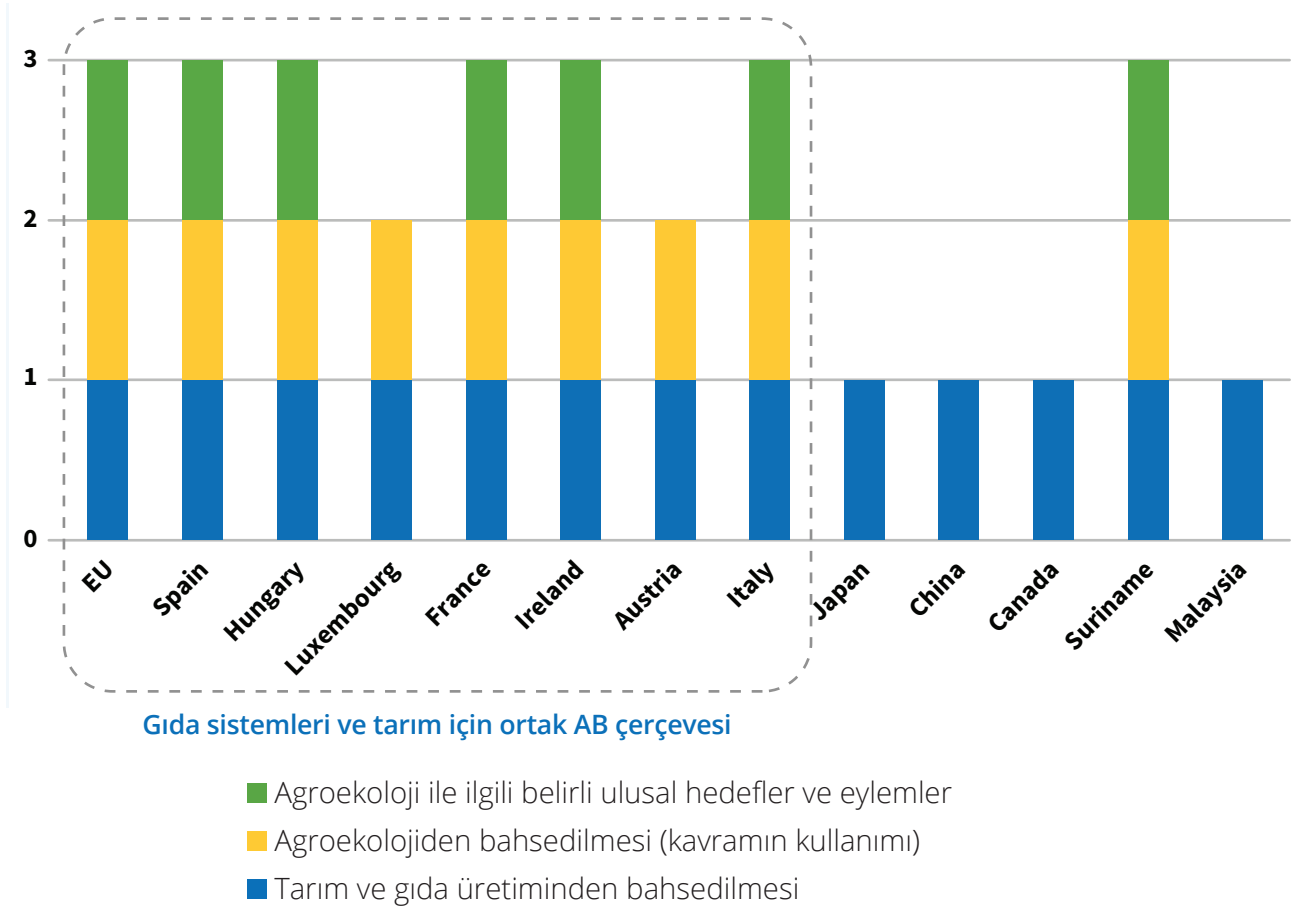
* Agroekoloji Koalisyonu Sekreterliği tarafından Kasım 2023'te gerçekleştirilen çevrimiçi taramaya dayanmaktadır.

COP10 sonrası UBSEP'lerde 52 ülke agroekoloji ilkeleriyle uyumlu uygulamalara—örn. tarım ormancılığı, entegre zararlı yönetimi, üretim çeşitlendirmesi ile tarımsal biyoçeşitlilik, organik tarım ve permakültür—atıfta bulunmaktadır. Örneğin Burundi'nin 2013-2020 dönemini kapsayan planı, "biyoçeşitliliği desteklemek ve gıda güvenliğini sağlamak amacıyla tarım-hayvancılıkla uğraşanların geleneksel bilgilerini koruma sistemlerinin kurulması" yönünde bir eylem içermekte ve böylece mahsul, hayvancılık ve yabani akrabalarının genetik çeşitliliğini koruma hedefini desteklemektedir.

Ağustos 2024 itibarıyla BÇS'ye sunulan 13 COP15 sonrası UBSEP'in 9'u agroekolojiyi açıkça dâhil etmiş, bazıları bu yaklaşımı belirli hedeflere entegre etmiştir (bkz. [Şekil 3.1](#)). Bu dokuz planın tümü agroekolojiyi ilk kez UBSEP kapsamına sokmuştur. Ancak söz konusu dokuz plandan sekizi, tarım ve gıda alanındaki tedbirlerini AB'nin ortak politikalarındaki agroekoloji odaklı hedeflerle hizalayan AB üye ülkelere aittir. Bu eğilim, "silo" niteliğindeki sektörel yaklaşımların sınırlılıklarını aşmak adına, son on yılda gıda sistemi odaklı politika düşüncesinin ön plana çıktığını yansıtan umut verici bir gelişmedir.

[Şekil 3.1](#) COP15 sonrası UBSEP'lerin tarım ve gıda sistemlerine değinme biçimini, agroekoloji kavramını kullanma düzeyini ve agroekolojiye ilişkin özel ulusal hedef ve eylem belirleme durumunu analiz etmektedir.

ŞEKİL 3.1 — GBÇ SONRASI UBSEP'LER (OCAK 2023 - TEMMUZ 2024 ARASI)

Kaynak: Yazarlar.

3.1 UBSEP'in Misyon ve Vizyonunun Tanımlanması

UBSEP'lerin agroekoloji yaklaşımı gözetilerek hazırlanabilmesi için misyon ve vizyon beyanlarının:

- Biyoçeşitliliğin korunması, restorasyonu ve iyileştirilmesine katkı sağlayan bir gıda sistemi geleceğini tasvir etmesi;
- Bu katkıların temeli olarak sürdürülebilir, dirençli, sağlıklı ve adil gıda sistemlerine geçişi savunması;
- KBÇ kapsamındaki çoklu hedeflere hizmet eden biyoçeşitlilik eylemlerini tanımlayarak, gıda sistemindeki tüm aktörlerin (üreticiden tedarikçiye, tüketiciden atık yöneticisine) geçim ve refahını iyileştirmeyi hedeflemesi;
- Agroekolojinin, beslenme, sağlık, ekonomik istikrar, iklim değişikliğiyle mücadele ve çevresel sürdürülebilirlik açısından mevcut ve gelecekteki zorlukların aşılmasındaki kilit rolünü tanınması gerekmektedir.

YÖNERGELER

Uzun Vadeli ve Bütünsel Bir Vizyon Belirlemek

- **Uzun Vadeli Vizyon tanımı:** Ülkenin biyolojik çeşitlilik ile gıda sistemleri arasındaki ilişkinin geleceğine dair uzun vadeli bir bakış açısı ortaya koyun.
- **Stratejik uyum:** Bu vizyonu; beslenme, sağlık, ekonomik kalkınma, yatırım, iklim değişikliği, gıda güvenliği, gıda egemenliği ve insan haklarına odaklanan ulusal planlar ile uluslararası taahhütlerle uyumlu hâle getirin.
- **Gıda sistemi dayanıklılığı:** Artan toplumsal, ekonomik, ekolojik ve politik baskılar (ör. küresel tedarik zinciri aksamaları; uzun süreli kuraklıklar, ani sel baskınları gibi aşırı hava olayları) karşısında gıda sistemlerinin dayanıklılığını güçlendirme gereğini vurgulayın.

Kapsamlı ve Dönüştürücü Bir Misyon Beyanı Oluşturmak

- **Kapsamlı ve dönüştürücü misyon beyanı içeriği:** Ülkenin tüm bölgelerinde ve ekosistemlerinde biyolojik çeşitliliğin gelişimini öngören; sürdürülebilir kullanım, koruma ve gıda sistemi dayanıklılığı stratejilerini hızlandırmak için agroekoloji gibi dönüştürücü yaklaşımların aciliyetini vurgulayan; yerel toplulukların katılımıyla desteklenen bir beyan hazırlayın.

Agroekolojik Geçiş İçin Yolların Ana Hatlarını Belirlemek

- **Agroekolojinin entegrasyonu:** Agroekolojinin 13 İlkesi ve 10 Unsurunu dikkate alarak, [Şekil 1.2](#)'de yer alan 5 geçiş düzeyi çerçevesinde, sürdürülebilir ve biyoçeşitlilik açısından zengin gıda sistemleri elde etmek üzere, çok yönlü, bütünsel bir vizyon oluşturun.

- **Çok-sektörlü ve çok boyutlu yaklaşım:** Tüketiciler de dahil olmak üzere tüm gıda sistemi paydaşlarının rollerini tanıyarak, dar sektörel çerçevelerden çok-sektörlü ve çok-boyutlu çerçevelere geçmeyi hedefleyin. Yapısal değişikliklerin ve sektörler arası bağlantıların gerçek bir dönüşüm için elzem olduğunu kabul edin.

Çok Boyutlu Yaklaşımları Tanımlamak

- **Çok boyutlu yaklaşımlar:** Ulusal Katkı Beyanları (NDC), Ulusal Uyum Planları (NAP) ve Ulusal Kalkınma Planları dâhil olmak üzere farklı ölçeklerdeki hedef ve taahhütleri birleştiren çok boyutlu yaklaşımları teşvik edin; tarım, çevre, sağlık, finans ve planlama gibi kilit sektörler arasında iş-birliğini güçlendirin. Agroekoloji, gıda sistemlerinin dönüşümünde bu tür çok boyutlu entegrasyonun etkin bir çerçevesini sunar.

Yerel ve Topluluk Temelli Süreçler ile Çözümler

- **Yerel bağlama uygun eylemler:** Kara ve deniz peyzajlarının ekolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklerine uyarlanmış, yerel düzeyde uyarlanabilir tarım ve gıda sistemi yönetimini destekleyen çözümleri hayata geçirin.
- **Toplumsal süreçler ve dayanıklılık:** Ortak yaratım, topluluk temelli kaynak yönetimi ve benzeri sosyal mekanizmaları geliştirerek gıda sistemlerinde sürdürülebilirliği ve direnç kapasitesini artırın.
- **Yerli bilgi ve geleneksel uygulamalar:** Yerli toplulukların biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına yönelik hayati katkılarını tanıyın, kıymetlendirin ve destekleyin; bu katkıları agroekolojik uygulamalarla pekiştirin.

Geçim Kaynakları ve Beslenme

- **İnsana yaraşır geçim kaynakları:** Gıda sistemindeki tüm aktörler için adil ticaret, adil istihdam, fikrî mülkiyet haklarının adil muamelesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek onurlu ve dirençli geçim imkânlarını savunun. Çiftçi aileler ve küçük çiftçiler, yerli halklar, geleneksel üreticiler ve geleneksel gıda pazarı tacirleri gibi savunmasız grupların ihtiyaçlarını ve çıkarlarını önceliklendirin.
- **Çeşitli, sağlıklı ve sürdürülebilir beslenme:** SÖzellikle gıda güvencesi düşük topluluklarda sağlıklı beslenmeye erişimi iyileştirmek amacıyla, agroekolojik yaklaşımlar yoluyla yerel ve çeşitli ürünlerin sürdürülebilir kullanımını güçlendirin. UBSEP, beslenme, gıda güvenliği ve biyolojik çeşitliliği bütünsel biçimde birbirine bağlamalıdır.

3.2 UBSEP için Biyoçeşitliliğin Durumu, Eğilimler, Tehditler ve Katkıların Değerlendirilmesi

Gıda sistemlerinin ve mevcut biyoçeşitlilik odaklı eylemlerin değerlendirilmesi, biyoçeşitlilik kaybının doğrudan ve dolaylı nedenleriyle gıda sistemleri arasındaki karşılıklı ilişkileri dikkate alan bütünsel bir yaklaşımla yürütülmelidir. Bu analiz, temel nedenleri, baskıları ve tehditleri tanımlarken, agroekolojinin çok işlevli ortak faydalarını da görünür kılmalıdır.

YÖNERGE

Kök Nedenleri ve Yapısal Etkenlerin Belirlenmesi

- **Biyoçeşitlilik kaybı-gıda sistemi ilişkisi:** Ekosistem tahribatını sürdüren kök nedenleri, yapısal etkenleri, baskı ve tehditleri tanımlayın; bunların gıda sistemiyle nasıl kesiştiğini haritalandırın. Bu ilişkiyi kavramak, agroekolojinin hangi durumlarda çözüm sunabileceğini hangi durumlarda sunamayacağını doğru tespit etmeye yardımcı olur. [Şekil 1.1](#), agroekolojik müdahaleler ile kök nedenlerin nasıl ele alınabileceğini, sınırların nerede olduğunu gösteriyor. Örneğin, agroekolojik sistemler, ahşap, kağıt hamuru ve kağıt elde etme amaçlı kerestecilik gibi gıda dışı faaliyetlerden kaynaklanan ormansızlaşma etkilerini, arazi sonradan yeniden tarım amacıyla kullanılmaya başlansa bile gideremez
- **Gıda sistemlerinin biyoçeşitlilik üzerindeki etkisi:** Ulusal ölçekte genetik çeşitlilik, yabani akrabaların durumu, yerli tohumlara erişim ve haklar, tarım kimyasallarının ekosistemler ve beslenme üzerindeki etkileri gibi başlıklarda veri sağlayın. Örneğin iç pazar veya ihracat odaklı üretime dayalı ekonomik büyüme politikalarının, habitatların bozulmasına, kirliliğe veya kaynakların aşırı kullanımına nasıl yol açtığını ortaya koyun.
- **Tarımsal peyzajların ekosistem değeri:** Mekânsal planlama, restorasyon ve koruma hedeflerine ilişkin KBÇ hedefleri üzerine yapılan analizlere, yalnızca doğal ekosistemleri değil, tarımsal ekosistemleri dâhil de edin. Biyoçeşitlilik açısından zengin ve tehdit altında olan tarımsal ekosistemleri veya yabani türler için habitat veya ekolojik koridor işlevi gören tarımsal peyzajları da değerlendirin.
- **Yerli ve geleneksel gıda sistemlerini ve tarımsal biyoçeşitliliği haritalandırın,** ilgili durumlarda, bütünsel yönetim yapılarını, mevcut bilgi birikimini ve uygulamaları, tohum ve ürün çeşitliliğini, hayvancılık zenginliğini ve besin potansiyelini haritalandırın; tarımsal biyoçeşitlilik endeksi gibi araçlardan yararlanın.
- **Tüketim alışkanlıkları ve beslenme:** Yüksek oranda işlenmiş gıda ve endüstriyel et tüketimi gibi eğilimlerin, entansif veya tek türe dayalı tarımsal uygulamalar veya tarım ilacı kullanımı nedeniyle ormansızlaşma ve habitat kaybına nasıl etki ettiğini analiz edin. Bu eğilimlerin kimyasal maruziyet ve dengesiz beslenme gibi halk sağlığı sonuçlarını vurgulayın. Yerel gıda geleneklerinin arazi ve su kaynakları üzerindeki baskıyı nasıl azaltabileceğini, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımını nasıl destekleyebileceğini ve beslenme çeşitliliğini, besin değerlerini ve gıda güvenliğini nasıl artırabileceğini gösteren eylemler geliştirin.

Yönetişimi, Kamu Politikalarını, Sorumlulukları ve Fırsatları Anlamak

- **Farklı sektörlerin rolü ve katkısı:** Bakanlıkların ve sektörlerin yetki ve sorumluluklarını haritalandırın, ortak çalışma ve sinerji alanlarını tanımlayın. Örneğin, sulak alan kirliliğinin hem tarımsal faaliyetlerden hem de kentsel atıklardan kaynaklandığı durumlarda, gıda sistemi paydaşları ile kentsel atık yönetimi sektörünün birlikte hareket etmesi gerekir. Bu tür analizler, gıda sistemi dönüşümlerine ilişkin gerçekçi hedefler ve beklentiler koymak için kritik önemdedir.
- **UBSEP'lerin zaman içinde değişimi:** Önceki UBSEP'lerde gıda sistemlerine yaklaşımın nasıl değiştiğini, karşılaşılan zorlukları, yeni ortaya çıkan öncelikleri ve tüketim-beslenme politikalarındaki dönüşümleri inceleyin. Örneğin, tüketim ve beslenme alışkanlıklarında değişime yol açan tedbirleri ve agroekolojinin veya ilgili ilkelerinin önceki planlarda nasıl entegre edildiğini değerlendirin.
- **Gıda sistemleri politika ve mevzuat çerçeveleri:** Ulusal ve alt-ulusal seviyelerde mevcut politika, mevzuat, tedbir ve eylemleri özetleyin; KBÇ'nin agroekolojik yaklaşımla uygulanmasının önündeki kurumsal engellere odaklanın. Agroekolojiye özgü ulusal politikalar mevcutsa, bu belgeleri referans gösterin ve UBSEP ile bağlantılarını vurgulayın.
- **Gıda sistemi aktörleri:** Biyoçeşitlilik yönetişimi açısından tüm gıda sistemi paydaşlarının—özellikle kırsal topluluklardaki yerli halklar ve kadınlar gibi kırılgan grupların—kapsayıcılık, katılım ve haklarının korunması düzeyini analiz edin. Halk sağlığı, beslenme ve sağlık profesyonelleri dâhil bilgi paydaşlarının çeşitliliğini güvence altına alın.
- **Ölçek büyütme** Ulusal ölçekte agroekolojiyi yaygınlaştırmak için öncelikli alanları belirleyin: organik girdi tedarik zinciri, agroekolojik pazarların geliştirilmesi, finansal yatırım mekanizmaları, kurumsal-araştırma yapıları ve araştırma finansmanı, müfredat ve eğitim eksikleri vb. Agroekolojiyi ulusal bağlamda değerlendiren mevcut referans belgeleri ve çerçeveleri kısaca özetleyin.

3.3 UBSEP Hazırlama ve Güncelleme Sürecinin ve Yönteminin Tasarlanması

Ulusal düzeyde kapsayıcı bir agroekolojik yaklaşım geliştirmek ve bunu UBSEP'e entegre etmek, agroekoloji paydaşları, hak sahipleri, tedarikçiler, üreticiler, tüketiciler, finans kuruluşları ve diğer ilgili tarafların etkin katılımını gerektirir. Süreç, ortak yaratım ilkesine dayanır ve agroekolojinin disiplinlerarası niteliğini yansıtır.

YÖNERGELER

Farkındalık, Katılım ve Kapsayıcı İş Birliği Oluşturmak

- **Agroekoloji konusunda farkındalık yaratmak:** Agroekolojinin 13 İlkesi ve 10 Unsuru ile bunların biyolojik çeşitlilik kaybının önlenmesine ve tersine çevrilmesine katkılarını tanıttın. Üst düzey karar alıcılar dâhil tüm kamu sektörü birimlerinde kapasite geliştirme faaliyetleri düzenleyerek bilgi ve kaynak paylaşımını teşvik edin.

- **Paydaş katılımı:** Tüm ilgili sektörlerden kilit agroekoloji aktörlerini istişare, diyalog ve öncelik belirleme süreçlerine dâhil edin. Kadınlar, gençler, yerli halklar ve yerel topluluklar gibi kırılgan veya tarihsel olarak dışlanmış ama biyolojik çeşitlilik alanında kritik bilgiye sahip grupların gerçek ve kapsayıcı katılımını güvence altına alın. Yapılandırılmış ve katılımcı yöntemler kullanarak yalnızca “danışma” değil, eş-yapım ve eş-tasarıma dayalı katılım modellerini teşvik edin.
- **Katılım için çekim alanları:** Biyoçeşitlilik eylemlerine henüz dâhil olmayan gıda sistemi aktörleri için uygun çekim alanları belirleyin (inovasyon, genç girişimcilik, toplumsal cinsiyet eşitliği, gıda hakkı, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir çevre hakkı vb.).
- **Kapsayıcı katılımcı platformlar:** Çok paydaşlı platformlar, uygulama toplulukları veya ulusal/yerel agroekoloji ağları gibi katılımcı yapıları sürece dâhil ederek tarımsal ekolojinin ölçeklendirilmesine yönelik politika bilgilerini toplayın. Bu platformlar, agroekoloji paydaşlarının UBSEP’in tasarım ve uygulama aşamalarına aktif olarak katılmalarına yardımcı olabilir.
- **Ortak yaratım ilkesi:** UBSEP hazırlama süreci boyunca agroekolojinin temel ilkelerinden olan ortak üretim kavramına öncelik verin. Bu ilkeyi, gıda sistemleri için biyoçeşitlilik açısından olumlu sonuçlar doğuran ulusal hedeflerin belirlenmesi gibi aşamalarda uygulayın. Agroekoloji ve tarımsal biyoçeşitlilik paydaşlarının UBSEP hazırlık süreçlerine katılımı genellikle düşük seviyededir. UBSEP hazırlık sürecinin, tedarikçiden üreticiye, tüketiciden atık yöneticilerine kadar tüm gıda sistemi aktörlerini ve halk sağlığı ve beslenme uzmanları gibi sağlık bilgisine sahip kaynakları kapsayan katılım mekanizmaları ile donatılmasını sağlayın.

Çok sektörlü yönetim ve politika tutarlılığı

- **Bakanlıklar arası işbirliği:** Tarım, hayvancılık ve balıkçılık bakanlıklarının yanı sıra yerel yönetimler, maliye ve kalkınma ajansları gibi agroekolojik stratejilerin uygulanmasında kilit rol oynayan kurumlarla eşgüdümü güçlendirmek için bu kurumlardaki ilgili odak noktaları ile irtibata geçin. Bakanlıklar ve sektörler arası işbirliği, yalnızca UBSEP’lerin veya agroekoloji politikalarının geliştirilmesi sırasında önem teşkil etmekle kalmaz, aynı zamanda agroekoloji gibi bütünsel ve dönüştürücü yaklaşımların etkili bir şekilde ölçeklendirilmesinde de hayati öneme sahiptir.
- **Politika tutarlılığı:** Ulusal agroekoloji stratejileri, gıda sistemleri yol haritaları ve eşdeğer çerçeveleri tespit edin; bunları UBSEP eylemlerine entegre etmek için net bir süreç oluşturun. Çelişen veya birbirini zayıflatan politika ve teşvikleri belirleyerek, ilgili bakanlık ve sektörlerle yürütülecek diyaloglar yoluyla politika paketleri arasında uyumu artırın (bu kendi içinde bir eylem alanı veya ulusal hedef olarak düşünülebilir).
- **Uygulama planlaması:** UBSEP kapsamında yer alacak eylemleri taslak hâline getirirken, somut uygulama araçlarını da tanımlayın. Sorumlu kurumlar, kurumsal düzenlemeler, bütçesi, uygulama alanı ve takvimi belirlenmiş kilometre taşlarını belirleyin. Bu planların agroekolojinin temel ilkeleriyle uyumlu, yerel ve topluluk temelli süreçlere öncelik veren bir çerçeveye oturtulmasını güvence altına alın.

BÖLÜM 4: KBÇ KAPSAMINDAKİ ULUSAL HEDEFLERE ULAŞMAK İÇİN MÜDAHALE ALANLARI

Bu bölümün temel amacı, Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi'ne (KBÇ) ilişkin agroekolojik müdahale alanlarını ortaya koyarak Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planları'nda (UBSEP) agroekolojinin anaakımlaştırılmasını desteklemektir (bkz. [Şekil 4.1](#)). Müdahale alanları üretimden tüketime gıda sistemlerinin dönüşümünü kapsayan çeşitli boyutları (bkz. [Kutu 1.2](#)) ve piyasa teşviklerini kapsamakta olup Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi'nin üç resmî hedef kümesi etrafında yapılandırılmıştır:

1. Biyoçeşitliliğe Yönelik Tehditlerin Azaltılması

Burada rehber, farklı ölçek ve peyzajlarda ekosistem bütünlüğünü korumaya katkı sunan agroekolojik müdahale alanlarına odaklanır.

2. Sürdürülebilir Kullanım ve Fayda Paylaşımı Yoluyla İhtiyaçların Karşılanması

Rehber, biyoçeşitlilik faydalarının sürdürülebilir kullanımı, erişimi ve adil paylaşımını mümkün kılan; adil tedarik zincirleri, canlı bölgesel pazarlar ve gelişen yerel ekonomiler aracılığıyla uygulanabilir agroekolojik sistemleri destekleyebilecek müdahaleleri inceler.

3. Uygulama ve Yaygınlaştırma İçin Araçlar ve Çözümler

Eşitlik, haklar, yönetim, tüketim değişiklikleri, bilgi paylaşımı ve farkındalığın artırılması yoluyla agroekolojiyi destekleyerek biyolojik çeşitliliğin korunmasını güçlendirmeye yönelik fırsatlar ele alınır.

Rehberde her bir küme için, ülkelerin UBSEP ulusal hedeflerine ulaşmasına yardımcı olabilecek müdahale örnekleri sunulmakta ve bu müdahalelerin ilişkilendirildiği ilgili KBÇ hedefleri belirtilmektedir; böylece kullanıcıların KBÇ ile uyumu kolaylaştıracak bilgilere erişmesi sağlanmıştır. Sunulan politika seçeneklerinin, KBÇ Bölüm C "Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi'nin Uygulanması İçin Dikkate Alınacak Hususlar"da yer alan pek çok unsur ele aldığını ve yaygınlaştırmayı desteklediğini hatırlatırız (Bkz. [Ek](#))

Bu bölümdeki müdahale alanları ve politika seçenekleri; akranlar arası diyaloglar, uzman görüşleri ve Tanzania Ulusal Ekolojik Organik Tarım Stratejisi ile Agroekoloji Koalisyonu stratejisi gibi mevcut agroekoloji stratejileriyle uyumlu tümevarımsal bir sürecin çıktısıdır. KBÇ açısından en ilgili müdahalelere odaklanılmış olsa da, burada sunulanlar kapsamlı bir politika listesi değildir. Gıda sistemi politika seçeneklerine ilişkin daha geniş kaynak yelpazesi için [Ek](#) bölümüne başvurulması önerilir.

AGROEKOLOJİYİ UBSEP ULUSAL HEDEFLERİ İLE BÜTÜNLEŞTİRMEK

Agroekolojiyi Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planına entegre etmenin başlıca iki yolu vardır:

1. Agroekolojinin yaygınlaştırılması için özgün bir ulusal hedef belirlemek:

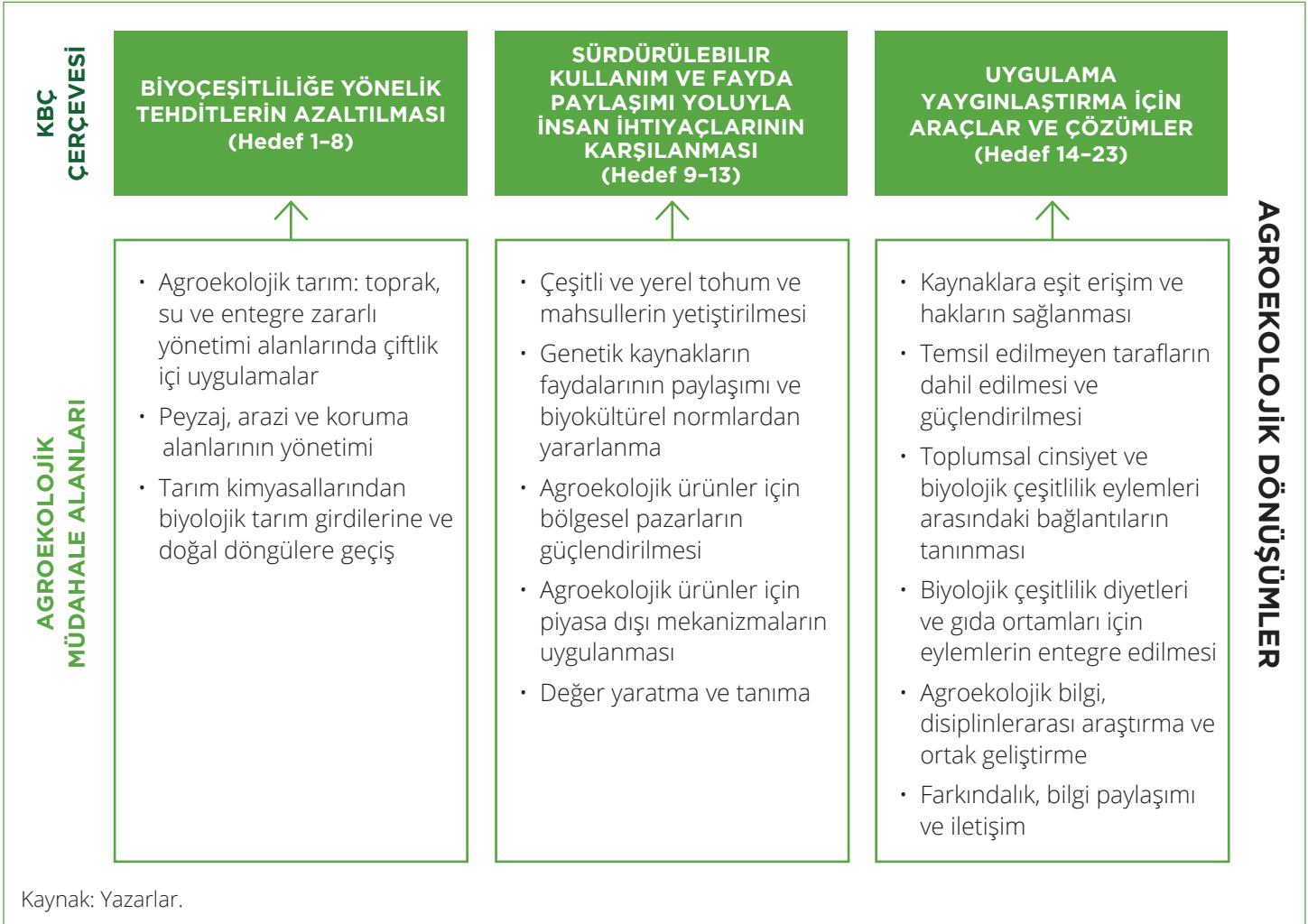
Örnek: Agroekolojik üreticilere doğrudan destek mekanizmaları oluşturulması ve bu desteklerin, sistemsel dönüşümü kolaylaştıracak tamamlayıcı müdahalelerle—örneğin agroekolojik ürünlere yönelik pazarların ve yerel tedarik zincirlerinin güçlendirilmesi—desteklenmesi.

2. Agroekolojik bakış açılarını diğer UBSEP ulusal hedeflerine entegre etmek:

Örnek: Orman ekosistemlerini birbirine bağlayan ekolojik koridorların korunmasını amaçlayan bir ulusal hedef kapsamında, söz konusu koridorlar içinde ve çevresinde yer alan agro-ormancılık sistemlerinin yüzölçümünün artırılması; ayrıca bağlama uygun, yüksek kaliteli germplazmaya sahip ve etkili yönetim planlarıyla desteklenen ağaç türü çeşitliliğinin zenginleştirilmesi.

Her iki uyum senaryosu da, agroekolojinin UBSEP'lere bütünsel ve etkili biçimde entegrasyonunu sağlamak üzere kapsamlı müdahale alanları içermelidir.

ŞEKİL 4.1 — KBÇ ULUSAL HEDEFLERİNE ULAŞMAK İÇİN AGROEKOLOJİ MÜDAHALE ALANLARI

4.1. Biyoçeşitliliğe Yönelik Tehditlerin Azaltılması

Bu kümedeki müdahaleler, ekosistem bütünlüğünün temelini oluşturan ekolojik ve sosyal süreçleri korumak, sürdürmek, onarmak ve iyileştirmek amacıyla agroekoloji uygulamalarını devreye sokmayı hedeflemektedir. Böylelikle agroekoloji, farklı ölçek ve peyzajlarda biyolojik çeşitliliğe yönelik tehditlerin azaltılmasına somut katkı sağlayabilir (bkz. [Şekil 1.4](#)).

Önerilen müdahaleler:

- 1. Agroekolojik yaklaşımları koruma ve restorasyon süreçlerine entegre etmek.** Ekolojik altyapı unsurları (canlı çitler, yarı doğal alanlar vb.) ile sinerji içinde uygulanan agroekolojik ilkeler, ekolojik bağlantıyı güçlendirirken; geleneksel tarımın tür hareketliliği ile potansiyel insan-yaban hayatı etkileşimi ve çatışmaları üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilir (bkz. [Örnek 4.1](#)). Bu bölümde ayrıca, agroekolojik alanların biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik özel bir koruma yönetimi kategorisi olarak tanınmasına dair politika seçenekleri sunulmaktadır.
- 2. Biyoçeşitliliği gıda sistemi uygulamalarına entegre etmek.** Bu müdahale, tür içi genetik çeşitlilik, tarımsal biyoçeşitlilik ve küçük ölçekli peyzaj yapıları aracılığıyla sağlanan habitat ile ekosistem çeşitliliğinin gıda sistemlerine kademeli biçimde dâhil edilmesini kapsamaktadır.

ÖRNEK 4.1 — KAVANGO-ZAMBEZİ PEYZAJINDA AGROEKOLOJİ VE YABAN HAYATININ EŞZAMANLI MEVCUDİYETİ

WF, Kavango-Zambezi bölgesinde (Namibya, Zambiya ve Zimbabve) yerel paydaşlar ve topluluklarla iş birliği içinde yürüttüğü agroekoloji çalışmalarıyla, ekosistemler ile toplulukların dayanıklılığını artırmayı; gıda güvenliği, gelir çeşitlendirmesi ve habitatların korunması yoluyla yaban hayatı habitatlarının sürekliliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Proje, katılımcı bir yöntemle yerel topluluklarla birlikte çalışarak çiftçileri, yerel koşullara uyumlu tohumlar konusunda uzmanlaşmış kooperatifler hâlinde örgütlemektedir. Söz konusu tohumlar, çoğu zaman verimsiz hasatlara yol açan ticari (çoğunlukla GDO'lu) tohumlara kıyasla erken olgunlaşır, kuraklığa, hastalıklara ve zararlılara karşı daha dirençlidir. Bu verimsizlik, çiftçileri her sezon yeni tohum satın almaya zorlayarak bağımlılığa sürüklemektedir. Kooperatiflere katılan çiftçiler; araçlara bağımlılıklarını azaltarak, krediyle tohum alma kaynaklı borç döngüsünü kırmaktadır.

Yerel tohum çeşitlerinin kullanımına ek olarak çiftçiler, minimum toprak işleme yaklaşımı gibi sürdürülebilir uygulamaları benimsemektedir. Hayvan gübresi ve bitkisel artıklarla doldurulan küçük ekim havuzları, toprak verimliliğini artırmakta ve zengin üst toprak oluşumunu teşvik etmektedir. Mısır, sorgum veya yer fıstığı gibi tohumlar bu havuzlara ekilmekte; havuzlar suyu tutarak çimlenme oranlarını yükseltmekte ve örtüldüklerinde toprağın nem kapasitesini korumaktadır.

Ayrıca çiftçiler, besin alımını optimize eden ve azot bağlayıcı bitkilerden yararlanan karma ekim düzenine geçmiştir; bu sayede sentetik gübre ihtiyacı azalmaktadır. Zararlı böcek ve hastalık birikimini önlemek amacıyla ürün rotasyonu uygulanmakta; karma ekimle beraber, zararlı popülasyonlarının çekilmesi ve yayılması en aza indirilmektedir. Bitkisel atıkların malç olarak kullanılması ise yabancı otları bastırırken toprağın nemini muhafaza etmektedir.

Filler ve aslan sürülerinin yaşadığı doğal alanların yakınındaki topluluklarda proje, agroekolojik yöntemlerle insan-yaban hayatı bir arada yaşamını teşvik etmektedir. Gelişmiş tarım tekniklerinin yanında çiftçiler, kanvas malzeme ve çelik direklerden oluşan yerel yapım çit sistemleri (boma/kraal) kullanmaktadır. Bu yapılar, geleneksel ahşap çitlere göre daha uzun ömürlü olup ağaç kesimini azaltmakta ve çiftlik hayvanlarını yırtıcılara karşı korumaktadır. Taşınabilir boma (ağıl) sistemleri, besince zengin gübreyi geniş alanlara yayarak toprağı doğal yoldan zenginleştirir ve verimliliği artırır; aynı zamanda sığırların genç çalı ve ağaçları otlamasını engelleyerek bitki örtüsünün olgunlaşmasını sağlar. Boma'lar sayesinde yırtıcıların av baskısı azalmış, misilleme amaçlı öldürmeler düşmüş; böylece biyolojik çeşitlilik desteklenmiş ve ekolojik denge korunmuştur.

Kaynak: WWF, KAZA ARISE projesi: KAZA'da Gıda Güvenliği ve Habitatın Korunması (yayımlanmamıştır).

BAŞLICA MÜDAHALE ALANLARI VE ÖRNEKLER

Ulusal düzeydeki duruma ve kapasiteye göre aşağıdaki müdahaleler tek tek veya tümüyle bir UBSEP'e eklenebilir.

Agroekolojik müdahale alanları	Biyoçeşitliliğe yönelik tehditlerin azaltılmasında KBÇ'ye sağladığı katkılar	İlgili agroekoloji ilkeleri
Agroekolojik tarım: Toprak, su ve entegre zararlı yönetimine yönelik çiftlik içi uygulamalar	H1. Biyoçeşitlilik kaybını azaltmak için tüm alanları planlamak ve yönetmek H2. Bozulmuş ekosistemlerin %30'unu restore etmek H4. Türlerin yok olmasını durdurmak, genetik çeşitliliği korumak ve insan-yaban hayatı çatışmalarını yönetmek H7. Kirliliği biyoçeşitliliğe zarar vermeyecek seviyelere indirmek H8. İklim değişikliğinin biyoçeşitlilik üzerindeki etkilerini en aza indirmek ve dirençliliği artırmak <i>Diğer kümelerdeki hedeflere katkılar:</i> H10. Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliği ve sürdürülebilirliği artırmak H11. Doğanın insanlara sağladığı katkılarını geri kazanmak, korumak ve artırmak	1. Geri dönüşüm 2. Girdi azaltımı 3. Toprak sağlığı 4. Hayvan sağlığı 5. Biyoçeşitlilik 6. Sinerjiler
Peyzaj, toprak ve koruma alanlarının yönetimi	T1. Biyoçeşitlilik kaybını azaltmak için tüm alanları planlamak ve yönetmek T2. Bozulmuş ekosistemlerin %30'unu restore etmek T3. Kara, su ve denizlerin %30'unu korumak T4. Türlerin yok olmasını durdurmak, genetik çeşitliliği korumak ve insan-yaban hayatı çatışmalarını yönetmek T8. İklim değişikliğinin biyoçeşitlilik üzerindeki etkilerini en aza indirmek ve dirençliliği artırmak <i>Diğer kümelerdeki hedeflere katkılar:</i> T10. Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliği ve sürdürülebilirliği artırmak T11. Restore, maintain, and enhance nature's contributions to people	1. Geri dönüşüm 5. Biyoçeşitlilik 6. Sinerjiler 8. Bilginin ortaklaşa üretilmesi 9. Sosyal değerler ve beslenme 12. Arazi ve doğal kaynak yönetimi 13. Katılım

BAŞLICA MÜDAHALE ALANLARI VE ÖRNEKLER DEVAM

Agroekolojik müdahale alanları	Biyoçeşitliliğe yönelik tehditlerin azaltılmasında KBÇ'ye sağladığı katkılar	İlgili agroekoloji ilkeleri
Tarımsal kimyasallardan biyolojik girdilere ve doğal döngülere geçiş	T7. Kirliliği biyoçeşitliliğe zarar vermeyecek seviyelere indirmek <i>Diğer kümelerdeki hedeflere katkılar:</i> T10. Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliği ve sürdürülebilirliği artırmak T11. Doğanın insanlara sağladığı katkılarını geri kazanmak, korumak ve artırmak	1. Geri dönüşüm 2. Girdi azaltımı 3. Toprak sağlığı 4. Hayvan sağlığı 5. Biyoçeşitlilik 6. Sinerjiler

Agroekolojik Tarım: Toprak, Su ve Entegre Zararlı Yönetimine Yönelik Çiftlik İçi Uygulamalar

- Ekolojik işlevleri güçlendirmek amacıyla toprak, su ve entegre zararlı yönetiminde agroekoloji temelli, biyolojik çeşitliliğe duyarlı uygulamaları tanımlayın ve hayata geçirin (örn. kompostlama, çiftlik gübresi uygulamaları, tarım ormancılığı, biyopestisit kullanımı, çoklu ekim, ürün rotasyonu, örtü bitkileri, teraslama, çok katmanlı bahçeler, malçlama). Bu uygulamaların değerlendirilmesi için Kuria vd. raporuna başvurulabilir.
- Agroekolojik uygulamaları restorasyon ve iklim değişikliğine uyum planlarına dâhil edin.
- Toprak organik maddesini artırmak, toprak biyolojik çeşitliliğini zenginleştirmek ve su sızma-tutum kapasitesini yükseltmek için toprak sağlığı yönetimini destekleyin (örn. örtü bitkileri, ürün rotasyonu, kompostlama, azaltılmış toprak işleme).
- Tarım ormancılığı sistemlerinde yerli ağaç türleri kullanarak istilacı yabancı türlerin yayılımını kontrol edin; tarım arazilerinde nadir ve tehlike altındaki türlerin varlığını koruyun (örn. organik çiftliklerde tehlike altındaki kuşlar); genetik kaynakları güvence altına alın (örn. yerel bitki ve hayvan çeşitleri ile yabani akrabalarının muhafazası yoluyla).
- Agroekolojik ilkeleri su havzası yönetim planlarına entegre ederek su kalitesini koruyun, yüzey akışı ile erozyonu azaltın ve yeraltı suyu yenilenmesini destekleyin.

Peyzaj, Arazi ve Korunan Alanların Yönetimi

- Toplum temelli eylemler ve uygun yönetim yöntemleri aracılığıyla, peyzaj düzeyinde biyoçeşitliliğe sahip, hassas ve tehdit altındaki tarımsal ekosistemlerin korunmasını artırmaya yönelik politikalar geliştirin ve/veya mevcut politikaları güçlendirin.
- Korunan alanlar dışında agroekolojik gıda üretimini içeren diğer etkili alan-bazlı koruma önlemlerini (OECM) tanımlayın ve yerel topluluklarla iş birliği içinde ortak tasarlayın.
- Yerli ve yerel toplulukların geleneksel olarak yönettiği topraklarda, (örn. Yerli Topluluk Koruma Alanları - ICCA) ve biyokültürel protokollerde yer alan yerli bilgi ile uygulamaları tanıyarak bu gıda sistemlerini destekleyin.
- Agroekolojik alanları mekânsal planlamaya entegre edin; kirlilik ve erozyonu azaltma gibi ekosistem işlevlerine katkılarını resmî olarak kabul edin.

Tarımsal Kimyasallardan Biyolojik Girdilere* ve Doğal Döngülere Geçiş

- Tarımda tehlikeli ve çok tehlikeli kimyasal pestisitlerin ihracatını, ithalatını ve kullanımını kademeli olarak sonlandıracak önlemler geliştirin ya da mevcut düzenlemeleri güçlendirin.
- Agroekolojiye yönelik yüksek kaliteli biyolojik girdi pazarını geliştirin; girdilerin güvenilirliğini ve etkinliğini garanti altına alın.
- Kimyasal gübrelere bağımlılığı azaltmak amacıyla doğal besin döngülerini teşvik eden, toprak verimliliği ile biyolojik aktiviteyi artıran biyolojik temelli gübreleme stratejileri oluşturun.

MÜDAHALELERİN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN EK YÖNERGELER

- **Koruma modelleri:** Gıda üretilen peyzajlarda, agroekoloji ilkelerine dayalı topluluk temelli koruma yaklaşımlarını teşvik edin. Bu model, Yerli Halklar ile yerel toplulukların kendi bilgi ve yetkinliklerini kullanarak topraklarını korumasına imkân tanır. “Kullanım yoluyla koruma” olarak da anılan kapsayıcı/ dostane koruma, doğa dostu kullanım; topluluk hakları ile kaynak yönetimini ön plana çıkarır, doğa ile uyumlu bir ilişkiyi destekler, doğrudan erişim ve ortak fayda sağlar ve agroekolojinin temel ilkeleriyle tam uyum içindedir.**
- **Ölçeklerin entegrasyonu:** Planlama ve uygulamada, agroekolojiye uygun geniş mekânsal ve zamansal ölçekleri dikkate alın. Bölge ölçeği***, çeşitli arazi kullanımları arasındaki sinerji ve ödünleşimleri ortaya koymak ve politika yapıcılar ile diğer paydaşlar için koordineli eylem tasarımları oluşturmak açısından özellikle elverişlidir.
- **Eşitlik:** Hem agroekoloji ilkelerinin hem de Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin (BÇS) eşitlik vurgusunu kabul edin. Alan bazlı korumayı dağıtım eşitliği (fayda ve maliyetlerin tüm kilit paydaşlara adil şekilde dağıtılması); usul eşitliği (karar alma süreçlerinin adil, şeffaf ve hesap verebilir biçimde yürütülmesi) ve tanıma eşitliği (haklara, bilgilere, kimliklere ve değerlere saygı gösterilmesi) ile ilişkilendirin.
- **Tarımsal verimlilik:** Arazi, ekosistem ve ekosistem hizmetleri üzerindeki baskıyı azaltırken verimliliği artırmak için agroekolojik uygulamaları yaygınlaştırın. Agroekoloji pek çok bölgede, verimliliği artırma, insan ve doğa için ortak faydalar ortaya çıkarma (örn. bitki ve hayvan çeşitliliği ile toprak sağlığını iyileştirme) ve ekolojik ve sosyal dayanıklılığı güçlendirerek doğal afetler ve iklim değişikliğine uyum sağlamada büyük bir potansiyele sahiptir.

* Biyolojik girdi, [Tarım Ekolojisi Sözlüğü’ne](#) üretimi optimize etmek amacıyla tarım arazisine uygulanan; sentetik ya da mineral kimyasal kaynaklı maddelerden farklı olarak canlı organizma veya biyolojik kökenli bir unsur (ör. ısırgan gübresi) niteliği taşır.

** Koruma modellerine ilişkin çeşitli yaklaşımların karşılaştırmalı analizi için bkz. [L. Fuchs](#), Tablo 2. Kapsayıcı/dostane koruma kavramının ayrıntılı açıklaması için bkz. [Perfecto et al.](#)

*** Bölgeler: Alt-ulusal idari birimler ya da çevresel ve/veya biyolojik açıdan önemli alanlar etrafında örgütlenen, yerel müdahalelerin koordine edildiği saha ölçeklerini ifade eder. “Yaşayan laboratuvarlar” veya “öğrenme peyzajları” gibi kavramlar; farklı paydaşlar ile gıda sistemi aktörlerini agroekolojik bir vizyon çerçevesinde bir araya getiren bölgesel yaklaşımlara örnektir.

- **Ölçek büyütme ve yaygınlaştırma:** Küçük ölçekli üreticilerin geleneksel yöntemlerden agroekolojik uygulamalara geçişini destekleyin; araştırma, yaygınlaştırma ve sübvansiyon gibi araçlarla agroekolojinin geniş çapta benimsenmesini teşvik edin. Bu süreç, Ulusal Katkı Beyanları (NDC), Ulusal Uyum Planları (NAP), Arazi Bozulmasını Dengeleme Hedefleri (LDN) ve Küresel Kimyasallar Çerçeve Programı (GFC) gibi Birleşmiş Milletler çerçeveleri ve taahhütleri arasındaki sinerjiyi artırır; aynı zamanda kaynak tahsisini optimize ederek geçişin hızlanmasını sağlar (bkz.. [Kutu 4.1](#)).

KUTU 4.1 — AGROEKOLOJİ YOLUYLA KBÇ VE DİĞER BM ÇERÇEVELERİ ARASINDAKİ SİNERJİLERİ ARTIRMAK

“Tarımsal ekolojinin geniş ölçekte benimsenmesi ile yüksek derecede tehlikeli pestisitlerin (HHP) kullanımının kademeli olarak sonlandırılmasının UBSEP'lere entegre edilmesi, Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi, Paris Anlaşması ve Küresel Kimyasallar Çerçeve Programı kapsamındaki tarım ve gıda sistemlerine ilişkin temel taahhütlerin yerine getirilmesinde en etkili yoldur.”

— Pestisit Eylem Ağı, Birleşik Krallık

Yakın zamanda oluşturulan Küresel Kimyasallar Çerçeve Programı, KBÇ Hedef 7 (kirliliğin biyoçeşitliliğe zarar vermeyecek seviyelere kadar azaltılması) ve Hedef 10 (*tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliğin ve sürdürülebilirliğin artırılması*) ile, özellikle girdi azaltma, toprak sağlığı ve hayvan sağlığı ilkeleri olmak üzere çok sayıda agroekoloji ilkesini tamamlamaktadır. Bu sinerjiler, çevre yönetiminde agroekolojinin uygulanmasını iyileştirmek ve güçlendirmek üzere kullanılabilir, hatta genişletilebilir.

KBÇ Hedef 7, pestisit kaynaklı riskleri azaltmayı ve aynı zamanda yüksek derecede tehlikeli pestisitlerin (HHP) kullanımını kademeli olarak sonlandırmayı amaçlar. Bu hedef, Küresel Kimyasallar Çerçeve Programı kapsamındaki Hedef A7 (HHP kullanımının aşamalı olarak sonlandırılması) ve Hedef D5 (ülkelerin tehlikeli kimyasal girdiler yerine agroekolojik alternatiflere geçiş taahhüdü) ile tam uyum içindedir.

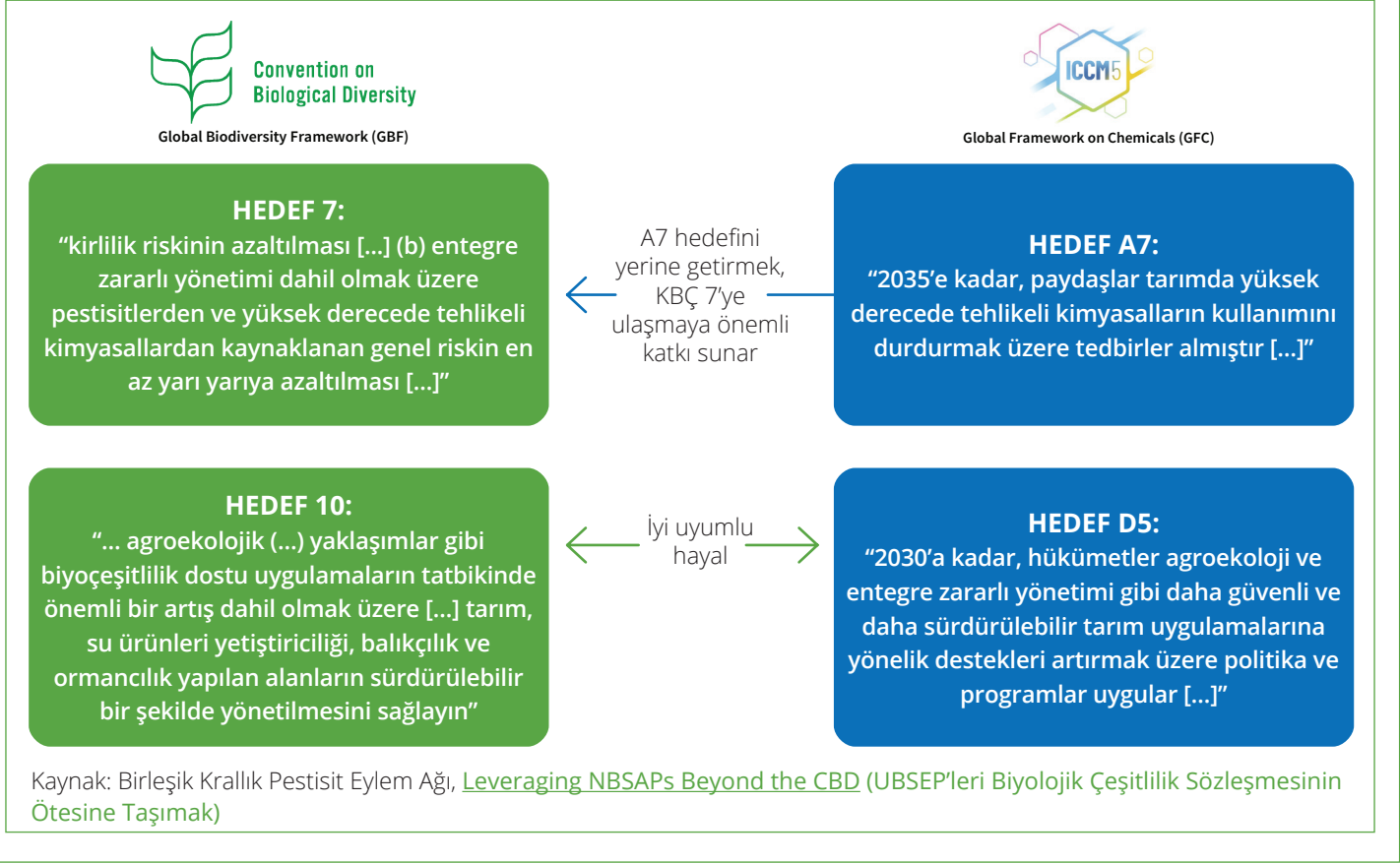
Dolayısıyla HHP'ye yönelik hedefli eylemler, hem KBÇ'nin 7 ve 10 numaralı hedeflerinin gerçekleştirilmesinde hem de agroekolojik uygulamaların ve entegre zararlı yönetiminin yaygınlaştırılmasında kilit rol oynayacaktır. Küresel Kimyasallar Çerçeve Programı Hedef A7 ve D5'in uygulanmasına ilişkin politikalar ile planlar, UBSEP'lere ve KBÇ kapsamındaki ulusal raporlamalara açık biçimde entegre edilmelidir.

Ayrıca, 7 numaralı hedefin ötesinde, KBÇ ile kurulacak diğer bağlantılar da pestisit kullanımını azaltmak üzere vurgulanabilir. Bu kesişim noktaları arasında zararlı kurumsal uygulamaların azaltılmasına yönelik 15 numaralı hedef, biyolojik çeşitliliğe zarar veren sübvansiyon ve vergi indirimlerinin yeniden yönlendirilmesine dair 18 numaralı hedef, sürdürülebilir tüketimin teşvik edilmesine dair 16 numaralı hedef ve 'hükümetin tamamı' yaklaşımının benimsenmesine dair 14 numaralı hedef yer almaktadır.

KBÇ Hedef 7'nin “toplam uygulanan toksisite” göstergesine ilişkin metodolojiye göre, kısa vadede en yüksek etkiyi sağlayacak eylemler, agroekolojik geçişin (GFC Hedef D5) orta-uzun vadeli planlanmasına paralel biçimde, HHP kullanımının aşamalı olarak kaldırılmasına (GFC Hedef A7) odaklanmalıdır.

KBÇ ve Küresel Kimyasallar Çerçeve Programı'nın pestisit odaklı hedefleri, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) HHP'ler ve endokrin bozucu kimyasallar dâhil tehlikeli kimyasalların etkilerini ele almaya yönelik girişimleriyle de örtüşmektedir.

ŞEKİL 4.2 – BİYOÇEŞİTLİLİK SÖZLEŞMESİ VE KBÇ KAPSAMINDA AGROEKOLOJİ VE PESTİSİTLERE İLİŞKİN HEDEFLERİN UYUMLAŞTIRILMASI

4.2. Sürdürülebilir Kullanım ve Fayda Paylaşımı Yoluyla İhtiyaçların Karşılanması

Bu kümedeki agroekolojik müdahaleler, çiftçileri ve gıda tedarikçilerini destekleyerek biyolojik çeşitliliğin korunması, beslenmesi ve geliştirilmesi ile bu kaynaklardan doğan faydaların adil ve eşit paylaşımını güvence altına almayı amaçlar.

Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı ile döngüsel ekonomi ilkeleri, agroekolojinin merkezinde yer alırken, gıda sistemlerinin uzun vadeli sürdürülebilirliği ve dayanıklılığını destekler ve yerel düzeyde gıda güvenliği, geçim kaynakları ve ekonomik canlılığa olumlu katkı sağlar. Bu olumlu etkiler; tohum ve ürün çeşitliliği, fayda paylaşımı, bölgesel pazarlar, piyasa dışı mekanizmalar ve katma değerli üretim gibi unsurlara dayalı canlı pazarların ve adil tedarik zincirlerinin varlığına bağlıdır.

Bölgesel ölçekte agroekolojik pazarlar ve tedarik zincirleri bölgesel gıda sistemlerini güçlendirir; ekolojik, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla agroekolojik geçişi destekler (bkz. [Örnek 4.2](#)). Çiftçilere doğrudan satış olanağı, daha yüksek kâr marjı ve tüketicilerle güçlü bağlar kurma imkânı sunar. Çeşitli paydaşlar arasında iş birliğini teşvik eder; kentsel-kır bağlantılarını güçlendirerek sürdürülebilir gıda sistemlerinin finansmanına hizmet eden özel değer zincirlerini geliştirir (KBÇ Hedef 19).

Unutulmamalıdır ki, biyoçeşitliliğe yönelik tehditlerin azaltılmasına odaklanan agroekolojik müdahaleler (bkz. [Bölüm 4.1](#)) çiftlik ölçeğinde agroekolojik geçişi desteklemek ve bu sistemlerin insanların ihtiyaçlarını karşılamadaki olumlu katkılarını gerçekleştirmek açısından da kritik öneme sahiptir.

BAŞLICA MÜDAHALE ALANLARI VE ÖRNEKLER

Akroekolojik müdahale alanları	Sürdürülebilir kullanım ve fayda paylaşımı aracılığıyla ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin KBÇ hedeflerine katkılar	İlgili agroekoloji ilkeleri
Çeşitli ve yerel tohum ve mahsullerin yetiştirilmesi	T10. Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliği ve sürdürülebilirliği artırmak T11. Doğanın insanlara sağladığı katkıları geri kazanmak, korumak ve artırmak T13.Genetik kaynaklar, dijital dizi bilgileri ve geleneksel bilgiden elde edilen faydaların paylaşımını artırmak <i>Diğer kümelerdeki hedeflere katkılar:</i> T4. Türlerin yok olmasını durdurmak, genetik çeşitliliği korumak ve insan-yaban hayatı çatışmalarını yönetmek	5. Biyoçeşitlilik 6. Sinerjiler 8. Bilginin ortaklaşa üretilmesi 9. Sosyal değerler ve beslenme
Genetik kaynaklardan elde edilen faydaların paylaşımı ve biyokültürel normlardan yararlanma	T13. Genetik kaynaklar, dijital dizi bilgileri ve geleneksel bilgiden elde edilen faydaların paylaşımını artırmak	9. Sosyal değerler ve beslenme 10. Adalet 12. Arazi ve doğal kaynak yönetimi 13. Katılım
Agroekolojik ürünler için bölgesel pazarların güçlendirilmesi	T10. Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliği ve sürdürülebilirliği artırmak T12: İnsan refahı ve biyolojik çeşitlilik için yeşil alanların ve kentsel planlamanın iyileştirilmesini sağlamak <i>Diğer kümelerdeki hedeflere katkılar:</i> T16. Atık oluşumunu ve aşırı tüketimi azaltacak sürdürülebilir tüketim seçeneklerini mümkün kılmak T18. Biyolojik çeşitliliğe zararlı teşvikleri yılda en az 500 milyar ABD doları tutarında azaltmak; olumlu teşvikleri artırmak T19. Biyolojik çeşitlilik için tüm kaynaklardan yılda 200 milyar ABD doları mobilize etmek; bunun 30 milyar ABD dolarını uluslararası finansman yoluyla sağlamak T21. Biyolojik çeşitlilik eylemlerine rehberlik edecek bilginin erişilebilir ve kullanılabilir olmasını güvence altına almak	7. Ekonomik çeşitlilik 8. Bilginin ortaklaşa üretilmesi 9. Sosyal değerler ve beslenme 10. Adalet 11. Bağlantı

BAŞLICA MÜDAHALE ALANLARI VE ÖRNEKLER DEVAM

Akroekolojik müdahale alanları	Sürdürülebilir kullanım ve fayda paylaşımı aracılığıyla ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin KBÇ hedeflerine katkılar	İlgili agroekoloji ilkeleri
Değer yaratma ve tanıma	H10. Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliği ve sürdürülebilirliği artırmak <i>Diğer kümelerdeki hedeflere katkılar:</i> H15. İşletmelerin biyolojik çeşitlilikle ilgili riskleri ve olumsuz etkileri değerlendirmesini, açıklamasını ve azaltmasını sağlamak H16. Atık oluşumunu ve aşırı tüketimi azaltacak sürdürülebilir tüketim seçeneklerini mümkün kılmak H21. Biyolojik çeşitlilik eylemlerine rehberlik edecek bilginin erişilebilir ve kullanılabilir olmasını güvence altına	7. Ekonomik çeşitlilik 9. Sosyal değerler ve beslenme 10. Adalet 11. Bağlantı

Çeşitli ve yerel tohum ve mahsullerin yetiştirilmesi

- Yerinde koruma, topluluk tohum bankaları, çiftçi öncülüğündeki katılımcı araştırmalar ile yerel (yerli ve geleneksel bilgi dâhil) bilgiyi tanıyarak ve koruyarak, ürün türleri içinde bölgesel koşullara uyum sağlamış tür içi ve türler arası çeşitliliği destekleyin.*
- Tohumların çiftçilerin kontrolünde kalmasını garanti altına almak amacıyla, çiftçi yönetimindeki tohum sistemlerini (ÇYTS) destekleyin ve geliştirin. Çiftçilerin ürettiği tohumları saklama, takas etme ve yeniden kullanma haklarını kısıtlayan yasal engelleri ve mevzuat hükümlerini kaldırın.
- Yerli, az kullanılan ve yerel mahsullerin üretimini ve tüketimini politika teşvikleri aracılığıyla destekleyin. Yerli halklar ve yerel toplulukların yönettiği alan ve bölgeleri, gıda kültürlerini ve beslenme alışkanlıklarını koruyun. Yerel tedarik zincirleri, bölgesel gıda yardımları ve ulusal beslenme rehberlerinde yerel ürünleri öne çıkarın. Agroekolojiyi, tüketici eğitimi programlarına ve katılımcı garanti sistemlerine entegre edin.
- Tarım politikalarının, tohumlara ilişkin çiftçi haklarını (FAO Uluslararası Bitki Genetik Kaynakları Anlaşması) ve Yerli Halklar ile Yerel Toplulukların geleneksel bilgisinin tanınmasını (Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 8(j) maddesi, Nagoya Protokolü ve FAO Bitki Anlaşması) yansıtmalarını sağlayın..

Genetik Kaynaklardan Elde Edilen Faydaların Paylaşımı ve Biyokültürel Normlardan Yararlanma**

- Tarım amaçlı genetik kaynakların kullanımından doğan tüm hakların, erişimin ve faydaların adil ve eşit biçimde paylaşılmasını güvence altına alan politika ve yasal düzenlemeler geliştirin; ticari kullanım ya da diğer uygulamalardan doğan kazançların topluluklara adil şekilde aktarılmasını sağlayın.***

* Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Madde 8j, BÇS'nin Biyolojik Çeşitliliğin Geleneksel Sürdürülebilir Kullanımı Eylem Planı ile birlikte geleneksel bilginin kritik rolüne özel önem vermektedir.

** Biyokültürel Normlar, Biyokültürel Topluluk Protokolleri (BCP'ler) gibi, hükümetlere, özel sektöre, araştırma sektörüne ve kâr amacı gütmeyen sektörlerle, Yerli Halklar ve yerel topluluklarla etkileşim kurmak ve onların yerel kaynaklarına ve bilgilerine erişmek için açık şartlar ve koşullar belirleyen araçlardır.

*** Nagoya Erişim ve Fayda Paylaşımı Protokolü'nde belirtildiği gibi.

- Yerli Halkların ve Yerel Toplulukların geleneksel bilgilerini, yabanî ve ekilmemiş gıdaların korunması ile sürdürülebilir kullanımını tanıyan ve destekleyen biyokültürel topluluk protokolleri ile geleneksel uygulamaları hayata geçirin.

Agroekolojik Ürünler İçin Bölgesel Pazarların Güçlendirilmesi

- Toptan satış merkezleri ile geleneksel gıda pazarları—kamu, belediye, açık-hava, ıslak, sokak, geçici, seyyar ve üretici pazarları dâhil) — arasında agroekolojik üreticilerle kurulan bağlantıları pekiştirin. Bu kapsamda, agroekolojik ürünlerin daha etkin şekilde toplanması, depolanması ve ticareti için gerekli altyapı, işletme ve lojistik yatırımlarını teşvik edin.
- Katılımcı Garanti Sistemleri (PGS) ve Topluluk Destekli Tarım (CSA) gibi üreticiden tüketiciye doğrudan modelleri yaygınlaştırmak üzere agroekolojiyi kullanarak kentsel gıda sistemlerini ve yerel değer zincirlerini güçlendirin.
- Tarım sektöründe gençlerin katılımını ve istihdamını artırmak amacıyla, düşük maliyetli yenilikçi pazarlama teknolojilerinden yararlanın; örneğin yerel dijital pazar platformlarını ve cep telefonu uygulamalarını kullanarak çiftçilerin piyasa bilgisine erişimini kolaylaştırın.
- Okullar, hastaneler ve diğer kamu kurumları ile sosyal yardım programlarında yerel olarak üretilen agroekolojik gıdaların kullanımını destekleyen tedarik mekanizmaları oluşturun.
- Gıda bankaları, topluluk mutfakları aşevleri ve benzeri dağıtım programlarında agroekolojik kaynakları teşvik edin ve gerektiğinde sübvans edin.

Değer yaratma ve tanıma

- Yerel bağlama uyarlanmış girişimcilik modellerini teşvik ederek yerel katma değer süreçlerini optimize edin; örneğin, bölge içinde üretilen biyolojik tarım girdileri ile organik işleme, dönüştürme ve paketlenme faaliyetlerinin geliştirilmesi.
- Özel sektör aktörleri arasında agroekolojik ilkelerin uygulanmasını yaygınlaştırın; böylece agroekoloji odaklı sosyal girişimlere yönelik etki yatırımlarının önünü açın.
- Yerel gıda kültürlerini, bölgesel gıda sistemlerini ve döngüsel ekonomileri güçlendirmek amacıyla; belirli bir coğrafyada üreticiler ile tüketicileri buluşturan “biyobölge” tanımlamaları geliştirin. Bu yaklaşım, topluluk bağlarını, karşılıklı güveni ve üretici-tüketici ilişkilerini de pekiştirir.
- Çiftçilerin gelir ve geçim kaynaklarını artırmak için, ulusal ve uluslararası pazarlarda agroekolojik yöntemlerle üretilmiş yüksek değerli gıdalar alanında biyoticaret girişimlerini tasarlayın ve hayata geçirin.

MÜDAHALELERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK EK YÖNERGELER

- **Yerinde koruma:** Agroekolojik geçişin temel bileşenlerinden biri, “kullanım yoluyla koruma” yaklaşımının önemini vurgulamaktır. Agroekolojik uygulamalar, çiftçilerin tarlalarında ya da Yerli Halkların toprak ve sularında gerçekleşen bir in-situ (yerinde) koruma biçimini sürdürür. Biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilir biçimde kullanıldığında gelişebilir.

- **Kullanımdan doğan gerilimlerin yönetimi:** Sürdürülebilir kullanım, hayvancılık, avcılık-toplayıcılık, balıkçılık, tarım ve benzeri faaliyet alanlarına sahip topluluklar arasında gerilim kaynağı olabilir. Bu tür çatışmaları yönetmek için kapsayıcı diyalog ortamları oluşturulmalı; ilgili paydaşlar ile kurumlar açısından kapasite geliştirme çalışmaları yürütülmelidir. Ayrıca, biyokültürel normlara saygılı bir peyzaj yaklaşımı ile hak temelli bir tutum benimseyerek, hükümetlerin ve topluluk liderlerinin ortak tarımsal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve faydalarının adil paylaşımı için düzenleyici ve yönetim mekanizmaları tesis etmesine katkı sağlanabilir.
- **Yerel ölçekli iş birliği:** Mümkün olduğunda, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak onların kaynak, kapasite ve ağlarından yararlanın; böylece agroekoloji ile biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik ortak eylemleri bölgesel ölçekte güçlendirin..
- **Pazarların yeniden dengelenmesi:** Bölgesel kalkınmaya odaklanmak, ülkede en uygun ekonomik kalkınma modelinin ne olacağı sorusunu gündeme getirir ve kimi zaman ihracata dönük tarımsal ürünlerle yerel gereksinimler için üretilen ürünler arasında bir denge kurulmasını gerektirir. Bununla birlikte karma modeller de mümkündür: Peru örneğinde olduğu gibi (bkz.Örnek 1.2), politikalar hem yerel gıda üretimini hem de bölgesel gıda sisteminin dayanıklılığını güçlendirmek için güçlü önlemler alırken, ihracata yönelik yüksek değerli ürünleri de destekleyen daha çeşitlendirilmiş bir tarımsal üretim karmasını teşvik edebilir.

ÖRNEK 4.2 – BREZİLYA’DA SOSYO-BİYOÇEŞİTLİLİK ÜRÜNLERİNE YÖNELİK STRATEJİLER

Brezilya bağlamında “sosyo-biyoçeşitlilik ürünleri”, ülkenin zengin biyolojik çeşitliliğinden elde edilen ve sosyal içermeye, kültürel mirasın korunması ile sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek yöntemlerle üretilen mal ve hizmetleri ifade eder. Bu ürünler, çoğunlukla Yerli Halklar, Quilombola toplulukları (Afrika kökenli özgürleşmiş köle torunları) ve küçük aile çiftçileri gibi geleneksel topluluklardan temin edilir. Kavram; biyolojik çeşitliliğin korunması ile sürdürülebilir geçim kaynaklarının desteklenmesinde geleneksel bilgi ve uygulamaların önemini kabul ederek sosyal ve çevresel boyutların ayrılmaz bütünlüğünü vurgular.

Geleneksel topluluklar ile Yerli Halkların bu ürünleri yaygın biçimde üretilip kullanmasına ve yerel biyoçeşitlilik değer zincirlerine yönelik pek çok projenin yürütülmesine karşın, söz konusu ürünleri destekleyen kapsamlı politikalar ancak 2000’li yıllarda, federal düzeyde şekillenmeye başlamıştır. Öncesinde yürütülen girişimler dağınık olup bütünsel bir çerçeveden yoksundu. 2000’li yıllar, hükümetin bu ürünlerin önemini kavramasıyla birlikte bir dönüm noktası teşkil etmiş; pazar erişimini ve adil ticaret olanaklarını artırırken geleneksel topluluklara fayda sağlayan ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını teşvik eden yapısal politikalar geliştirilmiştir.

Bu bağlamda hayata geçirilen başlıca kurumsal çerçeve, 2009 yılına dayanan Sosyo-Biyoçeşitlilikten Elde Edilen Ürünlerin Zincirlerini Teşvik Ulusal Planı’ydı (PNPSB). PNPSB’nin temel amacı, “sürdürülebilir bölgesel kalkınma stratejileri aracılığıyla kırsal alandaki yoksulluk ve sosyal eşitsizlikleri (cinsiyet, ırk ve etnik temelli eşitsizlikler dâhil) azaltmak; sosyo-biyoçeşitlilik ürünlerinin ekonomik zincirlerini teşvik ve güçlendirmek; değerini yükseltmek ve sürdürülebilir pazarları konsolide etmek üzere bütünlük eylemleri geliştirmektir”.

Yine 2009’da, PNPSB’yi destekleyecek şekilde Sosyo-Biyoçeşitlilik Ürünleri İçin Asgari Fiyat Garantisi Politikası (PGPM-Bio) da hayata geçirildi. Çiftçi gelirini istikrara kavuşturmak ve pazara erişimi desteklemek üzere fiyat garantisi sağlayan bu politika, aynı zamanda Gıda Satın Alma Programı (Programa de Aquisição de Alimentos – PAA) ve Ulusal

Okul Beslenme Programı (Programa Nacional de Alimentação Escolar – PNAE) gibi mekanizmalarla sosyo-biyçeşitlilik ürünlerinin kurumsal alımına imkân tanımaktadır.

Son yıllarda yaşanan hükümet değişikliklerinin ardından, sosyo-biyçeşitlilik ürünlerini daha geniş bir biyoekonomi stratejisine entegre etme yönünde artan bir ilgi gözlenmektedir. Bu yaklaşım; biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı, biyoteknolojik yenilikleri ve çevre dostu ürün-hizmet geliştirilmesini öne çıkarır. Yenilenen odak; sosyo-biyçeşitlilik girişimlerini ekonomik ve çevresel hedeflerle uyumlu hâle getirerek yeni pazar fırsatlarının araştırılması, teknolojik inovasyonun teşvik edilmesi ve katma değerli ürünlerin geliştirilmesi gibi alanlarda ilerleme sağlamayı amaçlamaktadır.

Kaynaklar: Brezilya [Ulusal Biyçeşitlilik Eylem Planı](#) and C. Oliveira, vd., [Gıda ve Beslenme için Biyçeşitlilik Projesi](#).

4.3. Uygulama ve Yaygınlaştırma için Araçlar ve Çözümler

Bu kümedeki agroekolojik müdahaleler; gıda sistemlerindeki eşitsizlikleri azaltmayı, sürdürülebilir ve sağlıklı beslenme ile tüketim kalıplarını teşvik etmeyi ve bilginin ortak yaratımı ile paylaşımını destekleyen uygulama-yaygınlaştırma araçlarına odaklanır.

Agroekoloji, sosyal adalet ilkelerini temel alır; küçük çiftçiler, kadınlar, gençler, Yerli Halklar ve yerel topluluklar gibi eşitsizliklerden orantısız biçimde etkilenen grupları desteklemeyi hedefler. Temel müdahaleler arasında; arazi, su, ağaçlar, üretken girdiler (tohum ve biyolojik girdi dâhil) ile finansal kaynaklar ve hizmetlere adil erişim ve kontrolün sağlanması yer alır. Ayrıca, bireysel işletmelerin ötesinde arazi yönetimindeki rollerini güçlendirmek amacıyla, karar alma süreçlerine yeterince temsil edilmeyen aktörlerin katılımı vurgulanır.

Bu kümedeki diğer müdahaleler, agroekolojik ürünleri destekleyen tüketici ortamı oluşturmaya yoğunlaşır; böylece biyolojik çeşitliliğin korunmasının yanı sıra insan sağlığının iyileştirilmesi gibi ilave faydalar da elde edilir. Son olarak, bilginin ortak yaratımı ve paylaşımı biyolojik çeşitlilik ile çevre konularında farkındalığı artırmak açısından kritiktir. Bu alandaki müdahaleler; araştırma, eğitim, iletişim ve kamuoyu bilinçlendirme faaliyetleri dâhil olmak üzere bilginin üretim ve yayılım süreçlerini dönüştürmeyi hedefler.

BAŞLICA MÜDAHALE ALANLARI VE ÖRNEKLER

Akroekolojik müdahale alanları	Uygulama ve Yaygınlaştırma için Araçlar ve Çözümlere ilişkin KBÇ hedeflerine yönelik katkılar	İlgili agroekoloji ilkeleri
Kaynaklara eşit erişim ve hakların güvence altına alınması	T22. Herkesin karar alma süreçlerine katılımını ve biyolojik çeşitlilikle ilgili adalete ve bilgiye erişimini sağlamak	10. Adalet 12. Arazi ve doğal kaynak yönetimi 13. Katılım
Temsil edilmeyen aktörlerin dahil edilmesi ve güçlendirilmesi	T22. Herkesin karar alma süreçlerine katılımını ve biyolojik çeşitlilikle ilgili adalete ve bilgiye erişimini sağlamak T21. Biyolojik çeşitlilik eylemlerini yönlendirmek için bilginin mevcut ve erişilebilir olmasını sağlamak	8. Bilginin ortaklaşa üretilmesi 10. Adalet 13. Katılım

BAŞLICA MÜDAHALE ALANLARI VE ÖRNEKLER DEVAM

Akroekolojik müdahale alanları	Uygulama ve Yaygınlaştırma için Araçlar ve Çözümlere ilişkin KBÇ hedeflerine yönelik katkılar	İlgili agroekoloji ilkeleri
Toplumsal cinsiyet eşitliği ile biyoçeşitlilik eylemleri arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi	T22. Herkesin karar alma süreçlerine katılımını ve biyolojik çeşitlilikle ilgili adalete ve bilgiye erişimini sağlamak T23. Biyolojik çeşitlilik eylemlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini ve cinsiyet duyarlı bir yaklaşımı sağlamak	9. Sosyal değerler ve beslenme 13. Katılım
Biyoçeşitlilik, beslenme ve gıda ortamlarına yönelik eylemlerin entegrasyonu	T15. İşletmelerin biyolojik çeşitlilikle ilgili riskleri ve olumsuz etkileri değerlendirmesini, açıklamasını ve azaltmasını sağlamak T16. Atık oluşumunu ve aşırı tüketimi azaltacak sürdürülebilir tüketim seçeneklerini mümkün kılmak <i>Diğer kümelerdeki hedeflere katkılar:</i> T10. Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliği ve sürdürülebilirliği artırmak	5. Biyoçeşitlilik 9. Sosyal değerler ve beslenme 11. Bağlantı
Agroekolojik bilgiyi, disiplinlerarası araştırmayı ve ortak geliştirmeyi Desteklemek	T21. Biyolojik çeşitlilik eylemlerini yönlendirmek için bilginin mevcut ve erişilebilir olmasını sağlamak T20. Biyolojik çeşitlilik için kapasite geliştirme, teknoloji transferi ve bilimsel ve teknik işbirliğini güçlendirmek <i>Diğer kümelerdeki hedeflere katkılar:</i> T13. Genetik kaynaklar, dijital dizi bilgileri ve geleneksel bilgiden elde edilen faydaların paylaşımını artırmak	8. Bilginin ortaklaşa üretilmesi 13. Katılım
Farkındalık oluşturma, bilgi paylaşımı ve iletişim	T21. Biyolojik çeşitlilik eylemlerini yönlendirmek için bilginin mevcut ve erişilebilir olmasını sağlamak	8. Bilginin ortaklaşa üretilmesi 13. Katılım

Kaynaklara eşit erişim ve hakların güvence altına alınması

- Su, toprak ve arazi gibi gıda üretiminin asli kaynaklarına adil erişimi ve bu kaynakların yerel düzeyde kontrolünü güçlendirin; gıda sistemi içindeki diğer güç dengesizliklerini tespit edin ve giderin.
- Toprak mülkiyetine, suya, genetik kaynaklara ve diğer üretken varlıklara ilişkin hakları; BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi (UNDRIP), BM Köylülerin ve Kırsal Alanlarda Yaşayan ve Çalışan Diğer Halkların Hakları Bildirgesi (UNDROP), Yeterli Gıda Hakkı, BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi temel uluslararası belgeler ışığında tanıyın ve iç hukukta karşılık bulacak düzenlemeler geliştirin.
- Agroekolojik uygulamalara geçişi hızlandırmak adına, herkes için işe yarayan piyasa ve piyasa-dışı teşvik mekanizmaları tasarlayın ve uygulayın, küçük ölçekli üreticilerin kredi ve tarım sigortası programlarına erişimini kolaylaştırın, geçiş sürecinde agroekolojik işletmelerin gelir kayıplarına duyarlı destek kalemleri (ör. sübvansiyonlu girdi, gelir telafi ödemesi) sağlayın.

- Toplulukların gıda egemenliğini pekiştiren güçlü yerel yönetim yapılarının varlığını tanıyın ve destekleyin; hem biyolojik çeşitlilik hem de insan refahı için ortak faydalardan istifade edin.

Temsil Edilmeyen Aktörlerin Dahil Edilmesi ve Güçlendirilmesi

- Yerli halklar ve yerel toplumlarla yürütülen tüm süreçlerde Özgür, Önceden ve Bilgilendirilmiş Onam (FPIC) ilkesinin tam olarak uygulanmasını sağlayın.
- Biyoçeşitlilik savunucularının ve arazi hakları ile kişisel güvenliğini çevresel bozulmaya karşı korumak isteyen yerel toplumların güvenliğini sağlamaya yönelik koruyucu tedbirler ve yasal başvuru mekanizmaları oluşturun.
- Nesiller arası bilgi transferini gözetin ve gençleri tarım-gıda sektörüne dâhil edin (örn. genç istihdamını destekleyen agroekoloji odaklı programlar yürütün; genç çiftçilere sermaye, eğitim ve danışmanlık erişimini kolaylaştırarak sektörü cazip hale getirin), değer zinciri genelinde kapsayıcı yeniliklere finansman sağlayın ve mentorluk programları ile biyolojik çeşitlilik ve agroekoloji alanında nesiller arası bilgi alışverişini teşvik edin).
- Politika geliştirme, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerinin tüm aşamalarına eşgüdümlü çok-sektörlü katkı sağlamak amacıyla kamu, sivil toplum, araştırma ve donör kuruluşlarının kilit aktörlerini bir araya getiren ulusal ve yerel platformlar tesis edin. Halk platformlarını destekleyerek sivil toplumun politika uygulama ve izleme kapasitesini güçlendirin. Örnek platformlar: Senegal DyTAES platformu (Dynamique pour une Transition Agroécologique au Sénégal; bkz Örnek 4.3) ve Kenya ISFAA Forumu (Agrobiyoçeşitlilik ve Agroekoloji Sektörlerarası Forumu).
- Tarım işçilerinin hak ve güvenliğini daha etkin korumak üzere iş mevzuatının güçlendirin.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Biyoçeşitlilik Eylemleri Arasındaki Bağlantıların Güçlendirilmesi*

- Gıda sistemlerinde—özellikle pazarların düzenlenmesinde—kadınların üstlendiği rolleri ve haklarını tanıyın; kadınların tohum, hayvan ırkları ile yabani ve ekilmemiş gıdalar konusundaki zengin bilgi birikimini görünür kılın. Pazarlarda agroekolojik yöntemlerle üretilmiş gıdaların desteklenmesi, biyolojik çeşitliliğin korunmasında çoğu zaman göz ardı edilen kadınların etkinliğini artırır. Kadınların gıda çeşitliliği ve beslenme konusundaki bilgisi, beslenme çeşitliliği ile toplum sağlığının güçlendirilmesinde kritik önem taşır.
- Kadınların kolektif eylemlerini desteklemek üzere, agroekolojik üretime yönelik dernek ve kooperatiflerin kurulmasını teşvik edin ve mevcut yapıları güçlendirin. Kadınların, gıda sistemi yönetim platformlarına aktif ve eşit katılımını sağlamak için temsil mekanizmalarını geliştirin.
- Biyoçeşitlilik temelli değer zincirlerinde kadınların güçlenmesini ve girişimcilik fırsatlarını artıran destek programları tasarlayın ve uygulayın.

* Women4Biodiversity, her bir KBÇ Hedefinin toplumsal cinsiyet boyutları ve UBSEP'lerde kadınların önemi hakkında [bir dizi kaynak](#) sunmaktadır.

Biyoçeşitlilik, Beslenme ve Gıda Ortamlarına Yönelik Eylemlerin Entegrasyonu

- R Çiftçi pazarları için uygun altyapı oluşturulması, beslenme-çevre etkileşimi** hakkında bütünsel eğitim programları geliştirilmesi ve yüksek oranda işlenmiş gıdaları caydırıcı vergi ile düzenleyici önlemler uygulanması gibi adımlarla, tüketicilere yerel biyoçeşitliliği ve gıda sistemlerini destekleyen kaliteli gıda ortamlarının değerini vurgulayın.
- Yerli, az kullanılan ve yerel bitkiler ile diğer çeşitli agroekolojik ürünlerin tüketimini teşvik etmek amacıyla sübvansiyon, etiketleme ve halk eğitim kampanyaları hayata geçirin.
- Gıda güvenliğinin en az olduğu kesimlerin söz konusu çeşitli agroekolojik ürünlere kesintisiz erişimini sağlayın.
- Pestisit kullanımı ve monokültür tarımı gibi biyolojik çeşitliliğe zarar veren ticari uygulamaları sıkı düzenlemelerle sınırlayın; yerel ve çeşitli gıda maddelerinin tedarikini teşvik eden uygulamaları destekleyin
- Kimyasal girdiler kullanılmadan, agroekolojik yöntemlerle üretilmiş besin açısından zengin, yerel ve biyoçeşitlilik odaklı gıdalara yönelik mevcut kamu destekleri ile tüketici talebini yükseltin; yeni teşvikler oluşturun. Bu ürünlerin sağlık açısından sunduğu faydalar ve “yerel ürünleri satın al” çağrıları, tüketicilerin üreticilerle yeniden bağlantı kurması, biyolojik çeşitliliğe yatırım yapması ve yerel ekonomik kalkınmaya katkıda bulunması için güçlü motivasyon kaynaklarıdır.

Agroekolojik Bilgiyi, Disiplinlerarası Araştırmayı ve Ortak Geliştirmeyi Desteklemek

- Agroekolojik ve biyolojik çeşitliliğe duyarlı uygulamaların erişilebilirliğini ve benimsenmesini artırmak amacıyla, katılımcı araştırma yöntemleri ile ortak bilgi yaratıma ve paylaşma süreçlerini teşvik edin.
- Yükseköğretim kurumlarında ve ulusal araştırma enstitülerinde, disiplinlerarası ve kültürlerarası agroekoloji araştırma-geliştirme faaliyetlerine yatırım yapın (örn. yeni müfredat ve pedagojik yöntemler geliştirin; bilimsel çalışmalarda bütünsel bakış açılarını güçlendirin; etik disiplinlerarası araştırma için uluslararası protokolleri izleyin; araştırma fonlarını, akademik ve bilimsel gündemlerde ihmal edilen az kullanılan, yerli veya yerel ürünlere yönlendirin; beslenme programlarına biyolojik çeşitliliği içeren ders içerikleri ekleyin).
- Mevcut tarımsal danışmanlık ve yayım hizmetlerini reforme ederek ortak öğrenme temelli yaklaşımları yaygınlaştırın (çiftçi tarlası okulları, çiftçiden-çiftçiye danışmanlık, tanıtım gezileri, demonstrasyon çiftlikleri, yaşayan laboratuvarlar / öğrenme peyzajları vb.). Bu yaklaşımlar aracılığıyla çiftçiler arasında agroekolojik bilgi ve uygulamaların etkin şekilde paylaşımını sağlayın.

** [Turner vd.](#) “gıda ortamı”nı, “gıdanın temin edildiği fiziksel alanlar ile insanların gıda edinimini ve tüketimini şekillendiren piyasa temelli fırsat ve kısıtlamalar bütünü” olarak tanımlar. [FAO](#) ise kavramı, “bireylerin yaşadıkları bağlam içinde erişebildiği ve sağlıklı beslenme tercihlerine olanak sağlayan ya da bunları sınırlayan gıda yelpazesi” şeklinde ifade eder. [Dünya Gıda Güvenliği Komitesi'nin Üst Düzey Uzmanlar Paneli](#) (HLPE)'ye göre ise bir gıda ortamı, “tüketicilerin besleyici gıda tercihleri yapmasına olanak tanıyarak beslenme düzenini iyileştirmeyi ve yetersiz beslenme yükünü azaltmayı başardığında” sağlıklı kabul edilir.”

- Gıda sistemlerine ilişkin biyolojik çeşitlilik koruma girişimlerinde, biyokültürel miras ile yerel ve geleneksel bilgilerin tanınmasını ve uygulamaya yansıtılmasını güçlendirin.

Farkındalık Yaratma, Bilgi Paylaşımı ve İletişim

- Biyolojik çeşitliliğe dayalı agroekolojinin insan ve gezegen sağlığına sağladığı faydalar konusunda farkındalığı artırmak amacıyla kapsamlı iletişim ve eğitim programları yürütün.
- Tüketicilerin, agroekolojik yöntemlerle üretilen gıdaların sağlıklı beslenme, biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilir gıda sistemleri ve yerel ekonomik kalkınmayla ilişkisini kavrayarak bilinçli tercihler yapabilmeleri için, etiketleme sistemlerine, ulusal beslenme rehberlerine, gıda yardım programlarına, kamu tedarik süreçlerine ve gıda eğitimi müfredatlarına biyolojik çeşitlilikle ilgili bilgiler entegre edin.
- Çevre, biyolojik çeşitlilik ve gıda uygulamalarına dair yerli bilgi sistemlerini ve geleneksel öğrenme yöntemlerini içeren, çok çeşitli bilgi kaynaklarının değerini kavrayın ve karar süreçlerine dâhil edin.
- Agroekolojinin dönüştürücü potansiyeline ilişkin bulguları, farklı paydaş gruplarından toplayıp yaygınlaştırın; bu sayede politika yapıcılar nezdinde agroekolojinin meşruiyetini kuvvetlendirin.

MÜDAHALELERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK EK YÖNERGELER

- **Anlamli katılım ve finansman:** Gıda sistemlerinin tasarım ve izleme süreçlerine hak ve bilgi sahiplerinin (yerli halklar, yerel topluluklar, kadınlar, gençler, çiftçiler, hayvancılıkla uğraşanlar ve balıkçı toplulukları) etkin katılımını sağlamak adına uzun vadeli finansman stratejileri geliştirin. Söz konusu paydaşlar, UBSEP'lerin tasarlanması, uygulanması ve izlenmesi aşamalarında aktif rol oynamalıdır..
- **Gıda egemenliği:** Yerel üreticilerin haklarını ve yerel pazarları destekleyen, bölgeler bazında gıda egemenliğine yönelik açık bir vizyon ve yaklaşım oluşturun. Bu yaklaşım, geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesine ve gıda güvenliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunurken, gıda sistemlerinin küresel piyasa dalgalanmalarına ve kesintilerine karşı dayanıklılığını artıracaktır.

ÖRNEK 4.3 — DYTAES: SENEGAL'DE AGROEKOLOJİK DÖNÜŞÜM İÇİN ÇOK SEKTÖRLÜ İŞBİRLİĞİ

“Senegal, agroekoloji alanında diğer ülkelere rehberlik edebilecek tüm koşullara sahiptir.”

— Mariam Sow, ENDA Pronat Genel Sekreteri ve Dynamique pour une transition agroécologique au Senegal (DyTAES) üyesi

Cumhurbaşkanı Macky Sall, 2015 yılında yaptığı açıklamada, Senegal'in agroekolojik dönüşümünü ulusal bir öncelik hâline getireceğini duyurmuştur. Bu vizyonu hayata geçirmek amacıyla, çok paydaşlı bir dizi umut verici girişim başlatılmıştır. Bunlardan biri olan DyTAES (Senegal Agroekoloji Dönüşümü Dinamiği), Senegal'deki agroekolojik dönüşümü hızlandırmak üzere çiftçileri, topluluk örgütlerini, sivil toplum kuruluşlarını, araştırmacıları ve özel sektör temsilcilerini ortak bir ağda bir araya getirmektedir. DyTAES'in temel amacı, agroekoloji alanındaki kamu politikalarının oluşturulmasında devletin yönlendirici rolünü desteklemektir.

DyTAES, mevcut durumu analiz etmek, diyalog ortamı yaratmak ve agroekolojik geçişi hızlandıracak eylem önerileri geliştirmek üzere Agroekoloji Günleri (Journées de l'Agroécologie) düzenlemektedir. Ayrıca, hükümetin kilit aktörlerle müzakere edebileceği kapsayıcı alanlar oluşturmak amacıyla çok sayıda diyalog toplantısı gerçekleştirmektedir. Örneğin 2019 yılında, ulusal agroekoloji politikalarına yönelik düzenlenen istişare süreci geniş katılımlı ve kapsayıcı bir yaklaşım sergilemiştir. DyTAES, ülkenin altı coğrafi bölgesinde—Casamance, Niayes, Doğu Senegal, Yer Fıstığı Havzası, Ferlo ve Nehir Vadisi—tarım, hayvancılık, kırsal kalkınma ve gıda güvenliği alanlarında çalışan 1000'in üzerinde paydaşla görüşmüştür. Bu kapsamlı danışma süreci, Senegal'in agroekolojik dönüşümüne yönelik politika önerileri paketinin hazırlanmasıyla sonuçlanmıştır.

Kaynaklar: DyTAES and CIRAD.

BÖLÜM 5: UYGULAMA ARAÇLARI: BEŞ KESİŞEN KALDIRAÇ

Agroekolojinin UBSEP'lere entegre edilmesi dönüşüm sürecini hızlandırabilir; ancak başarının anahtarı, öngörülen müdahalelerin uygulamaya geçirilmesine bağlıdır. Bölüm 5, UBSEP'lerin etkin biçimde hayata geçirilmesini destekleyebilecek beş kesişen kaldırak ve uygulama aracı üzerinde durmaktadır: 1) politikalar, 2) finansman mekanizmaları, 3) kapasite, 4) yönetim yapıları ve 5) izleme-değerlendirme sistemleri.

ŞEKİL 5.1 — UYGULAMA ARAÇLARI: BEŞ KESİŞEN KALDIRAÇ

5.1 Politikalar: Dönüştürücü, Sistemsel, Uyumlu, Siyasal Uyum İçinde

“Agroekolojinin UBSEP'lere entegre edilmesi, farklı kamu kurumları arasında eşgüdüm sağlamanın doğasından kaynaklanan zorluklar barındırır. Kurumlar arasında politika tutarlılığını sağlamak esasen siyasal bir meseledir; dolayısıyla mevcut siyasi bağlamı ve dinamikleri titizlikle gözetmemiz gerekmektedir.”

— Paydaşlar arası atölye katılımcısı

Katkı sağlanan KBÇ hedefleri

H14. Biyoçeşitliliği her kademede karar verme süreçlerine dahil etmek
H15. İşletmelerin biyolojik çeşitlilikle ilgili riskleri ve olumsuz etkileri değerlendirmesini, açıklamasını ve azaltmasını sağlamak
T18 H18. Biyolojik çeşitliliğe zararlı teşvikleri yılda en az 500 milyar ABD doları tutarında azaltmak; olumlu teşvikleri artırmak
H19. Biyolojik çeşitlilik için tüm kaynaklardan yılda 200 milyar ABD doları mobilize etmek; bunun 30 milyar ABD dolarını uluslararası finansman yoluyla sağlamak
H22. Herkesin karar alma süreçlerine katılımını ve biyolojik çeşitlilikle ilgili adalete ve bilgiye erişimini sağlamak

İlk kesişen kaldıraç, UBSEP'lerin uygulanmasını destekleyen ve agroekoloji için elverişli ortamın oluşturulmasını sağlayan politikalar ile ilgilidir. Politikalar, dönüşüm süreçlerini hızlandırma, karar alma mekanizmalarını yönlendirme, kaynakları ve kurumsal yapıları seferber etme, paydaşları harekete geçirme ve standart ve beklentiler belirleme noktasında katalizör işlevi görür. Agroekolojiyi destekleyici politikalar, geçişi hızlandıracak teşvikler oluşturmali ve gıda sistemi aktörlerini zararlı uygulamalardan uzaklaştırmalıdır. Politikalar aynı zamanda bilgi değişimini ve transferini kolaylaştıran, pazar gelişimini destekleyen ve eşitlik ile verimlilik hedefleri arasında denge kuran niteliğe sahip olabilir.

YÖNERGELER

- **Dönüştürücü:** Agroekoloji ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik politikaları ulusal kalkınma planları veya çok-sektörlü ana planlar gibi en üst politika çerçevelerine entegre edin. UBSEP'ler, biyoçeşitlilik ve agroekoloji uygulamalarını güçlendirmek üzere alt-ulusal ve yerel düzeyleri kapsayacak şekilde çok ölçekli işlemek üzere tasarlanmalıdır. Politikalar kademeli iyileştirmelerden ziyade köklü, sistemik değişim hedeflemeli, başka toplumsal hedeflerin yanında biyoçeşitliliğin korunmasına öncelik veren paradigma değişikliklerine olanak tanımalıdır.
- **Sistemsel:** FTarım ve çevre alanlarının ötesine geçerek beslenme, sağlık, iklim, eğitim, sosyal politika, ulaştırma, sanayi, madencilik ve turizm dâhil farklı sektörleri içeren bakanlıklar arası iş birliğine odaklanın. Finansmanın agroekoloji politikaları ile biyolojik çeşitlilik taahhütlerine göre önceliklendirmesi için maliye ve finans sektörünü sürece dâhil edin (bkz. [Bölüm 5.2: “Finansman”](#)).
- **Uyumlu:** UBSEP'leri, bağlayıcı veya bağlayıcı olmayan uluslararası çerçeveler ve taahhütlerle tutarlı kılarak politika uyumunu güçlendirin; örn. Ulusal Katkı Beyanları (NDC'ler), Ulusal Uyum Planları (NAP'ler), ikili/çok taraflı ticaret anlaşmaları, Gıda Sistemi Dönüşüm Yolları, Arazi Bozulmasını Sıfırlama (LDN) hedefleri ve ulusal beslenme hedefleri (bkz. [Kutu 5.1](#)) gibi gıda sistemiyle ilgili uluslararası anlaşmaların ulusal düzeydeki eylem planları.

- **Siyasal uyum:** Siyasi destek elde edin, siyasi süreçlerle uyumlu hareket edin. Başarı, politika kadar siyasetin gerçeklerine de bağlıdır, ulusal ve uluslararası düzeyde kökleşmiş engelleri açıkça tartışmayı ve müttefikleri ve fırsat pencerelerini belirlemeyi gerektirir. Sinerji anlarını yakalamak ve kullanmak politika değişimini hızlandırabilir. Uluslararası arenadaki nüfuz stratejik biçimde kullanılıp, bu fırsat pencereleri yakalanabilir ve değişim savunulabilir.

KUTU 5.1 —TARIMSAL BİYOÇEŞİTLİLİĞE İLİŞKİN ULUSLARARASI ÇERÇEVE VE ARAÇLAR

Uluslararası çerçeve ve araçların uyumlu biçimde uygulanması, mevcut politikaların güçlendirilmesine ve politika tutarlılığının desteklenmesine önemli ölçüde katkı sunabilir. Tarımsal biyoçeşitlilik konusunu ele alan düzenlemelerin yelpazesi oldukça geniştir: Bazıları bu konuya ayrılmış ayrıntılı bölümler içerirken, kimilerinde ise biyolojik çeşitliliğe yalnızca sınırlı ölçüde değinilmektedir. Bu düzenlemeler arasında şunlar sayılabilir:

- Biyogüvenlikle ilgili Cartagena Protokolü (Cartagena Protokolü)
- Genetik Kaynaklara Erişim ve Bunların Kullanımından Doğan Yararların Adil ve Eşit Paylaşımı ile ilgili Nagoya Protokolü (Nagoya Protokolü)
- Gıda ve Tarım için Genetik Kaynaklar Komisyonu (CGRFA)
- Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme (Dünya Mirası Sözleşmesi)
- Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)
- Yerinden Göç Eden Yabani Hayvan Türlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme (CMS)
- Uluslararası Önem Sahip Sulak Alanlar ve Özellikle Su Kuşu Yaşam Alanı Hakkında Ramsar Sözleşmesi (Ramsar Sözleşmesi)
- Küresel Kimyasallar Çerçeve Programı (GFC)
- Uluslararası Bitki Koruma Sözleşmesi (IPPC)
- Gıda ve Tarım için Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Anlaşması (ITPGRFA)
- Latin Amerika ve Karayipler'de Çevre Konularında Bilgiye Erişim, Kamu Katılımı ve Adalet Bölgesel Anlaşması (Escazú Anlaşması)
- Çölleşmenin Önlenmesi Hakkında BM Sözleşmesi (UNCCD)
- BM Kalkınma Hakkı Bildirgesi (KBÇ'de belirtildiği gibi)
- BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi (UNDRIP)
- İklim Değişikliği Hakkında BM Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC)
- BM Köylülerin ve Kırsal Alanlarda Çalışan Diğer Halkların Hakları Bildirgesi (UNDROP)
- BM Toprak Ana'nın Hakları Evrensel Bildirgesi
- Ulusal Gıda Güvenliği Bağlamında Toprak, Balıkçılık ve Ormanların Sorumlu Yönetimi için Gönüllü Kılavuz İlkeler (VGGT)
- Ulusal Gıda Güvenliği Bağlamında Yeterli Gıda Hakkının Aşamalı Olarak Gerçekleştirilmesini Desteklemek için Gönüllü Kılavuz İlkeler (RtAF Kılavuz İlkeleri)
- DSÖ Sağlık, Çevre ve İklim Değişikliği Küresel Stratejisi

Daha ayrıntılı olarak belirtmek gerekirse, aşağıda sıralanan araçlar (veya bu araçların bünyesindeki hükümler), agroekolojinin "özellik" (agency) ve gıda egemenliği bileşenlerini güçlendirmekte; ayrıca Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin eşitlik, hak temelli yaklaşımlar ile kapsayıcı katılım ve yönetim ilkelerini doğrudan desteklemektedir.

İnsan Hakları

- 1. Çiftçi haklarının** yasal tanınması ve uygulanması Uluslararası Tohum Anlaşması'nın 9'uncu maddesinde tanımlanmakta, ancak bunların somutlaştırılması ulusal mevzuatın takdirindedir. Buna karşın, BM İnsan Hakları Konseyi ve 2018'de kabul edilen **BM Köylülerin** ve Kırsal Alanlarda Yaşayan ve Çalışan Diğer Halkların Hakları Bildirgesi (UNDROP), uluslararası düzeyde ek güvence sağlamaktadır. Bildirge'nin 19 ve 20'nci maddeleri; aile çiftçileri, yerli halklar, hayvancılıkla uğraşanlar, balıkçılar, orman toplulukları ve diğer yerel topluluklar dâhil "köylülerin", tohumlarını ve tarımsal biyoçeşitliliği kullanma konusundaki kolektif haklarını tanır.
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 8(j) maddesi, **yerli halklar ile yerel toplulukların** bilgi, yenilik, beceri ve uygulamalarını tanır. Bu hüküm, **BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi** (UNDRIP) ile daha da güçlendirilmiştir. Bildirge'nin 31'inci maddesi, yerli halkların tohumlarını ve ilişkili geleneksel bilgilerini koruma, kontrol etme, geliştirme ve bunlara ilişkin fikrî mülkiyet haklarını sürdürme yetkisini kabul eder.
- Yeterli gıdaya erişim**, uluslararası hukukta temel bir insan hakkı olarak tanınır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (UDHR) 25'inci, ayrıca Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICESCR) 11'inci maddeleri bu hakkı ayrıntılı biçimde ele alır. Söz konusu hükümler, her bireyin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için yeterli, güvenli, besleyici ve kültürel açıdan uygun gıdaya erişmesi gerektiğini vurgular. Yeterli gıda hakkı, toprak verimliliği, tozlaşma, zararlı kontrolü, iklime uyum için gerekli genetik havuza ve dengeli beslenme için besin çeşitliliğine katkısı nedeniyle biyolojik çeşitlilikle yakından bağlantılıdır. Ayrıca Yeterli Gıda Hakkı (RtAF) Kılavuzları (bkz. yukarıdaki liste), bu hakkın uygulanması ve hayata geçirilmesi konusunda devletlere somut yol gösterir.

Mülkiyet Hakları

- Uluslararası Tohum Anlaşması Madde 6, tohumların ve diğer ekim materyallerinin sürdürülebilir kullanımını düzenler. Bu hüküm, **gıda egemenliğine** dayalı agroekolojik sistemlerde heterojen köylü tohumlarının geliştirilmesine ve kullanımına imkân tanıyabilir.
- Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) / Ticaretle Bağlantılı **Fikri Mülkiyet Anlaşması**'nın (TRIPS) 27.3 (b) bendi, ülkelere sui generis bir Bitki Çeşitleri Koruma sistemi benimseyerek köylü tohumlarını tanıma ve koruma seçeneği sunar. Ancak pratikte birçok devlet, bu maddeyi uygularken endüstriyel tohum geliştirme ve kullanımını destekleyen düzenlemeleri tercih etmektedir; bunların başında Uluslararası Yeni Bitki Çeşitlerinin Korunması Birliği'nin (UPOV) 1991 sözleşmesinin kabulü gelir.

Kaynaklar: [FAO](#), [Orman Halkaları Programı](#), ve yazarlar.

5.2 Finansman: Artırılmış, Teşvik edici, Esnek, Sağlam Temelli

"Parayı takip edin. Tarım Bakanlığı ve diğer etkili gıda aktörleri, agroekoloji ile ilgili UBSEP eylemlerinin finansman stratejilerinin merkezinde yer almalıdır."

—Paydaşlar arası atölye katılımcısı

Katkı sağlanan KBÇ hedefleri

- H14. Biyoçeşitliliği her kademede karar verme süreçlerine dahil etmek
- H15. İşletmelerin biyolojik çeşitlilikle ilgili riskleri ve olumsuz etkileri değerlendirmesini, açıklamasını ve azaltmasını sağlamak
- H18. Biyolojik çeşitliliğe zararlı teşvikleri yılda en az 500 milyar ABD doları tutarında azaltmak; olumlu teşvikleri artırmak
- H19. Biyolojik çeşitlilik için tüm kaynaklardan yılda 200 milyar ABD doları mobilize etmek; bunun 30 milyar ABD dolarını uluslararası finansman yoluyla sağlamak

Bu ikinci kesişen kaldıraç, agroekolojik yatırımlar için sürdürülebilir finansman modellerinin güçlendirilmesini amaçlar. Mevcut endüstriyel gıda sistemlerinin yol açtığı maliyetler, küresel ölçekte küresel GSYH'nin neredeyse %10'una karşılık gelmekte olup, bunun önemli bir bölümü kamu sektörü ve toplum tarafından üstlenilmektedir. Bu büyüklük dikkate alındığında, tüm ortak faydalar hesaba katıldığında agroekolojiye yapılan yatırımlar maliyet-etkin bir seçenek sunmaktadır.

Biyoçeşitlilik finansmanı, kaybın durdurulması ve tersine çevrilmesi için gereken dönüşüm ölçeğine uygun kaynakların bulunması ve mevcut finansal mimarinin bu hedeflere hizmet edecek şekilde yeniden yönlendirilmesi açısından zorlu bir alandır. Öte yandan, yıllık küresel tarım sübvansiyonlarının 635 milyar ABD doları düzeyinde olduğu, bunun 385 milyar ABD dolarının ise çevresel açıdan çarpık ve zararlı sonuçlara yol açan sübvansiyonlar kategorisinde değerlendirildiği tahmin edilmektedir. Biyoçeşitlilik ve agroekoloji için dönüştürücü finansman, yalnızca fon akışlarını artırmakla kalmamalı; aynı zamanda finansman kurumlarını, akışlarını ve düzenleyici çerçeveleri şekillendiren adalet, tarihsel miras ve ekolojik borç gibi temel meseleleri de ele almalıdır.

YÖNERGELER

- **Artırılmış:** Mevcut finans ekosistemi genelinde çalışarak yeni yatırımları katalize edin ve artımlı müdahalelerden dönüştürücü, uzun vadeli yatırımlara geçin. Bu yaklaşım, biyolojik çeşitlilik, ekosistemler, halk sağlığı ve sosyal kapsayıcılık üzerinde güçlü ve olumlu etki yaratan doğrudan finansman modellerini kapsar; aynı zamanda genellikle yeşile boyama amacıyla teşvik edilen ve biyolojik çeşitlilik açısından asgari kazanım sağlayan uygulamaların cazibesini azaltmayı hedefler. Kaynakların artırılması, iklim ve kalkınma finansmanı gibi diğer finansman akışlarının araştırılmasını ve agroekoloji ile biyolojik çeşitlilik hedefleriyle uyumlandırılmasını gerektirir.
- **Teşvik Edici:** Vergi reformu ve borç iptali gibi ekonomik adalet araçlarıyla birleştirildiğinde, sübvansiyonların yeniden yönlendirilmesi ve amaçlarının dönüştürülmesi, özellikle gelişmekte olan ülkelerin biyolojik çeşitlilik eylemlerini finanse etmesi için önemli bir fırsat sunar. Doğru teşvik ve politika desteği sağlandığında özel sektör, özellikle KOBİ'ler, bu geçişte kritik rol oynayabilir. Hayırsever hibe ve etki yatırımları gibi esnek kaynaklar; kamu alım programları dâhil, özel yatırımları tetikleyecek ve kamu finansmanını yeniden konumlandırarak şekilde hizalandığında katalizör etkisi yaratabilir.
- **Esnek:** Sahadaki değişen koşullar ve agroekolojinin dinamik doğası karşısında esnek kalın. Finansal kurumlar, yatırımları için biyolojik çeşitlilik kaybının risklerini giderek daha fazla fark etmekte ve bu da agroekolojiye yatırım ilgisini artırmaktadır. Bununla birlikte projeler; başlangıç referanslarının (baseline) belirlenmesi, etkinin ölçülmesi ve gönüllü karbon piyasaları gibi mekanizmalara aşırı güvenme konularında zorluklar yaşayabilir. Uzun vadeli sürdürülebilirlik ve dayanıklılık, finansmanın daha etkin yönlendirilmesini sağlayarak yatırım açısından avantaj yaratır. Agroekoloji topluluğu, UBSEP'leri bir fırsat olarak görerek, agroekolojinin diğer biyolojik çeşitlilik müdahalelerine kıyasla benzersiz üstünlüklerini görünür kılmalı ve finansman çekmelidir.
- **Sağlam temelli:** KBÇ Hedefi 19(f)'te vurgulanan piyasa dışı yaklaşımlar dâhil, fonları en çok ihtiyaç duyulan ve en yüksek etki potansiyeline sahip alanlara yönlendirecek uygun finansman araçları sağlayın. Bu, kadınlar, aile çiftçileri, Yerli Halklar ve yerel topluluklar ile diğer yetersiz fonlanan gruplara doğrudan ulaşan ve onları destekleyen mekanizmaları gerektirir. Fonların doğrudan kontrolünün sağlanması veya bu grupların fonları özümseme, kullanma ve ölçeklendirme kapasitelerine uygun

tasarlanması ve kolektif eylemi güçlendirmesi kritik önemdedir. UBSEP’lerin geliştirilmesi için yeterli finansman; kapsayıcı ve anlamlı istişareleri, ulusal ve alt-ulusal agroekoloji platformlarını ve topluluk temelli izleme süreçlerini güvence altına almalıdır.

Dönüştürücü değişim ancak sübvansiyonları yeniden yönlendirdiğimizde gerçekleşecektir. Offset (dengeleme) mekanizmaları ve krediler de bir nevi olumsuz etkiye sahip sübvansiyonlardır.”

— BTDDYO26, sivil toplum katılımcısı

ÖRNEK 5.1 — İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE DİRENÇLİ VE BİYOÇEŞİTLİLİĞİN ZENGİN OLDUĞU ARAZİLER İÇİN FİNANSMAN KAYNAKLARINDAN YARARLANMA

Yatırıma Değer Doğa Çözümleri (BNS), ekosistemler üzerindeki baskıyı azaltan, insanlar ve doğa için dayanıklılığı artıran ve aynı zamanda topluluklar ile yatırımcılara finansal getiri sağlayan projeleri ifade eder. Bu projeler çoğunlukla, belirli bir bölgede iklime daha dayanıklı ve biyolojik çeşitlilik açısından zengin uygulamalara geçişi hızlandırmak amacıyla yerel bir şirkete hibe desteği verilmesini içerir. Hollanda İklim ve Kalkınma Fonu (DFCD) ile Mobilising More for Climate (MoMo4C), bu tür finansal yeniliklerin test edilmesi ve ölçeklendirilmesi konusunda kayda değer deneyim biriktirmiştir.

Örneğin, Ekvador’da 135 finansal kooperatif için ortak rezerv işlevi gören merkezi bir kooperatif finans kurumu olan Financoop, küçük çiftçilere yönelik iklim uyum yatırımlarını genişletmek üzere DFCD’den hibe almıştır. Kenya’da Cinch Markets Ltd. küçük çiftçiler için agroormancılık ve karma ekim uygulamalarını entegre eden, ölçeklenebilir bir kiralama modeli geliştirmiştir. Model, bozulmuş arazilerin verimliliğini artırmakta, küçük üretici gelirlerini iyileştirmekte ve yerel kadınlar ile gençler için istihdam yaratmaktadır. Her iki proje de bugüne kadar özel sektörden büyük miktarda yatırım çekmeyi başarmıştır.

Vietnam’da, deniz mahsulleri şirketi Minh Phu sürdürülebilir pirinç–karides yetiştiriciliğini genişletmek için hibe almış; yoğun tek ürünlü (monokültür) üretimin yerine karma havuz yatırımlarını teşvik etmiştir. Bu bankalarca finanse edilebilir model, karides sektöründeki düşük gelirli toplulukları desteklerken Mekong Deltası’nın uzun vadeli ekolojik dayanıklılığına katkı sağlar. Zambiya’da Wuchi Wami MoMo4C’den aldığı destek ile yerel arıcıların ormansızlaşmaya yol açan geleneksel ağaç kabuğu kovanları yerine çevreye duyarlı yumuşak ahşap üst-çubuklu kovanlara geçişini desteklemektedir. Model, Miombo ormanlarından elde edilen yerel ham ve organik balın üretim ve dağıtımını güçlendirirken pazarlama ve satış stratejilerini de geliştirmektedir.

Kaynaklar: WWF [Bankable Nature Solutions Vaka İncelemeleri](#) and [Hollanda İklim ve Kalkınma Fonu](#).

5.3 Kapasite: Güçlendirilmiş, Bilgilendirilmiş, İşbirliğine açık

“Araştırma, yaygınlaştırma/yayım ve eğitim/kapasite geliştirme faaliyetlerini kapsayıcı, katılımcı, tabandan yukarıya ve sorun odaklı bir yaklaşımla entegre ederek tarımsal bilgi ve inovasyon sistemlerini güçlendirin.”

— [Dünya Gıda Güvenliği Komitesi, 2021](#)

Katkı sağlanan KBÇ hedefleri	H10. Tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, balıkçılık ve ormancılıkta biyolojik çeşitliliği ve sürdürülebilirliği artırmak H13. Genetik kaynaklar, dijital dizi bilgileri ve geleneksel bilgidan elde edilen faydaların paylaşımını artırmak H20. Biyolojik çeşitlilik için kapasite geliştirme, teknoloji transferi ve bilimsel ve teknik işbirliğini güçlendirmek H21. Biyolojik çeşitlilik eylemlerini yönlendirmek için bilginin mevcut ve erişilebilir olmasını sağlamak H22. Herkesin karar alma süreçlerine katılımını ve biyolojik çeşitlilikle ilgili adalete ve bilgiye erişimini sağlamak
-------------------------------------	---

UBSEP'leri tasarlama, uygulama ve izleme kapasitesi, üçüncü kesişen kaldıraçtır. Kapasite; kapsamlı biyolojik çeşitlilik stratejilerinin planlanması ve icrası için sağlam kurumsal yapılar, nitelikli insan kaynağı ve uygun araç ile metodolojilerin mevcudiyetine dayanır. KBÇ, sağlam, koordineli ve sistematik müdahaleleri mümkün kılmak amacıyla kapasite geliştirme ve güçlendirme için uzun vadeli bir stratejik çerçeve önermektedir. Bu çerçeve, aşağıda sunulan yönergeler ile uyumlu olmakla birlikte, agroekolojiye yönelik kapasite geliştirme; geleneksel düşünceden sistem düşüncesine daha güçlü bir geçişi ve agroekolojinin gerektirdiği bütünsel anlayışın benimsenmesini zorunlu kılar.

YÖNERGELER

- **Güçlendirilmiş:** Finansal kaynakların seferber edilmesi ve destekleyici politika çerçevelerinin oluşturulması yoluyla agroekoloji kapasitesini güçlendirin. Yeterli finansman; kurumların personel eğitimini, gerekli teknolojilerin geliştirilmesini ve uygulanmasını, araştırma faaliyetlerini ve agroekoloji konusunda paydaş işbirliğini mümkün kılar. Etkin politikalar ise kapasite geliştirmeye yönelik yol gösterici ve düzenleyici çerçeveyi sağlar.
- **Bilgilendirilmiş:** Agroekolojiye ilişkin veri toplama, araştırma ve değerlendirme faaliyetlerini destekleyin. İlerlemenin ölçülmesi için halihazırda mevcut ve sağlam araçlar—Agroekoloji Koalisyonu himayesinde, 13 HLPE ilkesine dayalı ve FAO'nun 10 agroekoloji unsuru ile uyumlu Agroekoloji Değerlendirme Çerçevesi ile **Agroekoloji Performans Değerlendirme Aracı (TAPE) —kullanılarak farklı veri ve araştırma girişimleri arasında tutarlılık sağlanabilir. Ayrıca, yeni gıda teknolojilerinin risk ve faydalarının değerlendirilmesi, bu teknolojilerin olumsuz dışsalılık üretmeden sosyal ve çevresel zorluklara çözüm getirmesini güvence altına almak açısından kritik önemdedir.
- **İşbirliğine açık:** Ulusal tarımsal danışmanlık/yayım hizmetlerinin yeniden yapılandırılarak, farklı paydaşlar arasında yatay bilgi paylaşımını ve ortak yaratımı kolaylaştırın. Hükümetlerin, sivil toplumun ve eğitim/araştırma kurumlarının etkin katılımını teşvik edin; ortak öğrenme ve ortak tasarım süreçlerini destekleyin.

“Politika yapıcılarını ofislerinden çıkarıp tarlalara götürmek, agroekolojinin gerçekliğini görmelerini ve bunu ofislerine geri götürmelerini sağlamak çok önemli. Bu aynı zamanda karşılıklı anlayış, ilişkiler ve güvenin gelişmesini sağlar.”

— Paydaşlar arası atölye katılımcısı

5.4 Yönetişim: Eşgüdümlü, Kapsayıcı, Uygun

“Nihayetinde, bu bir Tarım Bakanlığı belgesi olmayacak; bu bir ulusal hükümet belgesi olacak.”

— Paydaşlar arası atölye katılımcısı

Katkı sağlanan KBÇ hedefleri

- H14. Biyoçeşitliliği her kademede karar verme süreçlerine dahil etmek
- H15. İşletmelerin biyolojik çeşitlilikle ilgili riskleri ve olumsuz etkileri değerlendirmesini, açıklamasını ve azaltmasını sağlamak
- H16. Atık oluşumunu ve aşırı tüketimi azaltacak sürdürülebilir tüketim seçeneklerini mümkün kılmak
- T17. Biyogüvenliği artırmak ve biyoteknolojinin faydalarını paylaşmak
- H18. Biyolojik çeşitliliğe zararlı teşvikleri yılda en az 500 milyar ABD doları tutarında azaltmak; olumlu teşvikleri artırmak
- H19. Biyolojik çeşitlilik için tüm kaynaklardan yılda 200 milyar ABD doları mobilize etmek; bunun 30 milyar ABD dolarını uluslararası finansman yoluyla sağlamak
- H22. Herkesin karar alma süreçlerine katılımını ve biyolojik çeşitlilikle ilgili adalet ve bilgiye erişimini sağlamak cinsiyet duyarlı bir yaklaşımı sağlamak
- H23. Biyolojik çeşitlilik eylemlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini ve cinsiyet duyarlı bir yaklaşımı sağlamak

Dördüncü kaldıraç, yönetim, agroekolojik dönüşümü destekleyecek karar alma süreçlerini ve kurumsal yapıları tanımlar. Bu alan; “karar masasında kimlerin yer alacağı”, bu aktörler arasında iş birliği süreçlerinin nasıl tasarlanacağı ve cesur, iddialı eylemleri zayıflatabilecek baskıların nasıl yönetileceği gibi unsurları kapsar. Amaç, çelişkili politikaları önlemek, kaynak verimliliğini azamiye çıkarmak ve politika etkilerini güçlendirmektir. Etkili koordinasyon; taahhütlerin senkronize edilmesini, politikaların birden çok sektörde etkili ve tutarlı biçimde yaygınlaştırılmasını sağlar.

YÖNERGELER

- **Coordinated:** Çeşitli kamu kurumları ve idari kademeler arasında tutarlılık ve uyum sağlayarak agroekolojiye bütünsel bir yaklaşım benimseyin. Farklı politika alanları ve stratejiler ortaklaşa formüle edilmeli; farklı çıkar ve hedefler tanınmalı ve mümkün olduğunda dengelenecek biçimde ele alınmalıdır. Çatışmalar, ödünleşmeler ve olumsuz geri bildirim döngüleri proaktif şekilde tespit edilmelidir.

- **Kapsayıcı:** Agroekolojiyi kapsamlı biçimde ele alan ve başarılı, adil UBSEP uygulaması için gerekli aktör çeşitliliğini içeren mevcut ya da yeni koordinasyon mekanizmalarını harekete geçirin. Üretim sistemlerindeki çeşitliliği kabul edin; geleneksel tarım ile agroekoloji arasında kutuplaşmayı aşmak için gerilim alanlarını açık biçimde ele alın.
- **Uygun:** Merkezi yönetim, belediyeler ve Yerlilere ait yönetimler dâhil olmak üzere farklı yönetim düzeyleriyle iş birliği yaparak; ilgili biyocoğrafi bölgeler ve biyokültürel protokoller ile uyumlu bir şekilde, agroekolojik hususları hayata geçirmek için en etkili ölçek ve zamanlamayı belirleyin. Böylelikle politikalar, yerel gerçekliklere ve yerleşik bilgiye göre uyarlanır; mevcut idari ve operasyonel kapasiteler gözetilerek uygulanabilirlik güçlendirilir.

“Bakanlıklar/kurumlar arasındaki dinamiklere, mücadelelere ve eşgüdüm eksikliğine dikkat edin. Siyasi dinamikler sonuçları ciddi ölçüde etkileyebilir. Şu anda Ulusal Katkı Beyanları ön plandadır. UBSEP’ler öncelik sırasında daha geridedir.”

— Peer-to-Peer workshop participant

5.5 İzleme: Erişilebilir, Uyarlanabilir, Hesap verebilir

Katkı sağlanan KBÇ hedefleri

- H14. Biyoçeşitliliği her kademede karar verme süreçlerine dahil etmek
- H15. İşletmelerin biyolojik çeşitlilikle ilgili riskleri ve olumsuz etkileri değerlendirmesini, açıklamasını ve azaltmasını sağlamak
- H20. Biyolojik çeşitlilik için kapasite geliştirme, teknoloji transferi ve bilimsel ve teknik işbirliğini güçlendirmek
- H21. Biyolojik çeşitlilik eylemlerine rehberlik edecek bilginin erişilebilir ve kullanılabilir olmasını güvence altına almak
- H22. Herkesin karar alma süreçlerine katılımını ve biyolojik çeşitlilikle ilgili adalete ve bilgiye erişimini sağlamak

Beşinci kesişen kaldıraç, üç bileşenden oluşmaktadır. İlki, UBSEP kapsamındaki ulusal göstergelerin agroekoloji ile ilişkilendirilecek biçimde düzenlenmesi ve bu göstergelerin agroekolojinin unsurlarını ve ilkelerini tutarlı şekilde yansıtmalarının sağlanmasıdır. İkincisi, ulusal agroekoloji göstergelerinin KBÇ kapsamındaki ana göstergeler ve bileşen göstergeleri ile uyumlu hâle getirilmesi ve KBÇ göstergelerine nasıl katkı sunduklarının açıkça gösterilmesiyle ilgilidir. Üçüncüsüyse, sürekli iyileştirme ile paydaş katılımını güvence altına almak için açık yöntemlere dayalı, sürekli ve kapsayıcı bir izleme-değerlendirme-öğrenme (İDÖ) sürecinin kurulmasıdır.

Gösterge geliştirme süreciyle ilgili olarak, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin 15/5 sayılı Kararı, temel değerler, ana göstergeler, tamamlayıcı göstergeler ve alt göstergeleri kapsayan kapsamlı izleme çerçeveleri için bir yaklaşım önermektedir. Bununla birlikte, göstergelerin yorumlanması ve uygulanması büyük ölçüde ulusal hükümetlerin yetkisindedir ve ulusal bağlama göre uyarlanmalıdır. Bu durum, agroekolojiye özgü göstergelerin geliştirilmesi ve bu göstergelerin tasarımına katkı verebilecek ilgili aktörlerin sürece dâhil edilmesi için bir fırsat sunar.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin 15/5 sayılı Kararı uyarınca Hedef 10, iki ana gösterge ile izlenebilir: 10.1 Üretken ve sürdürülebilir tarım yapılan tarım alanlarının oranı ve 10.2 Sürdürülebilir orman yönetimi

doğrultusunda kaydedilen ilerleme. Bununla birlikte 10.1'in bileşen göstergeleri, ölçüm yöntemlerini açıkça tanımlamaz; bu nedenle tanım ve ölçüm esasları ulusal hükümetlerin takdirindedir. Agroekoloji ile ilişkili diğer hedefler için de benzer bir ulusal uyarlama gerekecektir.

Aşağıdaki yönergeler; agroekolojinin unsurlarını ve ilkelerini yansıtan, erişilebilir ve uyarlanabilir göstergelerin geliştirilmesine; ayrıca hesap verebilirliği ve sürekli iyileştirmeyi güvence altına alacak sürecin tesisine destek olmak üzere tasarlanmıştır.

YÖNERGELER

- **Erişilebilir:** Ölçümü kolay, şeffaf raporlamaya elverişli göstergeler geliştirin veya benimseyin (ör. Agroekoloji Koalisyonu'nun Değerlendirme Çerçevesi). Operasyonelleştirme ve veri toplamanın; peyzaj düzeyinde biyolojik çeşitlilik ve ekosistem yönetimi için kararları doğrudan bilgilendirecek uygun ölçeklerde nasıl yürütülebileceğini değerlendirin.
- **Uyarlanabilir:** Yaklaşım ve göstergeleri alt-ulusal ve yerel düzeylere uyarlayın; verilerin yerel-bölgesel koşulları yansıtmaları için Yerli Halklar ve yerel toplulukların rehberliğinden yararlanın. Geri bildirimler ve yeni veriler ışığında; ayrıca ulusal/uluslararası politikalarda ortaya çıkan yeni yöntem, eğilim, zorluk ve değişikliklere göre periyodik ayarlamalar yapın.
- **Hesap verebilir:** Agroekolojinin unsur ve ilkelerini izleyen İDÖ süreçlerinde şeffaflık, güvenilirlik ve etkililiği güçlendirin. Topluluk temelli izleme ve bilgi sistemlerini destekleyin (bkz. Kutu 5.2); planlama ve izleme aşamalarına paydaş katılımını artırın. Bu sayede, agroekolojik geçişin nüanslarını daha iyi yakalayan ve yeşil aklama iddialarını önlemeye yardımcı olan daha etkin ve katılımcı bir aktör ağı oluşturun.

KUTU 5.2 — TOPLULUK TEMELLİ İZLEME

Topluluk temelli biyolojik çeşitlilik yönetimi; yerel düzeyde biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını teşvik ederken, yerel toplulukların ve örgütlerin doğal kaynaklara erişim ve kontrol haklarını güçlendirmeyi amaçlayan, karar alma yetkisini artıran bir yaklaşımdır.

Örnek: Kenya'da Elgon Dağı'nda yaşayan ve 3.000'i aşkın kişiden oluşan Ogiek topluluğu, dağ ormanları, bambu kuşağı ve yüksek bozkırlardan oluşan ekolojik açıdan zengin ve çeşitli bir peyzajda doğal kaynakların yönetimine aktif biçimde katılmaktadır. Bu habitat, küresel ölçekte tehdit altındaki ve endemik türlere ev sahipliği yapmaktadır. Topluluk; bal, mantar, sebze ve şifalı bitki toplamanın yanı sıra sığır, koyun ve keçi otlatma faaliyetlerini sürdürülebilir biçimde yürütmektedir. Hayvancılıkta, kuru mevsimde yüksek bozkırlar ile alçak ormanlık alanlar arasında dönüşümlü otlatma yapılarak arazinin aşırı kullanımının önüne geçilmektedir. Topluluk temelli izleme mekanizmaları, yerel gıda sisteminin sürdürülebilirliğinin korunmasına hizmet ederken, gıda sisteminin dayanıklılığı için de erken uyarı işlevi görmektedir.

Topluluk izleme mekanizması, biyolojik çeşitlilik dâhil doğal kaynakların yerel yönetiminde şeffaflığı artırır; toplulukların yönetim performansını haricî paydaşlara görünür kılar ve karar alma süreçlerine somut katkı sağlar. Bu özellikleri onu çevresel yönetim sisteminin vazgeçilmez bir aracı yapar.

Kaynaklar: J. Kenrick, T. Rowley, and P. Kitelo, [We Are Our Land](#), ve Orman Halkları Programı (2024), [From Agreements to Actions: A Guide to Applying a Human Rights-based Approach to the Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework](#).

SONUÇ

Biyoçeşitlilik ve ekosistem yönetiminde agroekolojik yaklaşım, gıda sistemlerinin dönüşümü ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin (BÇS) 2050'ye kadar "doğa ile uyum içinde yaşama" vizyonuna ulaşılması açısından kritik önemdedir. Aynı zamanda iklim ve diğer küresel çevresel değişimlere karşı direncin güçlendirilmesi, afet riskleri ile ilgili maliyetlerin azaltılması için de gereklidir.

Agroekolojik yaklaşımlar; gıda politikası ile ekosistem yönetimini entegre eden etkin bir araç olup Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi (KBÇ) kapsamındaki çok sayıda hedefin gerçekleştirilmesini destekler. Agroekoloji yaklaşımını benimseyen Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planları (UBSEP), aynı zamanda SKA, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) ve BM Dünya Gıda Güvenliği Komitesi (CFS) ile BM Gıda Sistemleri Zirvesi (UNFSS) kapsamında şekillenen uluslararası gıda politikası hedeflerine ilerleme sağlar.

Bu rehber; agroekolojinin faydaları, agroekoloji ilkeleri ile KBÇ hedefleri arasındaki bağlar, agroekolojinin UBSEP geliştirme süreçlerine entegrasyonu, agroekolojik gıda sistemi dönüşümü için müdahale alanları ve UBSEP ulusal hedeflerinin uygulanmasını kolaylaştıran süreç ve araçlar hakkında kapsamlı bilgi sunmayı amaçlar.

BÇS Taraflarını, agroekolojinin biyoçeşitlilik krizine yanıt verme kapasitesinden ve iklim uyumu ve azaltımı, gıda güvenliği, sağlık ve beslenme, ekosistem direnci, sürdürülebilir geçim kaynakları, sosyal uyum, kültürel mirasın korunması ve insan haklarının güçlendirilmesi gibi çoklu ortak faydalarından yararlanarak sağlam ve bütünsel UBSEP'ler geliştirmek üzere bu rehberden yararlanmaya davet ediyoruz.

Destek ve ek bilgi için lütfen yazarlarla iletişime geçiniz.

EK: EK KAYNAKLAR

UBSEP'lerin Geliştirilmesi ve Uygulanmasına İlişkin Rehberlik Sunan Belgeler

- **CBD Clearing House Mechanism**
Tüm BÇS müzakereleri, protokoller, taraflar, stratejik planlar ve ilgili süreçlere dair veriler, belgeler ve raporları içeren, arama özellikli kapsamlı bir veritabanı.
- **BÇS UBSEP Genel Kılavuz Notu**
Ayrıca bkz. Hedef 10 rehberi
- **BÇS UBSEP destek web sitesi**
BÇS Taraflarınca paylaşılan en güncel UBSEP'ler, ulusal raporlar ve biyolojik çeşitlilik planlamasına ilişkin ulusal diyalog özetlerini içeren çevrimiçi kaynak.
- **DART (Çok taraflı çevre anlaşmaları için veri raporlama aracı)**
Tarafların ulusal raporlama amacıyla bilgilerini düzenlemeleri, toplamaları ve paylaşımları için çerçeve sağlayan raporlama aracı.
- **GEF Erken Eylem Destek Aracı**
Uyum, ulusal izleme sistemleri, politika ve kurumsal tutarlılık ile finansman yoluyla UBSEP'lerin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik hazırlıkları ve erken eylemleri destekleyen mekanizma..
- **Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi ile Uyum için UBSEP Güncelleme Kılavuzu**
BÇS'nin 15/6 sayılı kararı (Planlama, izleme, raporlama ve gözden geçirme mekanizmaları) Ek I temel alınarak hazırlanan yönlendirme dokümanı.
- **UBSEP Hızlandırıcı Ortaklığı**
Kunming-Montreal KBÇ ile uyumlu UBSEP'lerin uygulamasını hızlandırmayı hedefleyen girişim.
- **UBSEP Forumu**
Biyolojik çeşitlilik uzmanlarını buluşturan; akranlar arası öğrenme ve teknik destek sağlayan çevrimiçi platform.

Gıda Sistemleri ve Agroekoloji Yaklaşımlarının Politikaya Entegrasyonuna Yönelik Genel Kılavuz

- Biovision Vakfı [Doğu ve Güney Afrika'da Ulusal Agroekoloji Stratejileri – Gıda Sistemi Dönüşümü için Deniz Fenerleri](#)
- [CFS Politika Önerileri](#): Gıda güvenliği ve beslenmeyi iyileştiren sürdürülebilir tarım ve gıda sistemleri için agroekolojik ve diğer yenilikçi yaklaşımlar
- [Gıda Sistemleri Gösterge Paneli](#): Gıda sistemlerini yönlendirmek için politikalar ve eylemler
- IFOAM Organics International [Küresel Politika Araç Seti](#): Organik tarıma kamu desteği
- WWF's Food [Forward NDC aracı](#)
- WWF: [İstedığımız NDC'ler](#)

KBÇ'nin Ana Akımlaştırılmasına İlişkin Hususlar

15/4 sayılı BÇS Kararı'nın C bölümünde belirtildiği üzere:

Kunming–Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi (vizyonu, misyonu, hedefleri ve amaçları dâhil) aşağıdaki ilkelerle tutarlı biçimde anlaşılmalı, uygulanmalı, raporlanmalı ve değerlendirilmelidir:

- Yerli halkların ve yerel toplulukların katkıları ve hakları
- Farklı değer sistemleri
- Yönetimin tamamı ve toplumun tamamı yaklaşımı
- Ulusal koşullar, öncelikler ve kapasite
- Hedeflere yönelik kolektif çaba
- Kalkınma hakkı
- İnsan hakları temelli yaklaşım
- Sözleşme ve Protokollerinin üç amacının yerine getirilmesi ve bunların dengeli uygulanması
- Uluslararası anlaşmalar ve belgelerle tutarlılık
- Rio Bildirgesi'nin ilkeleri
- Bilim ve inovasyon
- Ekosistem yaklaşımı
- Nesiller arası eşitlik
- Örgün ve yaygın eğitim
- Mali kaynaklara erişim
- İş birliği ve sinerji
- Biyoçeşitlilik ve sağlık

9 Mayıs 2024 tarihinde, Kolombiya, Kambocya, Kenya, Tanzanya, Uganda ve Zimbabve'den gelen UBSEP odak noktaları, gıda sistemi ve agroekoloji odak noktaları ve sivil toplum temsilcileriyle yapılan akranlar arası değişim programı kapsamında CSHEP'te (Kiambu, Kenya) gerçekleştirilen saha ziyaretinden bir fotoğraf.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın planlanması ve geliştirilmesi sürecinde zamanlarını ve uzmanlıklarını cömertçe paylaşan tüm kişi ve kuruluşlara teşekkür ederiz.

Bu rehberin hazırlanması John Garcia Ulloa, Charlotte Pavageau, Moritz Fegert, Matheus Alves Zanella, Amanda Jekums, Faris Ahmed, Liz Willetts, Martina Fleckenstein ve Carolina Navarrete Frías tarafından yürütülmüştür. Çalışma, Oliver Oliveros, Lisa Fuchs, Natasja Oerlemans ve Petra Hans'ın desteği ve katkılarıyla önemli ölçüde zenginleşmiştir; analitik girdileri ve süreç boyunca sundukları yönlendirmeler, belgenin şekillenmesine ve içeriğinin geliştirilmesine kayda değer katkı sağlamıştır.

Projeye olan bağlılıkları ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını ilerletmek için her gün gösterdikleri çaba nedeniyle katkıda bulunan tüm ekiplere derin şükranlarımızı sunarız.

Bu rehber, dış danışmanlar Robin Goffaux (BTDDYO NFP – Fransa), José Luis Chichoma (UNDP), Luca Chinotti (WWF) ve Christina Eghenter (WWF) ile 2024 ilkbaharında düzenlenen akranlar arası değişim programına katılanların paylaştığı deneyim ve bilgilere dayanmaktadır. Katkıda bulunanlar: Amina Mbaruku, Francis Shivonje, Josephine Akia, Sarah Jones, Flurina Doppler, Pierre Ferrand, Sylvain Aubry, Mariam Mayet, Ernesto Méndez, Laban Kiplagat, Ogalo Baka, Lothar Lechner, Alison Blay-Palmer, Clemence Moinier, Jago Wadley, Luisa Forero, Venter Mwongera, Anne Maina, Georgina Catacora-Vargas, Simangele Msweli, Madeleine Kaufmann, Camila Cammaert, Vu Dang Toan, Lim Li Ching, Sol Ortiz, Rutendo Chirape, Alice Jandrain, Kamwesige Mtembei, Sabrina Nafisa Masinjila, Pauline Nantongo Kalunda, Rodger Mpande, Phillip Kihumuro, Iijie Cai, Martha Ngalowera, Daniel Peter Beniamino, Lucy Ng'ang'a, Allan Milhomens, Leonardo Correia, Sim Hourleang, Sok Sotha, María Teresa Palacios Lozano, Luis Jerónimo Pulido Arredondo, Cargele Masso, Reguli Damas, Anna Moshi, Bob Sunday, Thabani Siziba ve Esther Kagai.

Bu çalışma, İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (SDC) ile Gıda Geleceği için Küresel İttifak üyeleri tarafından finanse edilmiştir.

Küresel İttifak üyelerine ve sekreterliğine teşekkürü borç biliriz. Tasarım ve mizanpajı yöneten JPD Studio'ya (New York), belge redaksiyonunu yapan Tracy Bordian'a ve materyallerin İspanyolcaya çevrilmesini destekleyen Hannah Bestow'a ayrıca teşekkür ederiz.

Bu derlemenin içeriğinden ve olası hata veya eksikliklerden yazarlar sorumludur.

YAZARLAR HAKKINDA

Gıdanın Geleceği için Küresel İttifak (Global Alliance for the Future of Food)

Gıdanın Geleceği için Küresel İttifak, küresel gıda sistemlerini bugünün ve gelecek nesillerin yararına dönüştürmek amacıyla birlikte ve diğer kuruluşlarla işbirliği içinde hareket eden hayırsever vakıflardan oluşan stratejik bir ortaklıktır. İttifak, gıda sistemlerinin dönüşümünün aciliyetine ve ortak eylemin dönüştürücü gücüne inanır. Bu dönüşüm; sistem düzeyinde bir yaklaşımı, hayırseverler, araştırmacılar, taban hareketleri, özel sektör, çiftçiler ve gıda sistemi çalışanları, Yerli Halklar, hükümetler ve politika yapıcılar arasında derin işbirliğini gerektirir. Amaç, her ölçekte yenilikçi ve etkili çözümler üretmektir.

www.futureoffood.org

Biovision Vakfı (Biovision Foundation)

Biovision Vakfı, Zürih (İsviçre) merkezli, kâr amacı gütmeyen, mezhepsel olmayan ve siyasi olarak bağımsız bir vakıftır. Amacı, herkes için yeterli ve sağlıklı gıdanın çevreye ve topluma duyarlı biçimde üretildiği ve tüketildiği, geleceğe dayanıklı bir gıda sisteminin inşasıdır. Vakıf, sistemik bir yaklaşım izler; farklı paydaşlar arasında köprüler kurar. Bu doğrultuda, yerel araştırma kurumları ve özel sektörle işbirliği içinde agroekolojik inovasyonu ve ölçeklendirilmesini destekler, bilgi aktarımına ve yerel topluluklar ile kuruluşların güçlendirilmesine odaklanır; çeşitli aktörleri bir araya getirerek çerçeve koşullarının iyileştirilmesine yönelik politika diyalogunu teşvik eder. Etki alanları üç bölgede yoğunlaşır: Sahra Altı Afrika, İsviçre ve uluslararası çalışmalar.

www.biovision.ch

WWF International

WWF, 38 milyondan fazla destekçisi ve 100'ü aşkın ülkede yer alan ofisleriyle faaliyet gösteren küresel bir bağımsız doğa koruma ağıdır. Misyonu, gezegenin doğal çevresindeki bozulmayı durdurmak; dünyanın biyolojik çeşitliliğini korumak, yenilenebilir doğal kaynakların kullanımını sürdürülebilir kılmak ve kirlilik ile israfı azaltmaktır. Nihai hedef, insanların doğa ile uyum içinde yaşadığı bir geleceğin inşasıdır.

www.panda.org

Uluslararası Biyoçeşitlilik İttifakı ve Uluslararası Tropikal Tarım Merkezi (CIAT)

(The Alliance of Bioversity International and the International Center for Tropical Agriculture)

Uluslararası Biyoçeşitlilik İttifakı – CIAT, tarımsal biyoçeşitliliği kullanarak ve gıda sistemlerini sürdürülebilir biçimde dönüştürerek insanların yaşamlarını iyileştirmeye yönelik araştırma temelli çözümler geliştirir. İttifakın çalışmaları; yetersiz beslenme, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve çevresel bozulma gibi küresel krizlere yanıt vermeyi amaçlar.

İttifak, gıda güvenliği için küresel bir araştırma ortaklığı olan CGIAR'ın bir parçasıdır.

www.alliancebioversityciat.org | www.cgiar.org

Agroekoloji Koalisyonu (Agroecology Coalition)

Agroekoloji Koalisyonu, ülkelerin ve kuruluşların agroekoloji yoluyla gıda sistemlerini dönüştürürken eşzamanlı krizleri ele almalarına imkân tanıyan bir işbirliği mekanizması sağlamak üzere 2021 yılında kurulmuştur.

Çalışmalarına, Dünya Gıda Güvenliği Komitesi (CFS) ve FAO Gıda Güvenliği ve Beslenme Yüksek Düzeyli Uzmanlar Paneli (HLPE-FSN) tarafından tanımlanan Agroekolojinin İlkeleri ve Unsurları yön verir. Koalisyon; hem hükümet hem de devlet dışı aktörlerden oluşan üyelerinin çalışmalarını temel alıp genişleterek ortak yaratımı ve bilgi paylaşımını kolaylaştırır, yatırımların artırılmasını teşvik eder, destekleyici politikaları savunur ve agroekoloji için pazar yolları geliştirir.

www.agroecology-coalition.org

DİPNOTLAR

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO. (2018). [The 10 elements of agroecology: Guiding the transition to sustainable food and agricultural systems](#). High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition - HLPE (2019). [Agroecological and other innovative approaches for sustainable agriculture and food systems that enhance food security and nutrition](#).
2. Convention on Biological Diversity. (2022). [Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework](#).
3. Harwatt, H., et al. (2022). [Aligning food systems with climate and biodiversity targets: Assessing the suitability of policy action over the next decade](#).
4. Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services – IPBES. (2019). [Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services](#); IPES-Food. (2016). [From uniformity to diversity: A paradigm shift from industrial agriculture to diversified agroecological food systems](#); IPCC. (2019). [Special Report on Climate Change and Land](#); and Dooley, K., et al. (2022). [The Land Gap Report 2022](#).
5. IPBES. (2019). [Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services](#).
6. Benton, T. G., et al. (2021). [Food system impacts on biodiversity loss: Three levers for food system transformation in support of nature](#).
7. FAO. (SN). [What is happening to agrobiodiversity?](#)
8. Benton, T. G., et al. (2021). [Food system impacts on biodiversity loss: Three levers for food system transformation in support of nature](#).
9. Faure, G., et al. (2024). [What agroecology brings to food security and ecosystem services: A review of scientific evidence](#).
10. FiBL. (2024). [Cultivating change with agroecology and organic agriculture in the tropics: Bridging science and policy for sustainable production systems](#).
11. Leppert, F., et al. (2020). [The potential of agroecology to build climate-resilient livelihoods and food systems](#); and IPCC (2023). [Climate Change 2023: Synthesis Report](#). Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 184 pp., doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.
12. FiBL. (2024). [Cultivating change with agroecology and organic agriculture in the tropics: Bridging science and policy for sustainable production systems](#).
13. Global Alliance for the Future of Food. (2021). [The politics of knowledge: Understanding the evidence for agroecology, regenerative approaches, and Indigenous foodways](#).
14. Biovision Foundation, Food Policy Forum for Change, Global Alliance for the Future of Food, Institute for Agroecology, University of Vermont, et al. (2023). [Agroecology: A transformative opportunity for biodiversity and the Rio Convention](#).
15. FAO. (2024). [Agroecology Knowledge Hub](#). FAO. (2017). [The 10 elements of agroecology: Guiding the transition to sustainable food and agricultural systems](#).
16. FAO. (2017). [The 10 elements of agroecology: Guiding the transition to sustainable food and agricultural systems](#).
17. Sinclair, F., et al. (2019). [The contribution of agroecological approaches to realizing climate-resilient agriculture](#).
18. Leppert, F., et al. (2020). [The potential of agroecology to build climate-resilient livelihoods and food systems](#); and Biovision Foundation, Food Policy Forum for Change, Global Alliance for the Future of Food, Institute for Agroecology, University of Vermont, et al. (2023). [Agroecology: A transformative opportunity for biodiversity and the Rio Convention](#).

19. Larbodi re, L., et al. (2020). [Common ground: Restoring land health for sustainable agriculture](#).
20. FAO. (2019). [The ten elements of agroecology, CL 163/13](#); and HLPE. (2019). [Agroecological and other innovative approaches for sustainable agriculture and food systems that enhance food security and nutrition](#).
21. The Agroecology Coalition. (2024). Strategy 2024–2030: [Accelerating food system transformation through agroecology](#).
22. United Kingdom. (2021). [The economics of biodiversity: The Dasgupta Review headline messages](#); Benton, T. G., et al. (2021). [Food system impacts on biodiversity loss: Three levers for food system transformation in support of nature](#); and IPCC. (2019). [Special Report on Climate Change and Land](#).
23. IPCC. (2019). [Special Report on Climate Change and Land](#).
24. Global Nutrition Report. (2021). [Global Nutrition Report 2021: The state of global nutrition. Development initiatives](#).
25. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, and WHO. (2022). [The state of food security and nutrition in the world 2022: Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable](#); WHO. (2020). [Guidance on mainstreaming biodiversity for nutrition and health](#); and WHO. (2024). [Malnutrition](#).
26. FAO. (2023). [The state of food and agriculture 2023: Revealing the true cost of food to transform agrifood systems](#).
27. ETC Group. (2022). [Small-scale farmers and peasants still feed the world](#).
28. Leippert, F., et al. (2020). [The potential of agroecology to build climate-resilient livelihoods and food systems](#); and Biovision Foundation, Food Policy Forum for Change, Global Alliance for the Future of Food, Institute for Agroecology, University of Vermont, et al. (2023). [Agroecology: A transformative opportunity for biodiversity and the Rio Convention](#).
29. FAO. (2019). [State of the world's biodiversity for food and agriculture](#).
30. IPCC. (2022). [Climate change 2022: Mitigation of climate change – full report. Working Group III](#).
31. WHO. (2022). [WHO Policy Brief: Koronivia joint work on agriculture – Position paper](#).
32. WHO. (2020). [Guidance on mainstreaming biodiversity for nutrition and health](#).
33. FAO. (2010). [Biodiversity and nutrition: A common path](#).
34. ETC Group. (2017). [Who will feed us?](#)
35. FAO. (2018). [Sustainable agriculture for biodiversity: Biodiversity for sustainable agriculture](#).
36. United Nations Environment Programme. (SN). [How to feed 10 billion people](#).
37. FAO. (2021). [The White/Wiphala Paper on Indigenous Peoples' food systems](#).
38. The Agroecology Coalition. (2024). [Strategy 2024–2030: Accelerating food system transformation through agroecology](#).
39. Biovision Foundation. (2024). [National agroecology strategies in eastern and southern Africa: Lighthouses for food system transformation](#).
40. Andhra Pradesh Community Managed Natural Farming. [About](#).
41. Global Alliance for the Future of Food. (2024). [Cultivating change: A collaborative philanthropic initiative to accelerate and scale agroecology and regenerative approaches](#).
42. The Agroecology Coalition. (2024). Strategy 2024–2030: [Accelerating food system transformation through agroecology](#).
43. HLPE. (2019). [Agroecological and other innovative approaches for sustainable agriculture and food systems that enhance food security and nutrition](#).
44. United Nations – UN. (2023). [Global food systems “broken,” says UN chief, urging transformation in how we produce, consume food](#).
45. Mouratiadou, I., et al. (2024). [The socio-economic performance of agroecology: A review. Agronomy for Sustainable Development](#); and Beillouin, D., et al. [Positive but variable effects of crop diversification on biodiversity and ecosystem services](#).
46. International Panel of Experts on Sustainable Food Systems. (2024). [Food from somewhere: Building food security and resilience through territorial markets](#).
47. IPBES. (SN). [Nature's contribution to people](#) and (2020). Chapter 2.3. [Status and Trends: Nature's Contribution to People \(NCP\)](#).
48. United Framework Convention on Climate Change. (2023). [Decision 2/CMA.5](#).
49. International Panel of Experts on Sustainable Food Systems. (2024). [Food from somewhere: Building food security and resilience through territorial markets](#).
50. Convention on Biological Diversity. (SN). [What is an NBSAP?](#)

51. Alliance Bioversity-CIAT. (SN). [Agrobiodiversity index](#).
52. Tanzania. (2024). [National Ecological Organic Agriculture Strategy \(2023–2030\)](#).
53. The Agroecology Coalition. (2024). [Strategy 2024–2030: Accelerating food system transformation through agroecology](#).
54. Kuria, A., et al. (2023). [Assessment of existing and preferred agroecological soil, water, and integrated pest management practices in the Makueni and Kiambu Agroecological Living Landscapes](#).
55. Convention on Biological Diversity. (2022). [Decision XIII/6 Biodiversity and Health](#); and Permanent Forum on Indigenous Peoples. (2023). [Indigenous determinants of health in the 2030 Agenda for Sustainable Development](#).
56. Indigenous and Community Conserved Areas – ICCAs. (SN). [Territories and areas conserved by Indigenous Peoples and local communities](#).
57. WHO. (2024). [76th World Health Assembly, Resolution 76.17: The Impact of Chemicals, Waste, and Pollution on Human Health](#).
58. UN. (2023). [Global food systems “broken,” says UN chief, urging transformation in how we produce, consume food](#).
59. Mouratiadou, I., et al. (2024). [The socio-economic performance of agroecology: A review](#). [Agronomy for sustainable development](#); and Beillouin, D., et al. [Positive but variable effects of crop diversification on biodiversity and ecosystem services](#).
60. WHO. (2024). [76th World Health Assembly, Resolution 76.17: The Impact of Chemicals, Waste, and Pollution on Human Health](#).
61. International Panel of Experts on Sustainable Food Systems. (2024). [Food from somewhere: Building food security and resilience through territorial markets](#).
62. FAO. (2023). [The state of food and agriculture 2023: Revealing the true cost of food to transform agrifood systems](#).
63. Alliance Biodiversity and CIAT. (SN). [Private sector incentives and investments \(PSII\) for climate change, resilience and environmental sustainability](#).
64. International Panel of Experts on Sustainable Food Systems. (2024). [Food from somewhere: Building food security and resilience through territorial markets](#).
65. Convention on Biological Diversity. (SN). [What is an NBSAP?](#)
66. Brazil. (2017). [National biodiversity - strategy and action plan](#).
67. Neves Soares Oliveira, C., Moura de Oliveira Beltrame, D., Coradin, L., & Hunter, D. (2018). [Biodiversity for food and nutrition project: Promoting food and nutrition security through institutional markets in Brazil](#).
68. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. (SN). [The right to adequate food](#).
69. FAO. (2023). [The state of food and agriculture 2023: Revealing the true cost of food to transform agrifood systems](#).
70. Damania, R., et al. (2023). [Detox development: Repurposing environmentally harmful subsidies](#).
71. WWF. (2024). [Turning harm into opportunity: Repurposing agricultural subsidies that destroy forests and non-forest natural ecosystems](#).
72. Convention on Biological Diversity. (2022). [Decision 15/8: Capacity-building and development and technical and scientific cooperation](#).
73. Agroecology Coalition. (2023). [The Agroecology Assessment Framework](#).
74. FAO. (2018). [Tool for Agroecology Performance Evaluation \(TAPE\): Process of development and guidelines for application](#).
75. Convention on Biological Diversity. (2022). [Decision 15/5: Monitoring framework for the Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework](#).
76. Agroecology Coalition. (2023). [The Agroecology Assessment Framework](#).
77. WWF. (2024). [Turning harm into opportunity: Repurposing agricultural subsidies that destroy forests and non-forest natural ecosystems](#).

